

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. Lucie Neužilová

Metodologie diplomacie Jana Lucemburského

Methodology of Diplomacy of John of Bohemia

Praha 2016

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.

Mé srdečné poděkování patří Prof. PhDr. Marii Bláhové, DrSc. za trpělivé a obětavé vedení práce, konzultace a pomoc při shánění zahraniční literatury a za cenné rady a konzultace Mgr. Janu Vojtíškovi.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny uvedené prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. srpna 2016

Bc. Lucie Neužilová

Abstrakt

Tématem diplomové práce je vytvoření metodologie zpracování historických pramenů pro výzkum diplomacie ve středověku. V první řadě jsou vymezeny základní pojmy: středověká diplomacie a diplomatický akt. Pramenná základna je rozdělena podle typů materiálu a stejně tak je každé ze skupin stanovován postup práce. Prameny jsou vždy definovány, klasifikovány a je zhodnocen stav jejich dochování. Po rozboru možností práce s nimi je stanoven postup vhodný pro studium diplomacie. V poslední části se autorka zaměřuje na výzkum zprostředkovatelů diplomacie, tedy poselstev, u nichž ukazuje na konkrétní badatelské problematice práci s jednotlivými kategoriemi pramenů.

Klíčová slova

Jan Lucemburský, diplomacie, metodologie, diplomatika, narativní prameny, finanční prameny, poslové, vyslanci

Abstract

The subject of the thesis is to formulate the methodology of work with different types of sources for the study of diplomacy in the Middle Ages. In the first part, the author defines the essential terminology : medieval diplomacy and diplomatic deed. The basis of sources is divided into categories according to the types of documents and for each group, a procedure of analysis is determined. The sources are always defined, classified and the state of their preservation is assessed. On the basis of the aforesaid evaluation, a suitable methodology for the analysis of medieval diplomacy is appropriated to every category of sources. The last part of the thesis is dedicated to the study of the „staff of diplomacy“, i.e. envoys, whose analysis allows to show the use of methodological approaches to different sources for one scientific question.

Keywords

John of Bohemia, Diplomacy, Methodology, Diplomatic Practice, Narrative Sources, Financial Sources, Envoys, Ambassador

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická východiska pro studium	10
Definice pojmu středověká diplomacie	10
Vymezení diplomatického aktu	12
Vymezení pramenů ke studiu diplomacie	14
Diplomatické prameny.....	18
Co je to diplomatický pramen	18
Listinný materiál.....	19
Typologie písemností po stránce diplomatické.....	20
Typologie po stránce obsahové.....	23
Analýza listinného formuláře.....	29
Metodologie práce s listinným materiálem.....	35
Formulářové sbírky.....	37
Formulářové sbírky reálné	39
Formulářové sbírky fiktivní	41
Metodologie práce s formulářovými sbírkami.....	42
Narativní prameny	44
Co jsou narativní prameny.....	44
Klasifikace narativních pramenů.....	46
Narativní prameny doby Jana Lucemburského	50
Zbraslavská kronika	52
Kronika Františka Pražského	53
Vita Caroli – Životopis Karla IV.	54
Zahraniční kroniky	55
Dvorská literatura – Guillaume de Machaut	56
Rozbor narativních pramenů	57

Výzkum jednotlivostí	57
Výzkum celku	60
Metodologie práce s narativními prameny	62
Finanční prameny	65
Metodologie práce s finančními prameny	68
Poslové, vyslanci a diplomaté	69
Závěr	74
Seznam zkratk	78
Bibliografie	79
Nevydané prameny	79
Vydané prameny	79
Literatura	81

Úvod

Ačkoli Jan Lucemburský (1296–1346) bývá často označován jako "král diplomat"¹, nikdo se doposud zevrubně nezabýval jeho uměním diplomacie. O skutecích a životě tohoto pozoruhodného panovníka bylo již napsáno mnoho², avšak téměř nic nebylo napsáno o způsobech realizace a o pozadí jeho celoevropsky významné a do dnešní doby nepřehlédnutelné politické kariéry ani o možnostech čerpání informací z odpovídajících pramenů. Proto jsem se rozhodla ve své diplomové práci se diplomacií tohoto rytířského krále věnovat a zaměřit se na možnosti využití pramenů pro její studium.

Kromě několika zmínek v pracích obecného charakteru³ se v české odborné literatuře nedostalo středověké diplomacii mnoho pozornosti. Pokud se nejedná o práce konstatující obecná historická fakta⁴, nesetkáváme se v české historiografii s žádným hlubším zamyšlením nad diplomacií ve vrcholném středověku.

Při zkoumání diplomacie Jana Lucemburského tedy nemáme k dispozici ani konkrétní studie, s jedinou výjimkou pohledu na vyslance českého krále v Avignonu od Zdeňky Hledíkové⁵, ale bohužel ani žádné teoretické a metodologické studie, z nichž by bylo možno vycházet. Než budeme moci přistoupit k výzkumu diplomacie tohoto významného českého krále, je potřeba stanovit metodu práce a zvláště práce s prameny. Proto bude předkládaná

---

¹ Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296–1346*, Praha 1982.

² Tuto rozsáhlou bibliografii shrnuje například publikace *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, ed. František ŠMAHEL – Lenka BOBKOVÁ, Praha 2012. Z nejvýznamnějších českých děl je třeba upozornit hlavně na díla již citovaného Jiřího Spěváčka: Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat*; TÝŽ, *Jan Lucemburský a jeho doba. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994; a Josefa Šusty: Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá: Počátky Lucemburské*, Praha 1919; TÝŽ, *České dějiny III/2. Král cizinec*, Praha 1939. Z lucemburského prostředí si zaslouží pozornost především vůbec první kniha zabývající se Janem Lucemburským, kterou sepsal Johann SCHRÖTTER, *Johann Graf von Luxemburg und König von Böhmen, Luxemburg* 1865; a také obsáhlý sborník z konference věnované českému králi a lucemburskému hraběti k výročí 700 let od narození a 650 let od smrti *Johann der Blinde. Graf von Luxemburg, König von Böhmen, 1296–1346. Tagungsband der 9es Journées lothoringiennes 22.–26. Oktober 1996*, ed. Michel PAULY, Luxembourg 1997. Rovněž z nakladatelství CLUDEM pochází výpravná publikace od autorského kolektivu Jacques SANTER – Michel MARGUE – Jean SCHROEDER, *Un itinéraire européen: Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême 1296–1346*, Bruxelles 1996. Z francouzsky psaných nesmíme opomenout ani publikaci velkého odborníka na politické děje ve Francii v pozdním středověku Raymonda CAZELLESE, *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Bohême*, Bourges 1947.

³ Karolina ADAMOVÁ – Ladislav KRÍŽKOVSKÝ, *Stručné dějiny diplomacie*, Praha 2002; Zdeněk VESELÝ, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008; Jan KAVAN – Alexandr ORT – Zdeněk MATĚJKA, *Diplomacie*, Plzeň 2008.

⁴ Zdeněk VESELÝ, *Dějiny diplomacie*, s. 63–64; Karolina ADAMOVÁ – Ladislav KRÍŽKOVSKÝ, *Stručné dějiny diplomacie*, s. 73–94, o Janu Lucemburském konkrétně s. 90–91.

⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky Avignonského papežství a české země*, Praha 2013, s. 149–166.

práce návrhem na stanovení metodologie výzkumu diplomacie doby Jana Lucemburského a potažmo vrcholného středověku pro české země.

Jan Lucemburský se zdá být v dané situaci nejvhodnější volbou. Jeho původ i místo králova vzdělání je západní Evropa, zejména Francie a její oblast vlivu. Ta má v porovnání s Českým královstvím nejen bohatší diplomatickou tradici (ať už v množství produkovaného, ale i dochovaného materiálu), nýbrž i rozvinutost diplomatických struktur souvisejících s velmi aktivní zahraniční politikou. Moderní francouzská historiografie zároveň nabízí také řadu studií věnovaných právě středověké diplomacii⁶, ze kterých je možné pro tuto práci čerpat. Byť se politické a sociální klima v dané době v českých zemích výrazně lišilo od francouzského, právě fakt, že Jan Lucemburský pocházel ze západního prostředí, nabízí hypotézu aplikovatelnosti francouzských znalostí o diplomatické kultuře, neboť nelze pochybovat, že si Jan její základy přinesl do svého nového domova.

Při stanovování metodologie práce s prameny pro výzkum diplomacie Jana Lucemburského tedy budu pracovat s poznatky vycházejícími ze zahraničních výzkumů a zkoumat možnosti aplikovatelnosti na české země.

Z francouzského prostředí budu hlavně sledovat výzkumy profesorky Françoise Autrandové⁷, Roberta-Henriho Bautiera⁸, stejně jako Oliviera Guyotjeannina⁹. K tomu pro srovnání použiji i některé z mnoha publikací věnovaných anglické diplomacii, hlavně práci Pierra Chaplaise¹⁰. Anglické prostředí je ovšem se svou diplomatickou praxí ve 14. století na výrazně jiné úrovni a bohužel nelze uvažovat o možné spojitosti s vývojem v českých zemích, proto budou tyto práce pojímány pouze okrajově. Co ale nelze přehlížet jsou studie

---

⁶ Z rozsáhlého množství uvádím jen ty nejdůležitější: Dominique de VILLEPIN – Françoise AUTRAND – Philippe CONTAMINE, *Histoire de la diplomatie française 1. Naissance de la France: Naissance de sa diplomatie*, Paris 2005; François L. GANSHOF, *Histoire des relations internationales 1. Le moyen âge*, Paris 1968; Olivier PONCET, *Diplomatique et diplomatie. Les traités (Moyen Âge – début du XIXe siècle)*, Paris 2015; *L'invention de la diplomatie : Moyen âge – temps modernes*, ed. Lucien BÉLY – François RENOARD, Paris 1998; Bernard BARBICHE, *Bulla, legatus, nuntius : études de diplomatie et diplomatie pontificale XIIIe–XVIIe siècle*, Paris 2007, a další viz poznámky č. 7, 8, 9.

⁷ Z rozsáhlé bibliografie se diplomacií zabývají například Françoise AUTRAND, *Aux origines de la diplomatie européenne : la visite de l'Empereur Charles IV à Paris en 1378*, Bulletin de la Société des amis de l'Institut historique allemand, 1, 1995, p. 15–28; TÁŽ, *L'enfance de la diplomatie*, in: *L'invention de la diplomatie: Moyen âge – temps modernes*, Paris 1998, s. 207–218; TÁŽ, *Y a-t-il des « affaires étrangères » dans la France des XIVe et XVe siècles ?*, in: *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter*, ed. Dieter Berg – Martin Kintzinger – Pierre Monnet, Bochum 2002, s. 23–29.

⁸ Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français (XIIIe–XVe siècle)*, in: *Diplomatique royale du Moyen Âge XIIIe–XIVe siècles*, ed. José Marques, Porto 1996, s. 25–68.

⁹ Například Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, Turnhout 1993.

¹⁰ Pierre CHAPLAIS, *English diplomatic practice in the Middle Age*, London – New York 2003.

pro německé prostředí¹¹, které české země ovlivňovalo po celou historii. Zde jsou významné studie Arnda Rietmeiera¹², Geralda Schwedlera¹³ či Heinricha Fichtenaua¹⁴. Nesmíme ale zapomínat ani na polskou literaturu, věnující se diplomacii. Jsou to především práce Adama Szwedya¹⁵ či Stanislava Sczura¹⁶. Obsáhlejší bibliografie k jednotlivým metodologickým postupům a pramenům budou podávány v příslušných kapitolách.

Výzkum diplomacie Jana Lucemburského je v této práci pojímán, jak už bylo naznačeno, jako výzkum metody práce s jednotlivými typy pramenů a jejich využití. Budu proto sledovat hlavně toto kritérium bez nároků na interpretaci jednotlivých konkrétních diplomatických postupů a činů. Od toho se také bude odvíjet struktura předkládané studie, která bude členěna především dle jednotlivých typů pramenů. V první řadě se budu snažit definovat a vymezit pojmy pro jednotlivé prameny, poté se zaměřím na jejich typologii a dochování pro období Jana Lucemburského. V srdci kapitoly rozeberu a zdůvodním způsoby jejich využití a v závěru se pokusím shrnout metodologický postup práce s určitým pramenem pro výzkum diplomacie. Než ale přistoupím k jednotlivým pramenům, pokusím se vymezit v teoretickém úvodu pojmy diplomacie a ukázat základní východiska pro tento výzkum ve středověku. V závěru práce spojím dosavadní postupy a protnu je s historiografickými metodami při stanovování způsobu studia posílů, diplomatů a vyslanců.

---

¹¹ Především publikace *Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie: Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, ed. Claudia MÄRTL – Claudia ZEY, Zürich 2008, ve které bych vyzdvihla hlavně články Jeana-Marie MOEGLINA, *Strukturelle Aspekte der spätmittelalterlichen Diplomatie. Die Verhandlungsnormen am Anfang des Hundertjährigen Krieges*, s. 255–275, a Rudolfa SCHIEFFERA, *Die päpstliche Kurie als internationaler Treffpunkt des Mittelalters*, s. 23–39. Dalším důležitým sborníkem je *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter*, ed. Dieter BERG – Martin KINTZINGER – Pierre MONNET, Bochum 2002. Další literatura viz poznámky č. 12, 13, 14.

¹² Arnd RIETEMEIER, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1996.

¹³ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters: Formen, Ritualen, Wirkungen*, Stuttgart 2008.

¹⁴ Heinrich FICHTEAU, *Adressen von Urkunden und Briefen*, in: Týž, *Beiträge zur Mediävistik* 3, Stuttgart 1986, s. 149–166.

¹⁵ Adam SZWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zákonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.

¹⁶ Stanisław SZCZUR, *Król w dyplomacji polskiej (1320–1370)*, in: *Król w Polsce XIV. i XV. wieku*, ed. Andrzej Marzec – Maciej Wilamowski, Kraków 2006, s. 239–270.

Teoretická východiska pro studium

Definice pojmu středověká diplomacie

Pokud chceme zkoumat metodologii využívání pramenů pro studium středověké diplomacie, je nejprve vhodné definovat pojmy, se kterými pracujeme.

První z pojmů, kterým je třeba se zabývat, je diplomacie, respektive středověká diplomacie, protože – jak bude ukázáno – ono přívlastko středověká je odlišení nejen časové, ale i v rámci chápání celého pojmu. Definicí středověké diplomacie se doposud nikdo nezabýval, neboť donedávna panoval názor, že počátky diplomacie jako takové jsou spojeny až s existencí vyslanců a vyslanectví, kteří se objevují až od 15. v Itálii¹⁷. Přestože tento názor byl v poslední době zpochybněn například ve studiích profesorky Françoise Autrandové¹⁸ či Adama Szwedy¹⁹, definice středověké diplomacie stále nebyla jednoznačně formulována. Abychom mohli stanovit, co je to středověká diplomacie, musíme se nejprve tázat na význam slova diplomacie.

Většina definic se zabývá diplomacií jako součástí mezinárodní politiky a mezinárodně politických vztahů. Profesor Zdeněk Veselý, který ve své práci *Diplomacie: (teorie – praxe – dějiny)*²⁰ přináší jejich rozsáhlý výčet, rozlišuje několik rovin charakterizování diplomacie. V první rovině je diplomacie definována jako řízení mezinárodních vztahů a jako nástroj zahraniční politiky²¹, v další rovině je kladen důraz na komunikaci, její normy a formalizovanou podobu²². V neposlední řadě je diplomacie chápána jako prosazování ideologie a reprezentace státu²³. Velká část definic předkládaných Zdeňkem Veselým nezapomíná na závěr dodat, že se jedná o náplň povolání diplomata nebo že diplomacie probíhá prostřednictvím povolaných zástupců.

Jaké je tedy konkrétní vymezení diplomacie? Při jeho hledání budu vycházet z definic co nejjobecnějšího charakteru tak, aby bylo možné je aplikovat i na středověk. Podle

---

¹⁷ Françoise AUTRAND, *Y a-t-il des « affaires étrangères »*, s. 24, Příkladem takových studií je Lucien BÉLY, *L'invention de la diplomatie*, in: *L'invention de la diplomatie : Moyen âge – temps modernes*, s. 11–13.

¹⁸ Françoise AUTRAND, *Y a-t-il des « affaires étrangères »*, s. 26.

¹⁹ Adam SZWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, passim.

²⁰ Zdeněk VESELÝ, *Diplomacie: (teorie – praxe – dějiny)*, Praha 2014, kapitola 1.1. Pojem, definice a pojetí diplomacie, s. 9–15.

²¹ Tamtéž, s. 10–11.

²² Tamtéž, s. 11–13.

²³ Tamtéž, s. 13.

Čestmíra Čepelky a Pavla Šturma je diplomacie „metoda zahraniční politiky, která ke svým cílům používá vyjednávání. Souhrn tohoto snažení jednotlivých států a také výslednice těchto snah se pak označuje termínem mezinárodní politika“²⁴. K tomu je vhodné doplnit formulaci z Ottova slovníku naučného, kde se „diplomacie nazývá soubor praktických vědomostí a nauk týkající se mezinárodních styků státních a zastupování státu v záležitostech státních vůči státům cizím“²⁵. V souhrnu tedy chápu diplomacii jako soubor schopností a znalostí o metodě jednání v zájmu státu a zároveň zastupování státu při jednání na poli mezinárodní politiky. Jinak řečeno, jde o znalost a užívání jistých forem a prostředků k dosažení cílů politiky dané země mimo její hranice.

Je ale třeba si uvědomit, že představené definice se týkají moderního pojmání státu jako instituce. Ve středověku byly však podmínky pro uvažování nad politickým chováním jiné.

Jako první předpoklad, který je odlišný od našeho chápání, musíme brát v potaz to, že ve středověku byl v normativním uvažování jasný, neměnný a daný řád věcí. Hierarchičnost a jednotnost byla považována za základní premisu fungování. Pro středověkého člověka byl princip království a moci pocházející ze svrchované autority samozřejmostí²⁶. Proto význam pojmu stát, o jehož chápání ve středověku bylo napsáno již mnohé²⁷, měl jinou dimenzi, než jakou vnímáme dnes. Představa změny k jinému společenskému řádu než je vláda svrchované autority, nebyla tak samozřejmá, jako je pro dnešního člověka. Přesto ale nechci tvrdit, že byl jednotný pojem vlády. Právě to, že bylo každé království nebo jiná forma vlády postavena na jiném základě a prosazovala se jinými politickými, právními či správními prostředky, je důsledkem a zároveň příčinou rozmanitého vývoje a vzájemných interakcí v celé Evropě²⁸.

Jak bylo výše uvedeno, svrchovaná vláda byla základem pro chápání státu. Král je tím, komu dle neměnného řádu patří moc svěřená Bohem²⁹ a kdo ji ztělesňuje, a to i v případech

---

²⁴ Čestmír ČEPELKA – Pavel ŠTURMA, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2003, s. 35–36.

²⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 7*, ed. Jan OTTO, Praha 1893, s. 584.

²⁶ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 31.

²⁷ Např. Bernard GUENÉE, *Y a-t-il un Etat des XIVe et XVe siècles ?*, *Annales ESC* 1971, s. 399–406; René FÉDOU, *L'État au Moyen Age*, Paris 1971; Bernard GUENÉE, *L'Occident aux XIVe et XVe siècles. Les États*, Paris 1998⁶, s další literaturou; pro české prostředí Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisceví a politického myšlení*, Praha 1968; Zdena HORÁLKOVÁ a kol., *Die Aussagen der alttschechischen Sprache über die mittelalterliche Auffassung des Staates in Böhmen*, *Zeitschrift für Slawistik* 18, 1973, s. 838–852; Martin WIHODA, „Stát“ a „státnost“ evropského středověku v souřadnicích historického myšlení, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc.* 7, 2007, s. 29–37; Jaroslav PÁNEK a kol., *Idea českého státu v proměnách staletí. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2008.

²⁸ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 32.

²⁹ Jean-Paul ROUX, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009, s. 224.

udílení mandátu volbou. Král je tedy zástupcem i vykonavatelem moci zároveň. Hranice mezi představitelem moci a samotou mocí se tu stírá. Ve zkratce je tedy možno říct, že král je nejen osobou, která zastupuje království, ale je i personifikací království³⁰.

Ve středověké diplomacii tedy jde sice o kontakt mezi státy, ty ale nejsou pouze institucemi, nýbrž jsou i zosobněny v postavě krále³¹. Zájem panovníka se tak zde rovná zájmu státu. Řízení zahraniční politiky, komunikace a vztahů pak spadá výlučně do kompetence panovníka³². Může docházet k diplomatickým jednáním i bez zástupců, tedy vlastně k jednání státu se státem v podobě jednání panovníka s panovníkem³³. I v případě zahraniční politiky může ale král využívat zástupců, ti však jednají v přímé a jasné souvztažnosti s panovníkem a jeho vůli. Fráze „ve jménu krále“ v tomto případě nabývá doslovné platnosti, protože jednatele jsou jen prodlouženou rukou samotného panovníka. Nejsou tedy institucionalizováni a nejsou samostatné jednotky jednající v zájmu státu. To je základním rozdílem mezi středověkou a moderní diplomacií.

Při hledání významu pojmu středověká diplomacie tak musíme do obecné definice diplomacie uvedené výše, tedy jako souboru schopností a znalostí o metodě jednání v zájmu státu a zároveň zastupování státu při jednání na poli mezinárodní politiky, doplnit právě onen specifický prvek vnímání krále a království. Docházíme potom k závěru, že středověká diplomacie je soubor schopností a znalostí panovníka užívaných k jednání v zájmu vlastním a zájmu vlastního království na poli mezinárodní politiky.

Vymezení diplomatického aktu

Dalším důležitým prvkem, který je nutno vymežit, pokud se chceme zabývat prameny týkajícími se středověké diplomacie, je to, co považujeme za diplomatický akt. Z definic nastíněných v předchozí podkapitole je diplomatickým aktem to, co panovník udělal z titulu své panovnické moci mimo hranice své mocenské základny.

Na druhou stranu je potřeba si uvědomit, že často jedna jediná fyzická osoba zastávala roli několik osob právních³⁴. Jeden muž držel několik královských či jiných titulů, často ani

---

³⁰ K tomuto tématu více Ernst H. KANTOROWICZ, *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014.

³¹ Tamtéž, *passim*.

³² Zdeněk VESELÝ, *Diplomacie (teorie – praxe – dějiny)*, s. 91.

³³ Arnd RIETEMEIER, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 24.

³⁴ Pojem osoba fyzická a právní ve vztahu k panovníkovi osvětluje Ernst H. KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, s. 28.

územně ani právně nesouvisejících. Na tomto místě je potřeba si položit otázku, zda byl v té které zemi vnímán jako král vlastní nebo cizí, tedy král jiné země. Právě Jan Lucemburský je dobrým příkladem. Byť mu bylo vytýkáno, že je cizinec, nikdo ho nezpochybňoval jako krále a jeho autorita se i přes počáteční boje s domácí šlechtou uplatnila³⁵.

Přestože byl jeden král vládcem a ztělesněním moci na několika územích, je potřeba si uvědomit, že jednotlivá území byla vnímána odděleně, a to jak z vnitřní strany – tedy vlastními poddanými –, tak ze strany vnější, tedy ostatními panovníky. Pro ilustraci lze uvést, že lucemburská šlechta, duchovenstvo a další jistě věděli, že hrabě Jan je rovněž českým králem, rozhodně se ale dle mého názoru nevnímali jako součást Českého království. Zároveň však nevnímali, že by byl Jan cizí král. Jan byl zároveň českým králem i lucemburským hrabětem a Lucemburčané zůstali Lucemburčany a Češi zůstali Čechy³⁶.

Pohled z vnější strany, tedy ze strany okolních panovníků, nám přibližují rozsáhlé titulatury, kterých bylo užíváno v listinách a jiných písemnostech a které jasně oddělují rozličná držaná území. K tomu je ale třeba dodat, že záviselo na síle a významu jednotlivých územních celků a na autoritě panovníka, zda bylo území chápáno samostatně, nebo zda bylo včleněno do většího celku, např. pod Korunu českou území, které dotvořil Janův syn Karel IV.³⁷

Při definici toho, co je diplomatický akt můžeme setrvat u předchozího tvrzení, že je to něco, co panovník udělal z titulu své panovnické moci mimo hranice své mocenské základny. Je však nutno upozornit, že se jedná o hranice všech svých základen a o činy, jimiž je panovník reprezentuje. Tedy pokud Jan Lucemburský vykonal něco jako lucemburský hrabě, nejednalo se o zahraniční politiku českého krále a naopak. K významu užívání jednotlivých titulatur a jejich souvislosti s postavením v Evropě se vyjádřím v dalších kapitolách předkládané práce. Dalším aspektem k této definici je, které činy můžeme považovat za diplomatický akt. Vycházíme-li z již nastíněného chápání krále jako zástupce moci, ale zároveň jako personifikace moci³⁸, dojedeme ke stejnému závěru jako Pierre

---

³⁵ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 261nn.

³⁶ Pro otázku národa a národního vnímání ve středověku bohužel není v mezích této práce dostatek prostoru, i když si nepochybně zasluhuje pozornost. Pro orientaci je možno uvést některou literaturu tématem se zabývající: pro české prostředí František GRAUS, *Die Bildung eines Nationalbewusstseins im mittelalterlichen Böhmen. Die vorhussitische Zeit*, *Historica* 13, 1966, s. 5–49; František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000²; pro francouzské prostředí Colette BEAUNE, *Naissance de la nation France*, Paris 1985.

³⁷ K postavení Čech v rámci Říše Václav VANĚČEK, *Stát Přemyslovců a středověká „říše“*, Praha 1946; ke vzniku Koruny české Lenka BOBKOVÁ, *7. 4. 1348: Ustavení Koruny Království českého. Český stát za Karla IV.*, Praha 2006.

³⁸ K této premise více rovin královské existence viz Ernst H. KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*.

Chaplais ve své knize³⁹, tedy že cokoli, co král udělá mimo hranice své moci, je zahraniční politikou. Vzhledem k tomu, že král jako soukromá osoba vlastně neexistuje, je i přátelská návštěva u příbuzných, povětšinou rovněž vládců jiných zemí, diplomatickým aktem.

Vymezení pramenů ke studiu diplomacie

V souvislosti s vymezením diplomatického aktu je vhodné představit prameny, na základě kterých je možno zrekonstruovat diplomatické schopnosti, znalosti a postupy panovníků.

Panovníci jakožto představitelé a ztělesnění svých států spolu mohli komunikovat, jak konstatuje Pierre Chaplais⁴⁰, v podstatě třemi způsoby.

Prvním z nich je osobní komunikace. Ta je jistě nejbezpečnějším a nejjistějším způsobem, jak komunikovat. Na druhou stranu při množství panovníků a vzájemné vzdálenosti je více než nepraktická. Navíc s sebou přináší množství problémů a potíží bezpečnostními počínaje, přes ekonomické, politické až ke složitému systému ceremonií a nutnosti zachovávání protokolu.

Proto bylo někdy lépe využívat druhý a třetí způsob, kterým je předávaná zpráva. To bylo možné buď ústně pomocí věrohodné osoby, nebo písemně, a to dopisem. Při předávání ústně musel panovník mít možnost naprosto se spolehnout na posla, že zprávu předá správně, zároveň druhá strana musela mít jistotu, že se jedná o pravdivou zprávu, tedy posel musel mít jisté pověření. Psaná zpráva má zase tu nevýhodu, že může být někde snadno zadržena či ztracena⁴¹ nebo dokonce u příjemce špatně pochopena či „nadinterpretována“. Například Eduard II. údajně raději poslal ústní zprávu než psanou, neboť prý „*Francouzi příliš přemýšlí*“, tedy měli zvyk v psaných zprávách hledat víc, než v nich bylo napsáno⁴².

Osobní komunikaci zachycují a představují prameny narativní povahy, zejména kroniky. Záznamy o průběhu jednotlivých jednání se v nich vyskytují spíše marginálně, a to především v souvislostech, kdy se událo něco výjimečného nebo neobvyklého. Jsou to začasté historky úsměvné sloužící k odlehčení textu nebo historky edukativního charakteru.

---

³⁹ Pierre CHAPLAIS, *English diplomatic practice in the Middle Age*, s. 81.

⁴⁰ Tamtéž, s. 75–76.

⁴¹ Tamtéž, s. 79.

⁴² Tamtéž, s. 80.

Předávaná zpráva skýtá pro nás, dnešní badatele, velkou výhodu, protože se zachovaly její autentické stopy. Ať už se jedná o již zmiňované ověřovací doklady pro ústní poselstva nebo přímo o zachování samotných předávaných písemností.

K těmto pramenům přímým by pak v období mladším, než je doba Jana Lucemburského, a v zemích, jako je například Francie, patřily ještě prameny normativního charakteru zachycující průběh ceremoniálu a protokol, nezbytný k setkávání jednotlivých vládců⁴³. Na dvoře francouzského krále Karla VI. můžeme nalézt i kancelářské instrukce pro komunikaci mezi jednotlivými panovníky⁴⁴. V českých zemích ve zkoumaném období ale bohužel žádné takové prameny nemáme.

Jsem však i přesto přesvědčena, že je možné rekonstruovat obraz diplomacie Jana Lucemburského do mnohem větší hloubky, než nám poskytují kroniky a listy, tedy prameny přímé. Domnívám se, že je totiž možno využít i nepřímých pramenů, v nichž můžeme hledat stopy diplomatických metod a zvyklostí. Systém komunikačních metod a prostředků byl již ve vrcholném středověku pevně zakotven a vědomě používán, proto se ho můžeme pokusit rekonstruovat na základě jeho otisku v těchto nepřímých pramenech.

Jedním z nepřímých dokladů jsou například finanční prameny. Tyto strohé dokumenty jsou pokladnicí informací o reáliích ve středověku a pro diplomacii mohou také zodpovědět mnohé otázky. Kromě účtů, které jsou spíše ilustrativní k výdajům spojeným se setkáváním panovníků či s diplomatickými misemi, máme mnoho písemností diplomatického charakteru ale obsahu čistě finančního, které ilustrují finančně politické postupy panovníka.

Druhým a mnohem významnějším nepřímým pramenem jsou listiny. Ty zachycují především závěrečná ustanovení jednání, ale zároveň nám mohou ukázat, jakou roli v daném jednání ten který panovník hrál. Listinný formulář má svou jasně danou strukturu, avšak právě vzájemná pozice některých částí, stejně jako užití různých typů oslovení či zvolení dispozičního slovesa vypovídá o obrazu, který měla listina vytvářet. Srovnatelně s ceremoniály, které musí doprovázet panovníkovu přítomnost, doprovází i listinná forma její obsah.

V předkládané práci se ale chci věnovat metodologii využívání jednotlivých pramenů, a proto se budu soustředit na otázku toho, co jednotlivé prameny mohou říct k diplomacii.

---

⁴³ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 25.

⁴⁴ Jedním z těchto formulářů se zabývá Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 207–218.

První skupinou pramenů, nad kterou je třeba uvažovat, jsou prameny diplomatické povahy. Ve zkratce se jedná o listiny a listy. Tyto prameny podávají autentický obraz o způsobu formální komunikace mezi dvěma panovníky. Listy na rozdíl od listin mohou obsahovat značný prvek osobního přístupu, ale vzhledem k tomu, co bylo řečeno výše, že tedy každý kontakt jednoho panovníka s druhým se dá považovat za diplomatický akt, nelze zde uvažovat například o soukromé korespondenci. I uzavřený dopis je tedy formální komunikace na poli mezinárodní politiky a je vytvářen dle náležité formy. Listiny jako písemnosti ukotvující nějaký právní akt na druhou stranu nezachycují žádnou komunikaci. Ale i ony obsahují části, které se dají využít pro studium diplomacie. Hlavní z nich jsou titulatury jednotlivých panovníků, které ukazují na jejich postavení v Evropě, či dispoziční slovesa, která mohou napovědět o síle panovníka v jednání. V neposlední řadě je vhodné si všimnout i datací či svědeckých řad, abychom viděli, zda se panovník při svém počínání opíral ještě o jinou autoritu než pouze o svoji.

K diplomatickým pramenům se připojují ještě formulářové sbírky, které zachycují teoretickou stránku formální komunikace. Protože rozlišujeme dva typy formulářů, ty, co jsou tvořeny teoretickými písemnostmi, a ty, jejichž základem jsou písemnosti již vydané, rozlišujeme i dva typy tohoto teoretického pohledu na formální komunikaci. U formulářů, jejichž základem jsou neexistující písemnosti a jsou vzorníkem pro utváření písemností nebo cvičební pomůckou pro budoucí pisáře, jde o zaznamenání teorie ideálního vzoru pro komunikaci bez nutnosti přizpůsobení aktuální situaci. U formulářů složených z listiny již vydaných se jedná o zachycení metod komunikace již užívaných a osvědčených.

Jak už bylo zmíněno, narativní prameny, především kroniky, nás informují o uskutečňování jednotlivých jednání a setkání monarchů, ale i o poselstvech a dalších zajímavostech spojených s působením panovníka za hranicemi své země. Kromě toho je ale důležité všimnout si i popisů ceremoniálů a v neposlední řadě také hodnocení jednotlivých panovníkových kroků. Jedná se samozřejmě o informace zprostředkované. Ovšem i způsob tohoto zprostředkování může být sám podstatným bodem výzkumu, protože můžeme pozorovat reflexi a tedy i účinnost panovníkových činů a hlavně sebe prezentace na domácí prostředí a také, a to je možná podstatnější, na cizí prostředí.

Posledním z mnou rozebíraných pramenů jsou prameny finanční povahy, jako jsou účty, které přestože budou mít pro studium diplomacie pouze doplňkový charakter, musí být podrobeny adekvátní kritice a musí být valorizovány, aby údaje na první pohled nic neříkající získaly na výpovědní hodnotě.

Jistě by se dalo podotknout, že uvedenými prameny soubor podkladů použitelný pro studium diplomacie zdaleka nekončí. Jen namátkou je možno uvést jistě neopominutelnou skupinu pramenů uměleckých, jako jsou obrazy či iluminace. To už se ale dostáváme na pole ikonografie či dějin umění. Není ani v možnostech ani v záměru této práce se na tato území pouštět, avšak je nutno říci, že v rámci interdisciplinární spolupráce nabízejí nezměrný přínos.

Diplomatické prameny

Co je to diplomatický pramen

Než se začneme zabývat otázkou, jak využívat diplomatické prameny, musíme nejprve stanovit, co chápeme pod tímto pojmem.

Všeobecně lze říct, že diplomatický materiál je všechno to, čím se zabývá vědní disciplína diplomatika. Proto, pokud hledáme vymezení tohoto termínu, sáhneme po příručkách zabývajících se touto pomocnou vědou. Zatímco základní a nejvýznamnější zahraniční příručky diplomatiky se zabývají definicí až samotného pojmu listina⁴⁵, v české příručce od profesora Šebánka, profesora Fialy a profesorky Hledíkové s názvem *Česká středověká diplomatika do roku 1848* najdeme uspokojivou odpověď na otázku, co je vlastně diplomatický materiál. Je to tedy „materiál, který vznikl jako nástroj společenského styku organizovanou činností úřední povahy“⁴⁶. Zjednodušeně by se tedy dalo říct, že jsou to dokumenty, které vznikly z úřední potřeby a pro úřední potřebu v rámci oficiálního styku dvou právních subjektů. K tomu je vhodné ještě doplnit slova Arthura Girya, že „to jsou dokumenty velmi odlišné jeden od druhého, ale mají něco společného, co nám dovoluje je zkoumat: jsou autentické v běžném smyslu (tedy původní), ale i v právním smyslu... což je činí historicky hodnotnými“⁴⁷.

Nyní je třeba si položit otázku, jaký diplomatický materiál připadá pro středověk v úvahu. V tomto směru jsme bohužel limitováni stavem dochování. V českých zemích v období prvního lucemburského krále je to převážně materiál listinného charakteru, zlomky dochovaných register⁴⁸ či dvě formulářové sbírky⁴⁹. Žádný další aktový materiál nebo úřední knihy nejsou pro právní subjekt českého krále, potažmo českého království bohužel k dispozici.

---

⁴⁵ Arthur GIRY, *Manuel de diplomatie : diplômes et chartes, chronologie technique, éléments critiques, et parties constitutives de la teneur des chartes, les chancelleries, les actes privés*, Paris 1894; Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, sv. 1, Leipzig 1889.

⁴⁶ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984, s. 9.

⁴⁷ Arthur GIRY, *Manuel de diplomatie*, s. 4.

⁴⁸ Václav VOJTÍŠEK, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, in: Týž, Výbor rozprav a studií, Praha 1953, s. 367–380.

⁴⁹ Viz níže.

Protože registra pro jejich stručnost nejsou pro studium diplomacie v tom smyslu, jak bude nastíněno v této kapitole, vhodná, omezím pozornost na zbylé dvě skupiny, a tedy listinný materiál a formulářové sbírky, čemuž bude odpovídat i dělení této kapitoly.

Listinný materiál

Listinným materiálem rozumíme písemnosti diplomatického charakteru, které nejsou svázány, anebo nebyly původně určeny ke svázání do knih. Jsou to tedy volné listy bez rozlišení jejich charakteru, vnějších či vnitřních znaků.

Pokud chceme využívat listinný materiál ke studiu diplomacie, je nezbytné ho podrobit diplomatické analýze. Základní metodiku práce s diplomatickým materiálem stanovil ve své studii *K metodice diplomatické analýzy pozdně středověkých listin* v roce 1971 Jiří Spěváček⁵⁰. Ve své práci klade autor důraz nejen na stylistický, ale i na grafický rozbor písemnosti⁵¹, který je užitečný pro identifikaci jednotlivých písařů a jejich stylů. Pro studium diplomacie definované jako studium metod a strategií komunikace a prosazování vlastní politiky je ale grafický rozbor jen velmi okrajově použitelný, proto se budu v následujícím textu věnovat výhradně analýze stylové. Stylistika a užívání specifických formulací totiž dokládá způsob komunikace a prosazování se na poli diplomacie. V souvislosti s omezením se na studium stylu se jednoznačně přikláním k druhému ze Spěváčkem navrhovaných směrů diplomatické analýzy: k *postupu kvalitativnímu*⁵², tedy k analýze stylu písemností podle jejich druhů sestavených do skupin.

Základním kamenem pro analýzu pramene listinného charakteru je komparace listin a to jednotlivých částí listinného formuláře, ale i celkové stylistiky písemnosti. Touto komparací dojdeme ke zjištění míry variability nebo normovanosti⁵³ a případných odchylek. Tím stanovíme, co je v daném období, území nebo situaci běžné, a na co je třeba upřít pozornost jako na zvláštní jev. Písemnosti ale nelze porovnávat napříč veškerým materiálem, protože výsledky takového srovnání nemají žádnou vypovídací hodnotu. Je nutno analyzovaný korpus rozdělit do skupin podle druhu písemnosti⁵⁴. Tento druh určuje funkce písemnosti. S druhem a funkcí pak souvisí i její hodnota pro studium diplomacie, ale zároveň historicko-faktická hodnota, tedy to, co je obsahem listiny a jakou to sehrálo roli v historii. Odraz historicko-faktické hodnoty můžeme pozorovat nejen na vnějších i vnitřních úpravách

---

⁵⁰ Jiří SPĚVÁČEK, *K metodice diplomatické analýzy pozdně středověkých listin*, ČsČH 19/5, 1971, s. 734–742.

⁵¹ Grafický rozbor Tamtéž, s. 735–736, a stylistický Tamtéž, s. 736–737.

⁵² Tamtéž, s. 739.

⁵³ Tamtéž, s. 736–737.

⁵⁴ Tamtéž, s. 736–737.

jednotlivých dokumentů, ale i na četnosti jejich dochování. Ty nejvýznamnější písemnosti byly slavnostně vyhotovovány a byly pečlivě uchovávány, takže přežily až do dnešních dnů.

Proto je potřeba při práci s diplomatickým materiálem brát v potaz kromě výsledků diplomatického rozboru a komparace také obsah písemnosti, abychom byli schopni určit její hodnotu pro vydavatele. V neposlední řadě je nutno zohlednit i historický kontext vzniku písemnosti, který sám o sobě měl zásadní vliv na její vnější, ale i vnitřní formu, tedy styl.

Jak už jsem několikrát zmínila v rámci vymezení základní a obecné metodologie pro práci s listinným materiálem, je potřeba nejprve si ho rozdělit do příslušných skupin. Tyto skupiny jsou členěny buď na základě diplomatického charakteru, tedy vnějších a vnitřních znaků, nebo na základě právních znaků⁵⁵, tedy jejich obsahu.

Typologie písemností po stránce diplomatické

Česká literatura zabývající se diplomatikou⁵⁶ rozlišuje v podstatě tři typy písemností: listiny, mandáty a listy. Toto dělení je ale dosti strohé a v některých aspektech i nedostačující. Pokud se podíváme do zahraniční literatury zabývající se královskou diplomatikou, najdeme v ní mnohem podrobnější a členitější dělení. Není sporu, že na rozdíl například od Francie, kde nadmíru kvalitní a detailní typologii sestavil Robert-Henri Bautier⁵⁷, je materiál dochovaný v českých zemích výrazně chudší. Právě ale pro období Jana Lucemburského, u něhož můžeme předpokládat importované vlivy z těchto „pokrokovějších“ oblastí⁵⁸, lze očekávat i existenci podobných forem.

Proto se nebudu obávat rozšířit základní typologii písemností i o další podskupiny. Skutečné rozšíření české typologie písemností je však možné pouze na základě velmi rozsáhlého a co možná nejúplnějšího pramenného korpusu. Protože ale není v možnostech rozsahu této práce a není ani jejím cílem shromáždění takto velkého korpusu materiálu, bude představené schéma sestavené na základě zahraničních výzkumů spíše návrhem vybízejícím k dalšímu prověření.

Jak bylo uvedeno výše, česká literatura zná rozdělení listinného materiálu v podstatě na tři skupiny, ze kterých budu vycházet: listiny, mandáty a listy.

---

⁵⁵ Odvozeno od termínu právní typologie: *une typologie juridique des actes*, který používá Robert-Henri BAUTIER ve své práci *Typologie des actes royaux français*, s. 65.

⁵⁶ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*.

⁵⁷ Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*.

⁵⁸ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 110.

Listinu definujeme jako písemnost s právní hodnotou, jejíž platnost je na věčnost a která je vydávána zpravidla pod velkou královskou pečetí a má příslušnou vnější úpravu⁵⁹. Je to nejdůležitější forma písemnosti, a proto je její dochování v porovnání s ostatními skupinami nejčastější. Má ze všech ostatních skupin nejsložitější formulář⁶⁰ a nejméně výstavnější úpravu. I v této poměrně jasně vymezené skupině lze ale pozorovat jisté rozdíly, což vede k jejímu rozdělení na podskupiny. Literatura zabývající se diplomatikou vrcholného středověku rozlišuje dvě úrovně listiny.

První z nich je slavnostní listina⁶¹, ve francouzském prostředí a *České diplomacie* také nazývaná diplom⁶². Je velmi úpravná obvykle velkého formátu. Má rozsáhlý listinný formulář, který na rozdíl od dalších typů obsahuje invokaci, ať už grafickou nebo verbální, a arengu. Naopak neobsahuje inskripci či adresu. Může také obsahovat svědečnou řadu.

Druhým typem je listina prostá⁶³, která obvykle nemá invokaci a začíná přímo intitulací, stejně jako nemá arengu. Adresa a salutace není tak běžná, ačkoli bývá adresa universální. Dispoziční sloveso často vyjadřuje vůli a od 14. století může být užito v minulém čase. Tento typ listiny je jednou z nejčastějších písemností vycházejících z kanceláře Jana Lucemburského.

Francouzská literatura ještě odlišuje třetí typ listiny. Na tomto místě je třeba upozornit, že ve Francii se užívá pro výše zmíněnou slavnostní listinu právě pojmu diplom a zároveň je vymezen jako slavnostní listina další typ písemnosti. Rozdíl mezi diplomem a slavnostní listinou, jak ho uvádí Robert-Henri Bautier⁶⁴, je v pečetí, která byla pro stvrzení použita. V době, kdy panovník nedežal svou velkou pečeť, nemohl vydávat diplomy, a tak ho tato slavnostní listina nahrazovala.

Rozlišení dalších dvou skupin písemností není tak jednoduché jako u listin. Mandáty a listy se podle zahraniční literatury částečně překrývají, přesto je třeba je rozlišovat. V obecné rovině lze oddělit listy uzavřené a listy otevřené, které mohou zároveň být mandátem. Rozdíl

---

⁵⁹Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 20–21; Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 1; Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 104.

⁶⁰ Teorii listinného formuláře najdeme ve všech příručkách diplomatiky, viz pozn. č. 45 a 46.

⁶¹ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 60; Irena SUŁKOWSKA-KURAŚ, *La typologie des documents royaux polonais aux XIIIe et XIVe siècles*; in: *Diplomatique royale du Moyen Âge XIIIe–XIVe siècles*, ed. José MARQUES, Porto 1996, s. 194.

⁶² Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*, s. 32–34; Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 119.

⁶³ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 60; Irena SUŁKOWSKA-KURAŚ, *La typologie des documents royaux polonais*, s. 194; Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*, s. 34–37.

⁶⁴ Tamtéž, s. 37.

mezi mandátem a otevřeným listem není ani tak ve složení listinného formuláře, ale ve způsobu expedice a pečetění. Zatímco listiny jsou zpravidla opatřeny přivěšenou pečetí, u mandátů a listů se jedná o pečeť přitíštěnou, ať už dokument uzavírá či nikoli.

V *České diplomatice* autoři definují mandát jako list otevřený (*litterae patentes*), kterým je udělován nějaký rozkaz nebo příkaz, který se od listiny odlišuje v podstatě mírou kvality svého provedení.⁶⁵ Polská typologie se s českou v podstatě shoduje v tom, že doplňuje charakteristiku mandátu⁶⁶. Podle ní mandáty mají plnou formu adresy a mají salutaci stejně jako koroboraci. Francouzská literatura ale obdobný typ písemnosti nazývá otevřeným listem „*lettre patente*“, zatímco za mandát považuje písemnost, která nemá koroboraci a dispoziční sloveso má vždy „*mandamus*“.⁶⁷ Harry Bresslau pak pro lucemburskou dobu rozlišuje pouze otevřený dopis a patent⁶⁸.

Otázka rozlišení mandátu a otevřeného listu může být zodpovězena, jak už bylo výše konstatováno, až po shromáždění co nejširší pramenné základy. Já se po zkušenostech s materiálem Jana Lucemburského přikláním k rozlišení otevřeného dopisu a mandátu, protože se často setkávám s písemností tohoto druhu, málokdy ovšem obsahuje příkaz a ještě řidčeji sloveso „*mandare*“.

Poslední ze tří skupin jsou listy. Podle *České diplomatiky* jsou to písemnosti bez dlouhodobé platnosti, které byly vydávány ve formě uzavřené.⁶⁹ Co se jejich významnosti týče, jsou sice z dnešního pohledu zvláště pro studium diplomatiky stejně významné jako ostatní typy písemností, ale vzhledem k tomu, že obsahovaly pouhá sdělení, je jejich dochování spíše náhodné. Jejich forma je výrazně jednodušší než u mandátů a listin. Francouzská literatura popisuje větší množství listů rozlišených podle pečetí, jakou byly uzavírány a zda vycházely z kanceláře či byly zhotovovány osobním písařem panovníka.⁷⁰ S výjimkou tzv. uzavřeného mandátu „*le mandament clos*“⁷¹, který je expedován kanceláří, jsou ostatní dopisy pod sekretní nebo osobní pečetí. Toto dělení se ale pro české prostředí a množství dochovaného materiálu zdá poněkud složité.

---

⁶⁵ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 21.

⁶⁶ Irena SUŁKOWSKA-KURAS, *La typologie des documents royaux polonais*, s. 194 a 196.

⁶⁷ Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*, s. 41.

⁶⁸ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 60.

⁶⁹ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 22.

⁷⁰ Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*, s. 49–60.

⁷¹ Tamtéž, s. 44–45.

Pro dopisy se tedy spokojíme s konstatováním, že se jedná o písemnosti, které jsou spíše prostými, někdy až osobními sděleními a jejichž forma je individualizovaná⁷². Podle polského upřesnění obsahují adresu a salutaci místo promulgace, které jsou v listinách a mandátech téměř vždy. Adresa se může nacházet i na dorsální straně.⁷³

Jak už bylo výše řečeno, souvisí vnější forma, tedy vlastně výběr typu písemnosti, s jejím obsahem. Protože každá z nastíněných forem měla svou společenskou váhu, která se projevovala také na míře její úpravnosti a na košatosti listinného formuláře, je nasnadě úvaha, že způsob písemného pořízení odráží význam jednotlivé události nebo skutečnosti pro jejího vydavatele nebo příjemce. Dalo by se říct, že podle toho, jak si panovník jednání cenil, nechal jeho výsledek vydat jako listinu – více či méně slavnostní –, popřípadě jako otevřený dopis či mandát. Na druhou stranu je nutno podotknout, že tato teze je v praxi uplatnitelná pouze částečně. Je nutno brát v potaz, že zvláště u rozlišení vydávání listiny versus mandátu či otevřeného dopisu může být případná volba netypického způsobu vydání ovlivněna ani ne tak vůlí panovníka, jako vnějšími okolnostmi. Například právě u Jana Lucemburského, označovaného také jako „létající král“⁷⁴, kterého kancelář doprovázela na jeho cestách, ne vždy měl panovník k dispozici velkou královskou pečeť anebo mu cestovní podmínky prostě nedovolovaly nechat vydávat výstavné písemnosti. Přesto bychom ale při analýze korpusu listinného materiálu neměli tento aspekt zapomínat, a to právě u listin, kdy míra slavnostnosti může mít, za předpokladu kritického zhodnocení situace a okolností vydání listiny, jistou vypovídací hodnotu.

Typologie po stránce obsahové

Robert-Henri Bautier uzavírá svůj podrobný rozbor typů francouzského diplomatického materiálu konstatováním a pobídkou, že „*existe encore d’autres typologies royales de documents, que les diplomates doivent étudier*“, a to sice tzv. právní typologie dokumentů („*une typologie juridique des actes*“), která dělí písemnosti podle jejich obsahu.⁷⁵

Česká literatura bohužel tomuto tématu doposud nevěnovala pozornost, nicméně se můžeme pro lucemburskou dobu opřít v první řadě o literaturu německou. Harry Bresslau ve své příručce diplomatiky uvádí rozsáhlý výčet obsahové typologie⁷⁶. Protože se ale mnoho

---

⁷² Irena SUŁKOWSKA-KURAS, *La typologie des documents royaux polonais*, s. 194.

⁷³ Tamtéž, s. 196.

⁷⁴ *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, ed. František HEŘMANSKÝ – Rudolf MERTLÍK – Zdeněk FIALA – Marie BLÁHOVÁ, Praha 1976, s. 387.

⁷⁵ Robert-Henri BAUTIER, *Typologie des actes royaux français*, s. 65.

⁷⁶ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. I, s. 61–65.

z těchto typů týká záležitostí spadající primárně do oblasti vnitřní politiky, nebudeme se zabývat kompletně všemi typy. Pro účel studia diplomacie byly již mnohými autory vytrženy obsahové skupiny písemností spojené s diplomacií, proto budu na jejich práce navazovat.

Vzhledem k tomu, že se na existenci níže překládaných skupin shoduje literatura napříč Evropou – tedy jak literatura anglická⁷⁷, německá⁷⁸, tak i polská či španělská⁷⁹ –, je evidentní, že popisovaná situace se týkala alespoň většiny tehdejších království či knížectví. Proto není třeba se domnívat, že by situace pro České království byla nějak výrazně odlišná⁸⁰. Ačkoli doposud žádná česká literatura o tomto tématu nehovoří a správnost překládané struktury může potvrdit, jak už bylo několikrát řečeno, až rozbor maximální možné pramenné základny, předkládám následující obsahovou typologii jako návodnou pro další práci s diplomatickým materiálem.

Autoři zabývající se příslušnou problematikou popisují převážně písemnosti, které se vztahují k průběhu jednání a k poselstvům. Rozlišují v podstatě čtyři až pět typů písemností.

Prvním z nich je tzv. ověřovací list (*littera credencia, littera commendaticia*)⁸¹. Jedná se o písemnost sloužící k ověření legitimacy posla a jeho vyslání z vůle panovníka. Tento list byl zřejmě jedním ze základních předpokladů k přijetí poselstva⁸². Vnějšími i vnitřními znaky to byl vlastně otevřený list. Jeho hlavním obsahem byla titulatura původce i adresáta. Salutace i závěrečné pozdravení odpovídalo zaběhlým zvyklostem pro tento typ písemnosti. Velkou část zabíralo představení posla či poslů a prosba, aby adresát zmíněnou osobu nebo osoby přijal a důvěřoval jim tak, jako by důvěřoval původci samotnému – „*tam quam nobis*“. Někdy také ověřovací list mohl obsahovat krátké shrnutí zprávy, kterou posel přinášel. Neměl ale žádnou právní váhu. Byl to v podstatě dokument, který byl základním

---

⁷⁷ Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, Princeton – New Jersey 1967, s. 110–126.

⁷⁸ Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1996; Týž, *Diplomatischer Allteag im Spätmittelalter: Gesandte in den englischen Beziehungen zu Frankreich und zur Hanse*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen im Spätmittelalterlichen Europa*, ed. Rainer C. Schwinges – Klaus Wriedt, Stuttgart 2003, s. 135–167.

⁷⁹ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji*; Stanisław SZCUR, *Król w dyplomacji polskiej* s. 239–270; Stéphane PÉQUIGNOT, *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291–1327)*, Madrid 2009.

⁸⁰ Například ověřovací listy se objevují už ve 13. století ve Slezku a ve 14.–15. století v samotném Polsku, srov. Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 67.

⁸¹ Tamtéž, s. 66–71; Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 49–51; Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, s. 111–113.

⁸² Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 71.

identifikátorem pro poselstvo a který nevzbuzoval ani na jedné ze stran žádnou kontroverzi.⁸³

S ověřovacími listy úzce souvisí také, jak je nazývá prof. Hledíková⁸⁴, tzv. průvodní listy. V tomto případě narážíme na terminologický konflikt s průvodními listy, jak je chápe Arnd Rietmeier⁸⁵. Tyto písemnosti jsou ale velmi specifickou skupinou, protože se vyskytují pouze u jediné instituce - u avignonského papežství. Jednalo se o potvrzení přijetí zprávy, kterou posel přinášel. Jak píše Zdeňka Hledíková: „*Vyslanec přišlý k papeži především přinesl listinu(y) svého suveréna a tu(y) v konsistoři přečetl, případně blíže vyložil a předal. Nejčastější a rychlou reakcí formulovanou ještě v konsistoři samé byla písemně zachycená bezprostřední ústní odpověď papežova. Z ní se dozvídáme právě jen toto, že vyslanec přečetl, vyložil (svou zprávu) ale k tomu je vždy připojena papežova jemně formulovaná reakce... Tuto slovně vyjádřenou reakci okamžitě zachytil sekretář a podle ní pak stylizoval koncept jednoduchého listu pro vysílajícího panovníka, který dostal vyslanec před svým odchodem.*“ Tyto písemnosti tedy vyjadřují jen skutečnost, že se posel dostavil před papeže a svou věc mu předal, případně papežovu bezprostřední reakci. Samotná odpověď diplomaticky formulovaná byla předávána buď ústně, nebo byla sepsána v odpovídající listinné formě. Domnívám se, že se jedná o administrativní opatření zamezující protestů proti dlouhému vyřizování písemností v papežské konsistoři či kanceláři.

Ověřovacích i průvodních listů máme pro Jana Lucemburského dochováno několik, a to hlavně z oblasti styků s avignonským papežstvím.⁸⁶ Jejich užití v této době ale dokládá i písemnost vložená do Zbraslavské kroniky týkající se poselstva vypraveného k Jindřichu Lucemburskému s žádostí o ustanovení jeho syna na český trůn⁸⁷.

Dalším typem dokumentu doprovázejícím poselstva bylo zplnomocnění (*littera procuratoria, littera de potestate, mandatum*).⁸⁸ Tyto písemnosti jsou částečně podobné ověřovacím listům, protože rovněž obsahují popis přicházejícího posla, hlavně vyjmenovávají jeho hodnosti a jeho poselský status. Kromě toho ale v první řadě obsahují vlastní plnou moc k jednání a velmi závažnou formuli o tom, že panovník hodlá dodržet

⁸³ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 71.

⁸⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 151.

⁸⁵ Viz poznámka č. 96.

⁸⁶ Například. MVB prodr., č. 1127, 11287.

⁸⁷ *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 181.

⁸⁸ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 72–73; Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 51–54; Stanisław SZCUR, *Król w dyplomacji polskiej*, s. 247–249; Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, s. 117nn.

podmínky toho, co posel vyjedná. Problémem zplnomocnění je však podle Slanišawa Szcura to, že byla často vydávána velmi široce a konkrétní údaje o poslech či jejich úkolech chybí⁸⁹. V našem prostředí máme dochovány jednu plnou moc vydanou Janem Lucemburským z roku 1325 pro poselstvo k Jindřichu Korutanskému⁹⁰.

Čtvrtým dokumentem doprovázejícím diplomatická jednání jsou instrukce (*instructio*)⁹¹, které nám přibližují zadání poslovi vysílanému na cizí dvůr. Tyto instrukce jsou bohužel velmi raritní, neboť jednak jde o dokumenty ryze praktické s jasně vymezenou dobou platnosti, a proto nebylo jejich uchovávání žádnou prioritou, a jednak byly instrukce v pozdním středověku udělovány spíše ústně, což mělo pomoci zachovat diskretnost.⁹² Zajímavé je, že tyto instrukce byly podle Adama Swedy udělovány spíše poselstvům složeným z neurozených osob⁹³. Kvůli malému množství dochovaného materiálu není možné komparaci s jistotou říct, jestli návrhy mírových smluv, které přinášela poselstva roku 1331 do Avignonu, se dají považovat za instrukce, nebo ne⁹⁴.

Dalším typem dokumentu doprovázejícím diplomatická jednání byly glejty⁹⁵ a jiné průvodní a ochranné listy⁹⁶. Tyto písemnosti ve formě otevřeného listu měly jako svůj hlavní účel ochranu posla procházejícího přes cizí území. Byly vydávány příjemcem posla a kvůli jejich omezené platnosti se jich dochovalo relativně málo.

Poslední skupinou písemností jsou poselské relace⁹⁷. Ty měly většinou formu listu nebo byly až do konce středověku, ke zklamání dnešních badatelů, často podávány ústně. Relace totiž informují o průběhu a výsledku diplomatické mise a nejlépe nám tedy mohou spolu s instrukcemi dokumentovat realitu středověké diplomacie. Jejich přítomnost v dochovaném materiálu pro období Jana Lucemburského bohužel očekávat nemůžeme, protože podle

---

⁸⁹ Stanisław SZCUR, *Król w dyplomacji polskiej*, s. 249.

⁹⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA), Allgemeine Urkundenreihe (AUR), 1324 IV 24.

⁹¹ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 66–71; Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 54–56; Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, s. 123–126.

⁹² Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 84.

⁹³ Tamtéž, s. 84.

⁹⁴ MVB prodr., č. 938, 939 a 943.

⁹⁵ Martin KINTZINGER, *Cum salvo conductu. Geleit im westeuropäische Spätmittelalter*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen*, s. 313–346; Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 88–113; Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 38–48; Stanisław SZCUR, *Król w dyplomacji polskiej*, s. 246–247.

⁹⁶ Ochranné a průvodní listy vymezuje Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, 36–49 (ochranné listy s. 36–38, glejty s. 38–48, průvodní listy s. 48).

⁹⁷ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej*, s. 114–117; Donald E. QUELLER, *The office of ambassador in the Middle Ages*, s. 142–148; Arnd RIETEMEIR, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 56–58.

výzkumů Adama Swedy se ani v polském materiálu na konci 14. a ani v první polovině 15. století neobjevují.

Kromě písemností doprovázejících poselstva a jednání máme také písemnosti, které jsou zachycením přímého výsledku. Tyto písemnosti měly na rozdíl od předcházejících pro současníky mnohem větší důležitost, čemuž odpovídá nejen jejich reprezentativnější způsob vydání, ale hlavně míra jejich dochování. Tyto typy materiálu právě pro svou důležitost pro vydavatele i příjemce z hlediska právního byly zpravidla vydávány ve formě listin. Těchto písemností je i pro dobu Jana Lucemburského velké množství, proto je nebudu jednotlivě vypočítávat, některé příklady však uvedu v poznámkovém aparátu.

Hlavní typem těchto pramenů jsou smlouvy. Smlouvám jako diplomatické kategorii se věnuje ve své studii Olivier Guyotjeannin⁹⁸. Jsou to dokumenty, v nichž se dvě či více stran zavazují k tomu něco splnit. Často jsou zde uvedeny sankce, které postihnou tu ze stran, pokud smlouvu nedodrží. Typickým příkladem jsou svatební smlouvy⁹⁹ nebo smlouvy spojenecké¹⁰⁰.

Dalším významným druhem, který dosud nebyl popsán, jsou konfirmace. Jak už název napovídá, jedná se o potvrzení určité právně závazné skutečnosti, například potvrzení držby majetku či práv nebo potvrzení uzavření smlouvy. Vyznačují se tím, že se v nich zavazuje pouze jedna ze stran¹⁰¹ a že tento typ dokumentu nestanovuje žádnou novou skutečnost, ale je v něm jen znovu ukotvována skutečnost již existující.

Nelze opomenout také donace¹⁰², které jsou stejně jako konfirmace významné jak pro zahraniční, tak hlavně pro domácí politiku. Tyto písemnosti s omezenou i neomezenou dobou platnosti dokládají převod statků či práv z krále na někoho jiného. Důležitá je u nich právě ona formule o převodu a přenechání jistého práva (v případě majetku práva na užívání).¹⁰³

---

⁹⁸ Olivier GUYOTJEANNIN, *Le traité comme produit de chancellerie autour de cas français (milieu XIIIe – fin XVe siècle)*, in: *Diplomatique et diplomatie : les traités : (Moyen Âge – début du XIXe siècle)*, ed. Olivier Poncet, Paris 2015, s. 17–29.

⁹⁹ CIB II/1, č. 99.

¹⁰⁰ *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX. Die Urkunden Graf Johans des Blinden (1310–1346). Teil 2. Die Urkunden aus den Archives Générales du Royaume, Brüssel*, ed. Aloyse von ESTGEN – Michel PAULY – Hérold PETTIAU – Jean SCHROEDER, Luxemburg 2009 (= Publications du CLUDEM 29), č. 27.

¹⁰¹ Máme dochováno například mnoho potvrzení listin Jana Lucemburského, které vydal jako místodržící v Lanquedoku, Filipem VI. Sličným v *Registres du Trésor des chartes. Inventaire analytique III. Règne de Philippe de Valois 2. (JJ 70 à 75)*, ed. Jules VIARD - Aline VALLÉE, Paris 1979, č. 3709, 3710, 3712 a další.

¹⁰² Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 50.

¹⁰³ Například *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX*, č. 8.

Dalším specifickým druhem jsou arbitráže, které informují o rozhodnutí panovníka v roli arbitra. Může se jednat o rozhodnutí samotného panovníka nebo ten může být pouze jednou ze stran, nad níž arbitráž vykonává někdo jiný. V tomto případě je pro diplomacii důležitý právě vztah, kdo je rozhodcem ve sporu koho. Typické pro tyto písemnosti je, že po inskripci navazují sdělením, v jakém sporu je dotyčný arbitrem a čím tento spor je. Můžeme je najít v mnoha exemplářích, protože byly jednotlivým stranám vydávány separátně, někdy i se specifickými rozhodnutími týkajícími se příjemce¹⁰⁴. Arbitráže se dochovaly nezdědky i v konfirmacích.

Poslední ze skupiny písemností uplatňujících se jak v domácí, tak zahraniční politice jsou lenní sliby¹⁰⁵. Zkoumání tohoto písemného zachycení právního svazku vazala ke svému pánu, který je zachycen v několika po sobě jdoucích písemnostech, je vhodné zvláště u pánů pocházejících z pohraničních oblastí.

Samostatnou obsahovou skupinou je korespondence panovníků. Její typologii se zabývá Pierre Chaplais a Arnd Reitmeier, kteří rozlišují rozsáhlou škálu listů¹⁰⁶. Jen ve zkratce uvedu některé z nich. Rozlišujeme například listy oznamovací (*littere de statu*), které oznamují změny v královské rodině¹⁰⁷, listy kondolenční (*littere consolacionis*, *littere deploracionis*), listy gratulační (*littere gratulandi*), listy omluvné (*littere de excusacione*), listy vzdorné (*littere diffidacionis*), listy přací (*littere requisitorie*) a další. U korespondence se zřejmě jedná většinou o uzavřené dopisy.

Jak už bylo naznačeno výše, vnější forma písemnosti souvisí s její funkcí, a tedy i s jejím obsahem. Jednotlivé písemnosti vymezené v rámci obsahové typologie tedy zpravidla nabývaly určitých forem stanovených v typologii diplomatické. Pro metodologii práce s listinným materiálem je tedy nezbytné správné zařazení a určení typu písemnosti.

Zvláštní pozornost je tak potřeba zaměřit na případy, kdy listina určitého obsahového typu nenesla předpokládanou formu. V takovém případě je třeba analyzovat a kriticky zhodnotit důvody, proč se tomu tak stalo. Z velké části to mohou být důvody ryze praktického charakteru, jako jsou nevhodné technické zázemí, nepřítomnost pečetního

---

¹⁰⁴ Příklady arbitráží; *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX*, č. 39; *Registres du Trésor des chartes. Inventaire analytique III. Règne de Philippe de Valois 2. (JJ 70 à 75)*, č. 2259–2262.

¹⁰⁵ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 51; František KAVKA, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH 88/3, 1990, s. 225–251.

¹⁰⁶ Pierre CHAPLAIS, *English diplomatic practice in the Middle Ages*, s. 82–94; Arnd RIETEMEIER, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, s. 58–62.

¹⁰⁷ *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 368.

typáře či vhodně vyškoleného písaře nebo jiné aktuální okolnosti. Pokud i tento faktor vyloučíme, můžeme uvažovat nad úmyslným použitím slavnostnější nebo méně slavnostní formy zlistění z důvodu závažnosti jednání či zainteresovanosti vydavatele.

Analýza listinného formuláře

Druhou fází práce s listinným materiálem je analýza listinného formuláře. Termín listinný formulář používám jako vžitý, i když se nevztahuje pouze k listinám. Některé části tohoto formuláře mají i listy, ať už otevřené či zavřené, nebo mandáty. U listů je ale tento formulář značně jednodušší a podle autorů literatury týkající se tohoto tématu rozlišujeme v dopisech následujících pět částí¹⁰⁸: *salutatio*, *captatio benevolentiae*, *naratio*, *petitio* – u mandátů a jiných listů obsahujících příkaz se nenachází prosba, ale rozkaz¹⁰⁹ – a *conclusio*. Přestože jsou tyto části nazývány odlišně, jedná se v podstatě o obdobné schéma jako u listin.

Ideální listinný formulář nalezneme v každé příručce diplomatiky, proto ho zde není nutné nijak široce představovat.¹¹⁰ Skládá se ze tří základních částí, tj. protokolu, textu a eschatokolu. V úvodní části (protokolu) rozlišujeme čtyři další části: invokaci, intitulaci, inskripci (adresu) a salutaci. V textu, který je jádrem celého dokumentu, nacházíme kromě samotného porřízení, tzv. dispozice, také úvodní části, naraci a arengu, a za dispozicí následuje sankce, ať už pozitivní nebo negativní, a koroborace. Závěrečná část se skládá především z datace, ale i svědečné řady a aperkace.

Ne každá písemnost však obsahovala všechny části tohoto formuláře. Jak už bylo ukázáno v podkapitole věnující se diplomatické typologii, právě přítomnost a nepřítomnost jednotlivých částí určuje rozdíl mezi diplomatickými typy. Přítomnost jednotlivých částí formuláře ale není vázaná pouze na typ písemnosti, některé části se v průběhu času objevují a jiné mizí. Listinný formulář tedy nebyl v průběhu staletí neměnnou konstantou, ale naopak byl podle aktuálních potřeb, historické a kulturní situace velmi variabilní. Schéma nastíněné výše vychází z literatury věnující se počátkům vrcholného středověku, a pokud to bylo možné konkrétně 14. století, proto by měly i charakteristiky formulářů jednotlivých typů písemností odpovídat době Jana Lucemburského.

---

¹⁰⁸ *Briefsteller und Formelbücher des XI–XIV. Jahrhunderts*, ed. Ludwig ROCKINGER, München 1863 (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, Band IX/1), s. IX–X.

¹⁰⁹ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, ČAŠ 13–14, 1935–1936, s. 121–142.

¹¹⁰ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeňěk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 32–33; Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 71–84; Arthur GIRY, *Manuel de diplomatique*, s. 529; Harry Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre*, sv. 1, s. 42–43.

Pokud chceme stanovovat, jakým způsobem přistupovat k jednotlivým částem listinného formuláře, je třeba si uvědomit, jaký byl primární účel písemnosti. U listů uzavřených je prvotním účelem komunikace mezi dvěma subjekty a u listin je to písemné zachycení veřejné proklamace právního aktu. Listy otevřené a mandáty stojí na pomezí obou těchto základních funkcí. V první řadě něco proklamují, ale zároveň se často obracejí na adresáta ve smyslu komunikace. V souvislosti s tímto prvotním účelem vzniku písemnosti je třeba pohlížet na způsob jejich vzniku a formulaci jednotlivých částí.

V listech jako prostředcích komunikace můžeme sledovat přímé odrazy vzájemných vztahů panovníků. Ty se projevují ve formě jejich oslovení, v užití dispozičního slovesa a dalších částech. V listinách, které jsou veřejným vyhlášením, můžeme pozorovat sebe prezentaci panovníka v dané situaci i vůči jinému panovníkovi či subjektu. Ta se odráží opět v tvorbě různých částí listinného schématu, jako jsou intitulace či inskripce, salutace, ale i datace a další.

Pro studium diplomacie jsou tedy některé části listinného formuláře důležitější než jiné. Proto se nebudu při sestavování metodologie zabývat všemi částmi schématu, ačkoli žádná z nich jistě není zcela zanedbatelná. Z hlavní části – textu – bude kladen důraz na dispoziční sloveso, zatímco arengu a naraci ponechám v pozadí. Obě nesou sice jistou informační hodnotu, ale spíše jsou stylistickou exhibicí písaře listiny, která poukazuje hlavně na historicko-kulturní kontext¹¹¹. Jejich studium se metodologicky přibližuje práci s narativními a literárními prameny, jak ji představuje následující kapitola. Koroborace, která hovoří o způsobu zpečetění, je ve výzkumu umněšena přítomností samotné pečeti, jejíž studium je pro diplomacii rovněž velmi důležité. Protože se ale výzkumem pečeti zabývá samostatná věda – sfragistika – ponechám i je ve své studii stranou. Zato úvodní část, tj. protokol, a částečně i eschatokol budou stát v centru mé pozornosti.

První část protokolu, tedy invocace neboli úvodní vyzvání Boha, nemá pro studium diplomacie přílišnou vypovídací hodnotu a zároveň je ve 14. století relativně raritní záležitostí.

Významné jsou ale intitulace a inskripce, tedy adresa a s ní spojená salutace. V těchto dvou až třech částech se jedná o vzájemná oslovení panovníků, která nám mohou mnohé napovědět jednak o jejich vztazích, ale i o jejich postavení v rámci celoevropské hierarchie.

---

¹¹¹ Nejnověji se arengami v listinách francouzských králů zabývají Sébastien BARRET – Benoît GRÉVIN, *Regalis excellentia. Les préambules des actes des rois de France au XIVe siècle (1300–1380)*, Paris 2014.

Toto postavení vycházející z mocenské základny, kterou tvořily velikost, bohatství a významnost ovládaného území, ale které bylo podmíněno rovněž schopnostmi panovníka, určovalo roli, jakou hrál v rámci celé Evropy. To vše pak utvářelo možnosti jeho jednání s ostatními panovníky. Zjednodušeně se dá říci, že na základě ekonomicko-mocenského zázemí a společenského postavení nejednal například český král stejně se slezským vévodou jako s francouzským králem.

V intitulaci tedy nacházíme sebezprezentaci vydavatele listiny¹¹². Kromě jeho vlastního jména se tu setkáváme hlavně s tituly, které panovník držel a z jejichž moci vystupoval. Nebylo pravidlem, že by byly vždy uváděny všechny tituly. Domnívám se, že to může být ukazatelem toho, na základě jakého ze svých titulů se panovník právě identifikoval. Vhodná identita mu mohla při jednání totiž zajistit výhodnější pozici. Užívané tituly jsou ale především deklarací panovníkových mocensko-politických územních nároků¹¹³.

Ještě větší význam pro studium diplomacie má ale inskripce neboli adresa. U listů, kde je adresa oslovením na nich můžeme pozorovat přímý vztah k adresátovi a jeho vnímání ze strany vydavatele¹¹⁴. U listin bývá samotná adresa většinou universální¹¹⁵, často spojená s promulgací a vyjádřená slovy „*všem těm, kdo tento list uvidí nebo uslyší (číst)*“, která je téměř neměnná bez rozdílů jazyků. Přesto se i v listinách často skrývá nepřímé oslovení v textu, které má vlastně pro studium diplomacie stejnou hodnotu. Ostatní vládcí či političtí činitelé jsou v písemnostech často jmenováni, a to i s mnohými přívlastky a tituly. Nad tímto jmenováním můžeme uvažovat podobně jako nad oslovením, tedy že vyjadřuje vztah jednoho činitele k druhému. Jmenování u listin a jiných veřejných typů písemností ukazuje ovšem oficiální rovinu udržování politických vztahů.

Adresa, tedy oslovení či jmenování se mohou skládat z několika částí. První z nich je kurtoazní adjektivní oslovení jako například „*carissimus noster*“ „*illustris noster*“ a další. Druhou obligatorní částí je jméno a titulatura adresáta. Pro výčet titulů platí, stejně jako u intitulací, že jsou odrazem mocenského pozadí, na jehož základě panovník v dané situaci vystupuje. Rozdíl je ale v tom, že v osloveních a jmenováních se jedná o tituly důležité pro vydavatele listiny. Jde o to, jaké hodnoty byly směrodatné ve vydavatelově vnímání sebereprezentace adresáta či zmiňovaného aktéra. Poslední částí, která se objevuje zřídka, jsou různé přívlastky, ukazující vztah adresáta či zmiňované osoby k vydavateli. Velmi

¹¹² Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 73.

¹¹³ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 34.

¹¹⁴ Heinrich FICHTENAU, *Adressen von Urkunden und Briefen*, s. 149.

¹¹⁵ Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 75.

častým příkladem je „*consanguineus noster*“ či „*familiaris noster*“, které používal král vůči svým oblíbencům z okruhu svého dvora, stejně jako je často jmenoval tituly, které zastávali na jeho dvoře.

To, co stojí za pozornost, jsou vzájemné titulování panovníků užitím oslovení odpovídajících vzájemným rodinným vazbám. Tomuto tématu se pro uzavřené listy ve Francouzském království věnovala Françoise Autrandová¹¹⁶, která na základě dvou dochovaných formulářů z doby Karla VI. hovoří o způsobech oslovování adresátů v diplomatické praxi tohoto krále. Protože se domnívám, že adresy v dopisech a jmenování v listinách jsou v podstatě stejná kategorie, neshledávám žádnou překážku k aplikaci závěrů vyplývajících z formulářů na listiny a další kategorie listinného materiálu. Mimo to dochovaný materiál ukazuje, že podobný způsob oslovování užíval i Filip VI. Sličný ve svých listinách, jak bude ukázáno níže.

Z francouzských formulářů vyplývá, že oslovení odpovídala významnosti adresáta v celoevropské hierarchii z pohledu francouzského krále¹¹⁷. Na nejvyšší úrovni stál papež, který byl titulován jako „*naš otec*“, dále byl císař, kterého francouzský král nazývá svým bratrem. Ve 14. a 15. století ale francouzský král používal oslovení bratr také pro jiné významné evropské krále¹¹⁸. Jinak byli králové, vévodové a hrabata oslovováni „*naši bratraci*“. Na nejnižší úrovni města a rytíři byli jmenováni jako „*naši přátelé*“.

I přes existenci toho teoretického spisu zjišťujeme, že se jím písaři v praxi ne zcela řídili¹¹⁹. Na druhou stranu se můžeme domnívat, že na základě spojení oslovení s hierarchickým postavením adresáta může zvolený způsob odrážet jeho mocensko-politickou hodnotu pro vydavatele.

Tato skutečnost zachycená ve formuláři z doby Karla VI. se projevuje v praxi francouzské královské kanceláře už i dříve. Máme dochováno, jak bylo již uvedeno, několik písemností od krále Filipa VI., které dokládají užití oslovení odkazující na rodinné vazby přímo v souvislosti s Janem Lucemburským¹²⁰. V těchto písemnostech se také projevuje ono zmiňované úmyslné hierarchické dělení adresátů, kdy jsou v rámci skupiny několika pánů

---

¹¹⁶ Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 207–218.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 218.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 218.

¹²⁰ *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX*, č. 16 a 39.

jasně vymezení ti, kteří jsou významnější, a ti jsou oslovení naši milý bratraci („*notre tres amez cousin*“) od ostatních, kteří mají titul pouze „*nos tres amez*“.

V dochovaném materiálu můžeme pozorovat užívání těchto přívlastků i při jednání Jana Lucemburského, který například Karla Roberta, uherského krále, tituluje svým bratrem¹²¹, ale třeba vévody rakouské či míšeňského markraběte nazývá svými švagry. Jeho pak tituluje švagrem třeba slezský hrabě Jindřich¹²² nebo římský král Ludvík Bavor¹²³. Je otázkou výzkumu, do jaké míry v tom můžeme spatřovat odraz smýšlení obdobného francouzskému modelu a do jaké míry se jedná o projev opravdových příbuzenských vztahů. V případě oslovení bratr se pravděpodobně bude jednat jiné označení dnešního chápání švagr¹²⁴, ale může se jednat i o projev spojenectví, neboť slovy Françoise Autrandové „*aliance vytváří bratrství mezi králi a královstvími a je to nástroj organizace politických vztahů jiný, než nebezpečně tváří v tvář, jak to definuje Nicolas Oresme*“¹²⁵. Co je ale nezpochybnitelnou konstantou platnou, u níž Jan Lucemburský není výjimkou, je oslovení papeže jako otce a z jeho strany českého krále jako syna. To je ale důkazem platnosti úplně jiných myšlenek, týkajících se vztahu laiků a duchovních ve středověké společnosti.

Pro vyjádření hodnoty adresáta či oslovaného bylo však podle Françoise Autrandové i Heinricha Fichtenaua důležité také vzájemné postavení intitulace a adresy. Fichtenau cituje Adalberta Samaritana, který v první polovině 12. století vyslovil pravidlo: „*Si minor scripserit maiori, maior persona preponitur, minor subsequitur. Si maior minori, eadem semper precedit. Si par pari, utralibet potest preponi et subponi iuxta placitum scriptoris*“¹²⁶. Obdobnou radu nachází profesorka Autrandová i ve formuláři Karla VI. ms.fr. 18674: „*rex nulli se subscribit nisi pape*“¹²⁷. Z toho vyplývá, že u dopisů je důležité, zda adresa předchází nebo následuje po intitulaci. To je ukazatelem, jestli byl vydavatel z pohledu příjemce ve společensky vyšším postavení než on sám, nebo naopak. Ovšem je třeba si uvědomit, že přesun intitulace a inskripce je možný pouze v listech uzavřených, v listinách, kde de facto chybí adresa, se předsunutí neděje.

Jako poslední část protokolu je třeba krátce zmínit salutaci. Její přítomnost a nepřítomnost stejně jako rozsah byly ovlivněny, jak už bylo řečeno výše, mírou slavnostnosti

---

¹²¹ CIB II/1, č. 49, 57, 119, 154 a další.

¹²² Tamtéž, č. 134.

¹²³ Tamtéž, č. 165.

¹²⁴ Viz poznámka 121.

¹²⁵ Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 218.

¹²⁶ Heinrich FICHTEAU, *Adressen von Urkunden und Briefen*, s. 150.

¹²⁷ Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 217.

písemnosti. Přestože je salutace velmi úzce, až neoddělitelně spojená s inskripcí, netýká se jí to, co zde bylo řečeno o pozicích intitulace a adresy¹²⁸. I když je tedy inskripce přesunuta před intitulaci, salutace jí nedoprovází a zůstává vždy, pokud je přítomna, na třetím místě.

Jak už bylo uvedeno výše, z textu budu analyzovat hlavně dispoziční sloveso. Dispoziční sloveso je vyjádřením toho, k čemu má listina sloužit. V žádostech je to tedy „žádáme – supplicamus“, v mandátech „rozkazujeme – mandamus“, v donacích je to „dáváme – donamus“ a další. Výjimkou mohou být konfirmace, kde se dispoziční sloveso může přesouvat až do koroborace, která s dispozicí splývá¹²⁹. Dispoziční sloveso se může skládat z několika sloves, obvykle stejného nebo obdobného významu, což vyjadřuje autoritu vydavatele.¹³⁰ Z pohledu diplomacie jsou důležitá slovesa především u listů uzavřených, kde můžeme sledovat, jestli jeden panovník druhého o něco žádá, nebo mu to nakazuje. To je vodítkem při studiu různých forem diplomatického jednání. U listin, mandátů a jiných písemností vydávaných veřejně toto sledování pozbývá smyslu, protože účelem takových písemností je právní zakotvení nebo veřejné vyhlášení nějaké skutečnosti, proto zde vztah dvou panovníků nemá na použitá slovesa žádný vliv.

Z textu zbývá ještě koroborace, která poukazuje na způsob zpečetění. Pro studium diplomacie je důležité zjistit, jakou pečeť panovník při vystavování písemnosti použil. Typ pečeti určuje, jak již bylo nastíněno, typ písemnosti a její význam jak pro vydavatele, tak pro příjemce. Přivěšená pečeť by měla být ve shodě s koroborací, pokud tomu tak není, je třeba analyzovat důvody neshody. V některých případech může právě tato skutečnost ukazovat na to, že se jedná o falsum. Koroboraci je důležité také sledovat v případě, že pečeť chybí, protože může být vodítkem, jaký typ pečeti byl použit.

Ze závěrečného eschatokolu se ve 14. století setkáváme u královských písemností převážně pouze s datací a výjimečně se svědečnou řadou. Datace bývá na konci listiny, není ale výjimkou, že se objevuje i na začátku. Kromě časového určení, které je podle římského práva pro listinu nezbytné¹³¹, obsahuje také určení místa vydání. V rámci časového určení se můžeme setkat také s datací podle let vlastní vlády, v některých případech i nad několika územími¹³². U Jana Lucemburského je tento způsob datování běžný, a to hlavně v počátcích jeho vlády. Nadto můžeme v některých případech najít i určení podle let panování jiného

---

¹²⁸ Heinrich FICHTENAU, *Adressen von Urkunden und Briefen*, s. 154.

¹²⁹ Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE– Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 80.

¹³⁰ Tamtéž, s. 80.

¹³¹ Tamtéž, s. 84.

¹³² Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 122.

panovníka. Jedná se o jev běžný spíše ve šlechtické či církevní diplomacii¹³³, ale výjimečně ho můžeme najít i u královských písemností¹³⁴. Tehdy je datace pro diplomacii velmi významná, protože se jedná o vyjádření respektu či podřízeného postavení vůči zmíněnému vládci.

Svědčnou řadu, pokud je přítomna, je třeba sledovat samozřejmě z důvodu zaznamenání jednotlivých osob, protože dokládá jejich přítomnost u daného jednání a význam přítomnosti svědka pro vydavatele. Nesmíme ovšem zapomínat, že je užitečné sledovat nejen, jaké svědky panovník ke své listině prizval, ale komu on sám svědčil při zlistování jeho záležitostí.

Metodologie práce s listinným materiálem

Závěrem je tedy možno shrnout, že pro studium diplomacie má listinný materiál značnou vypovídací hodnotu. V první řadě máme širokou paletu písemností hovořících konkrétně o poslech a jednáních, ať už to jsou ověřovací listy či zplnomocnění, glejty, instrukce nebo relace posílů. Jejich dochování je ovšem bohužel poměrně řídké, a proto musíme obrátit pozornost i k písemnostem jiné povahy. U nich můžeme sledovat odrazy politického smýšlení, sebeprezentace panovníků stejně tak, jako ceremonií a společenských pravidel při zahraničním styku.

Listiny, listy, mandáty a další je možné využít pro studium diplomacie při splnění jistých pravidel a dodržení metodiky. V zásadě je možno vyjít ze základní teze Jiřího Spěváčka, že materiál je potřeba si rozdělit do skupin a poté ho podrobit analýze. Vhodné je rozdělení do skupin podle obsahu, protože takový systém odráží historickou hodnotu a částečně i kontext vzniku písemnosti. Zároveň je ale třeba sledovat, zda byla při vydávání dodržena příslušná diplomatická typologie, jejíž vztah k té obsahové by mělo být jednou ze základních prací diplomatika. Pokud se vzájemný vztah těchto typologií výrazným způsobem odlišuje od zaběhnuté praxe v kanceláři, je nutno kriticky analyzovat možné důvody této odchylky.

V rámci jednotlivých skupin pak provádíme komparaci forem částí listin, abychom byli schopni oddělit obecně užívaný styl od konkrétního vynuceného určitou situací nebo od zvláštností charakteristických pro jednotlivé pisáře¹³⁵. Zároveň ale každou listinu podrobujeme samostatné analýze, kdy se zajímáme zvláště o vybrané části listinného

---

¹³³ Olivier GUYOTJEANNIN – Jacques PYCKE – Benoît-Michel TOCK, *Diplomatique médiévale*, s. 85.

¹³⁴ CIB II/1, č. 99.

¹³⁵ Jiří SPĚVÁČEK, *K metodice diplomatické analýzy*, s. 737.

formuláře. U intitulace a inskripce, případně u jmenování v rámci textu listiny sledujeme vzájemné postavení, ale i četnost a způsob užívaných prvků v titulaturách, ať už se jedná o tituly nebo další přívlastky. Titulatury a přívlastky je pak nutno komparovat s historickým politickým vývojem. Dispozice a dispoziční sloveso, jejichž vyznění je pro diplomacii nejdůležitější u listů, nejvíce napovídají o stylu celé písemnosti, a tedy o přístupu adresáta k příjemci. V závěru písemnosti sledujeme hlavně dataci a v případě, že je přítomna, také svědečnou řadu. U datace se může vyskytovat odvolání se k jiné autoritě, které napovídá o jistém respektu ze strany vydavatele a potažmo o jejich vztahu. Ve svědečné řadě sledujeme výskyt dalších politických postav, a tedy jejich přítomnost při jednáních.

Formulářové sbírky

Druhým typem diplomatického materiálu vhodného pro studium středověké diplomacie jsou formulářové sbírky. Jsou to písemnosti, které byly zhotovované pro kancelářskou potřebu. Většinou se jedná knihy, sešitky nebo svazky listinného materiálu sloužící zpravidla jako vzory pro vytváření nových písemností. Jsou to, jak píše Jana Nechutová „vzory stylistického umění pro ty, kdo toto umění potřebovali.“¹³⁶

Formulářové sbírky mají v Evropě dlouho tradici a objevují se již od antiky. Samostatnou kapitolu jejich vývoje v německých zemích a v Itálii, tedy v říšském prostředí, věnoval Harry Bresslau ve své příručce diplomatiky¹³⁷, stejně jako v úvodu své edice Ludwig Rockinger¹³⁸. Pro francouzské prostředí se jimi zabývali pro vrcholný středověk také Georges Tessier¹³⁹ a Françoise Autrandová¹⁴⁰. Z českého prostředí se jim pro období Jana Lucemburského věnovali hlavně Antonín Haas¹⁴¹ a Ferdinand Tadra¹⁴². K formulářům napříč Evropou byla uspořádána konference v roce 2012 v Paříži. Příspěvky z ní jsou publikovány elektronicky¹⁴³.

Formulářovou sbírkou chápeme, jak už bylo zmíněno, soubor listinného materiálu, vytvořený jako vzory pro další sestavování písemností. Rozlišujeme dva druhy těchto formulářových sbírek¹⁴⁴. Prvním jsou ty, které byly sebrané z již existujícího materiálu a jsou tedy výsledkem snahy o ukotvení již zaběhnuté praxe. Takové nazýváme formuláři reálnými. Druhým typem jsou sbírky sestavené z písemností fiktivních, které byly sepsány přímo pro vznikající formulář. Ty nazýváme formuláři teoretickými. Tyto formuláře se též mnohdy nazývají jako diktamina nebo „ars dictamina“¹⁴⁵ a jsou plodem středověké

---

¹³⁶ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 103.

¹³⁷ Harry BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, sv. 2, Leipzig 1915, s. 608–645.

¹³⁸ *Briefsteller und Formelbücher*, s. V–LXXII.

¹³⁹ Georges TESSIER, *Le formulaire d'Odart Morchesne (1427)*, in: *Mélanges dédiés à la mémoire de Félix Grat*, sv. 2, Paris 1949, s. 75–102.

¹⁴⁰ Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s.207–218

¹⁴¹ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johanni regis Bohemiae*, s. 121 – 142.

¹⁴² *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen*, ed. Ferdinand TADRA, Wien 1882.

¹⁴³ *Les formulaires. Compilation et circulation des modèles d'actes dans l'Europe médiévale et moderne*, ed. Olivier GUYOTJEANNIN – Laurent MORELLE – Slio P. SCALFATI, Paris 2016 [k 4. 8. 2016 na adrese <http://elec.enc.sorbonne.fr/cid2012/>].

¹⁴⁴ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku*, s. 103; Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, s. 122.

¹⁴⁵ Žánrem ars dictamina, který rozebírá kompozici prozaické literatury a v němž je list vnímán jako veřejně přístupná forma prozaické tvorby, se věnoval ve své publikaci například Martin CAMARGO, *Ars dictaminis, ars dictandi*, Turnhout 1991.

disciplíny zvané epistolografie úzce spjaté s rétorikou a stylistikou. Vedle svého účelu jako kancelářské pomůcky mohly rovněž sloužit i jako školní pomůcky¹⁴⁶. Toto rozdělení ale není vůbec striktní s nepřekročitelnou hranicí, naopak se oba druhy velmi často prolínaly. U reálných formulářů se tak mohlo dít například z aktuálního nedostatku vhodného materiálu v kanceláři nebo u fiktivních v případě nálezů dokonale reprezentativního kusu. Pak rozlišujeme jednotlivé typy podle většinového obsahu.

Pro české prostředí doby Jana Lucemburského máme dochovány dvě formulářové sbírky, přičemž obě spadají do kategorie reálných formulářů. Z teoretických sbírek nemáme žádnou. Prvním z formulářů je pravděpodobně starší *Codex epistolaris Johannis regis Bohemie*¹⁴⁷, který vznikl před rokem 1345, a druhým je *Summa Gerhardi*¹⁴⁸, kterou lze klást mezi léta 1336 až 1345.

Codex epistolaris obsahuje 266 vzorců, z nichž pouze 24 jsou listiny, a zbytek jsou listy. Nacházíme v něm písemnosti české komory¹⁴⁹, tedy písemnosti převážně finančního charakteru. Místem vzniku ale byla bezpochyby královská kancelář. Vydavatelem většiny písemností je sice panovník a jeho rodina, nejsou ale jediní. Ve formuláři se nacházejí i písemnosti měst a jiných dalších vydavatelů¹⁵⁰. *Codex epistolaris* není nijak vnitřně organizován a jednotlivé zápisy jsou uvedeny stručným regestem¹⁵¹.

Summa Gerhardi je co do rozsahu o něco málo menší, obsahuje 232 vzorců. Na rozdíl od *Codexu epistolaris* v ní ale převládají listiny nad listy, které tu nacházíme pouze tři¹⁵². Obsahově se *Summa Gerhardi* týká záležitostí Českého království, přičemž jsou zde obsažena rozličná privilegia, donace atd. Ani tato formulářová sbírka není vnitřně uspořádána podle určitého klíče, můžeme v ní ale na několika místech narazit na řazení písemností stejného obsahu k sobě¹⁵³. Název této sbírky je odvozen od explicitu: „*Explicit summa per manus Gherhardi etc.*“

Prvním krokem při práci s formulářovou sbírkou je zjištění, o jaký typ se jedná. To můžeme zjistit jedině tak, že porovnáme obsažené písemnosti s písemnostmi dochovanými

---

¹⁴⁶ Jan B. NOVÁK, *Středověká diktamina v souvislosti s Antikou a Renesancí I. Základy středověkých diktamin v literatuře římské*, ČČH 15/1, 1909, s. 32–33.

¹⁴⁷ Edičně ho vydal *Codex epistolaris Johannis regis Bohemie*, ed. Theodor JACOBI, Berlin 1841.

¹⁴⁸ Viz poznámka 142.

¹⁴⁹ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, s. 125.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 127.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 122.

¹⁵² *Summa Gerhardi*, s. 4.

¹⁵³ Tamtéž, s. 5.

případně s historickými fakty¹⁵⁴. Dalším vodítkem může být přítomnost nebo nepřítomnost teoretické části, ve kterých jsou písařům udíleny rady a návody na postup¹⁵⁵. Sbírký teoretické ji totiž obsahují častěji než sbírky reálné.

Formulářové sbírky reálné

Metodologický postup pro práci s formulářovými sbírkami výborně vyložil Antonín Haas ve svém článku *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Kritika středověkého formuláře*¹⁵⁶.

Poté, co určíme typ formulářové sbírky, musíme se zaobírat její datací. U reálných sbírek nemíváme zpravidla žádné teoretické úvody ani jiný text, podle něhož bychom mohli stáří určit. Orientovat se tedy musíme podle obsažených písemností. Základní časový rámec určíme z datovaných kusů nebo z těch, které se nám podaří ztotožnit s některou již vydanou písemností, pokud se dochovala. V případech, kde toto není možné, se pokusíme datovat podle zmíněných událostí, o jejichž čase konání víme i z jiných pramenů. Pokud ani zde neuspějeme, můžeme vztáhnout dataci k osobám a jejich titulaturám, Podle životních dat osob, které jsou v dokumentech zmíněny, a časového rozpětí, v jakém držely zmiňovaný titul, se pokusíme odhadnout přibližnou dobu vzniku písemnosti. Často se musíme spokojit s datací pouze a quo či ad quem.

Další důležitou otázkou je, kdo je autorem sbírky a za jakým účelem ji skládal. Pokud nemáme to štěstí, že bychom našli přímou zmínku o autorovi, jako například v explicitu *Summy Gerhardi*, můžeme se alespoň pokusit zjistit o něm nějaké bližší informace, například oblast jeho působení či vzdělání. Podle obsahu sbírky můžeme určit, pro jakou instituci byla sestavena. Jako vhodný příklad lze vzít *Codex epistolaris*, v němž nalézáme velké množství finančních písemností. Mohli bychom tedy vyvozovat, že se jednalo o sbírku sestavenou pro královskou komoru. Pro určení místa původu sbírky je ale nutno využít poznatků o fungování úřadů a vztahu s kanceláří. Protože víme, že většinu písemností pro královskou komoru zhotovovala královská kancelář, která jako jediná měla k dispozici dostatečně erudované písaře k tomu, aby písemnostem vtiskli adekvátní vnější formu, logickým závěrem je, že byla sbírka sestavena v královské kanceláři.¹⁵⁷ Následně bychom

---

¹⁵⁴ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johanni regis Bohemiae*, s. 129; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Z diplomatické praxe pražského oficiátu ve druhé polovině 14. století*, SAP 22/1, 1972, s. 151–154.

¹⁵⁵ Např. ve francouzských manuskriptech BNF ms. fr. 14371 a BNF ms. fr. 18674, o kterých hovoří Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 207–218.

¹⁵⁶ Viz poznámka č. 109

¹⁵⁷ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, s. 127.

mohli v rámci paleografického rozboru písma či komparací stylistických rozborů zachovaných textů určit, o kterého z písařů by se mohlo jednat.

V neposlední řadě je třeba se ptát, na základě jakých písemností sbírka vznikala. Pokud to byly písemnosti existující, je na místě zjišťovat, zda byla sbírka sestavována na základě originálů nebo na základě v kanceláři uložených konceptů písemností. V případě, kdy je v nich mnoho gramatických a stylistických, ale i faktických chyb, není možné, aby jako předloha sloužily čistopisy. Nápadné může být i to, když jsou některé vzorce dost zmatené a komplikované nebo pokud chybí jména, titulatury či datace. V *Codexu epistolaris* se objevují také případy, kdy máme dva vzorce pojednávající téměř shodně o jedné věci¹⁵⁸. Jestliže tedy písemnosti vycházejí z konceptů, je třeba se zamyslet nad tím, jak bylo s konceptem naloženo, což je velmi důležitá podmínka při použití formulářové sbírky jako podkladu pro rekonstrukci nedochovaných písemností.

Posledním bodem práce s formulářovými sbírkami je zjištění jejich vztahu k ostatním dokumentům obdobné povahy. Opět analýzou a komparací zjišťujeme shodné a rozdílné prvky a pokoušíme se rekonstruovat případnou předlohu a souslednost vytváření kopií¹⁵⁹. Tím můžeme dojít k výsledkům použitelným i při analýze listinného materiálu, tedy ke stanovení toho, co je obecné pro určitý typ listiny či listu v daném období nebo toho, co je charakteristické pro jednotlivé písařské školy, popřípadě co je individuální styl každého písaře.

A jakou hodnotu mají reálné formulářové sbírky jako pramen pro diplomacii? Abychom mohli tuto otázku zodpovědět, je nutné si uvědomit, čím vlastně tyto sbírky jsou. Jsou to soubory písemností vytvořené jako vzorník pro budoucí psaní. Mají tedy zachycovat správnou formu jednotlivých listin a listů, aby ji mohli budoucí písaři či její autor napodobovat. Kodifikují tedy něco, co už je ustálené a má se používat do budoucna. K vzorcům obsaženým ve sbírkách tedy můžeme přistupovat podobně jako k ostatním dochovaným písemnostem.

Výhodou ale je, že zde spatřujeme již ustálenou formu, z níž můžeme vyvozovat závěry. Například pokud je v nich užíváno určité formulace, můžeme se domnívat, že se jedná o ukotvení jejího běžného užití. Z těchto skutečností pak můžeme pro studium listinného

---

¹⁵⁸ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, s. 130.

¹⁵⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Z diplomatické praxe pražského oficialátu*, s. 136–137.

materiálu usuzovat, co bylo obecně užívanými prostředky, nebo dokonce normou pro tvoření nových písemností, a co bylo stylistickým specifíkem pro každého písaře.

Formulářové sbírky fiktivní

U formulářových sbírek fiktivních může být postup jeho rozboru v podstatě totožný, jako stanovil Antonín Haas, ovšem s jistými dílčími, spíše drobnějšími úpravami. Je potřeba mít na paměti, že u těchto sbírek fiktivních listů a listin, které jsou nazývány také epistolární sbírky či dictamina¹⁶⁰, stojíme na hranici mezi dílem čistě účelovým a dílem literárním¹⁶¹, respektive rétorickým. To má vliv především na obsah doprovodného textu, instruujiícího a radícího čtenáři. Na vzorce dopisů jako to takové to má vliv minimální.

Při rozboru těchto sbírek bude v první řadě výrazně náročnější zjistit dataci celého díla v případě, že se nám nezachovaly žádné přímé indicie. Na druhou stranu naději poskytuje fakt, že právě přítomnost teoretických částí a úvodů těchto sbírek nahrává možnosti představení autora. K topoi tohoto díla totiž napříč stoletími patřilo v úvodu jakési povzdechnutí nebo postěžování si, že sbírku jako tuto musí vytvářet¹⁶², a to ať už to byl Hugo Boloňský¹⁶³ na počátku 12. století, nebo Francesco Petrarca ve století čtrnáctém¹⁶⁴. Pokud ale nemáme to štěstí, můžeme přesto nalézt zmínky vztahující se k dobovým reáliím a z nich dataci určit, podobně jako u reálných sbírek.

I s určením autora a účelu vzniku jsme na tom obdobně jako u datace. Někdy, jako v případě Petrarcovy sbírky *Epistolae de rebus familiaribus*¹⁶⁵ z doby Karla IV. autora známe, jindy ale, jako u manuskriptů francouzských uchovávaných ve Francouzské národní knihovně č. 14371 a 18674¹⁶⁶ z doby o něco málo pozdější, tedy z doby vlády Karla VI., zůstal autor anonymní. Účel sbírky, pokud se jím autor v úvodu nepochlubil, můžeme odvozovat stejně jako u reálných sbírek.

Důležité je srovnání s dochovaným materiálem. Nejde tu o srovnání podobné jako u reálných písemností, ale o porovnání pravidel, která tyto sbírky překládají pro skladbu listů a listin se zvyklostmi opravdu užívanými. V podstatě jde o zjištění toho, jak moc se tato pravidla uplatňovala v praxi.

---

¹⁶⁰ Diktamina a žánr ars dictamini viz poznámka č. 145.

¹⁶¹ Giles CONSTABLE, *Lettres and lettre-collections*, Turnhout 1976, s. 11.

¹⁶² Jan B. NOVÁK, *Středověká diktamina v souvislosti s Antikou a Renesancí V. Petrarka*, ČČH 15/4, 1909, s. 397.

¹⁶³ Hugo z Bologne v *Briefsteller und Formulbücher*, s. 53.

¹⁶⁴ Jan B. NOVÁK, *Středověká diktamina v souvislosti s Antikou a Renesancí V*, s. 397.

¹⁶⁵ Francesco Petrarca, *Epistolae de rebus familiaribus*, 3 sv., ed. Joseph FRACASSETTI, Firenze 1859–1863.

¹⁶⁶ BNF ms. fr. 14371 a BNF ms. fr. 18674.

Formulářové sbírky fiktivní tedy poskytují obraz toho, jak by se ideálně měly podle autora sestavovat písemnosti. Pokud se tak u nich zaměříme na stejné části jako u existujícího písemného materiálu, jak bylo popsáno v předcházející podkapitole, můžeme získat obraz toho, co se z diplomacie a diplomatických vztahů projevovalo v teorii písemného materiálu. Pokud u nich budeme sledovat stejné kategorie jako u listinného materiálu, tedy vzájemné způsoby oslovení, pozice intulace a inskripce a další, objeví se nám teoretický obraz toho, jak panovník funguje v rámci zahraniční politiky a jaké by mělo být jeho postavení v rámci Evropy té doby. Tento obraz má pro studium rovněž značný význam, protože pokud ho známe, víme, z jaké ideologie panovník vycházel a jak vnímal sám sebe. Z toho může vyplývat vysvětlení pro jeho potupy v rámci diplomacie a zahraniční politiky. Pokud například víme, že francouzský král podle svých formulářových sbírek římského císaře oslovoval bratře, tedy ten byl z francouzského pohledu na stejné společenské úrovni, stejně jako víme, že žádný jiný z králů nebyl na stejné úrovni jako francouzský¹⁶⁷, vysvětluje se zde mocenský postup a chování francouzských králů v rámci zahraniční politiky ve 14. a 15. století.

Metodologie práce s formulářovými sbírkami

Pro práci s formulářovou sbírkou je základem vědět, jakou sbírku máme v rukou. Nejprve musíme tedy provést její analýzu, přičemž postup závisí především na typu sbírky – zda se jedná o sbírku složenou z písemností reálných z kanceláře vyšlých a do ní došlých, či zda se jedná o sbírku fiktivních písemností někdy dokonce diktaminum.

Po té je třeba zodpovědět otázky zařazující sbírku do jistého kontextu. Tyto otázky, tak jak je představuje Antonín Haas¹⁶⁸, jsou platné pro oba typy pramenů, ačkoli se způsob čerpání odpovědí může výrazně lišit u reálných a u fiktivních sbírek. Základními otázkami, které by nás měli zajímat, jsou, jak sbírka vznikla, kdo je jejím autorem a za jakým účelem ji sestavil, pak také hlavně, na základě čeho byla sbírka sestavena a jaký je její vztah k písemnostem podobného druhu.

Pokud se podaří některé z předložených otázek zodpovědět, získáme představu o souvislostech vzniku sbírky a můžeme zvážit její vhodnost či nevhodnost použití. Pak přistoupíme k dalšímu kroku. Analyzujeme podobně jako u listinného materiálu jednotlivé části písemností nebo rady k nim se vztahující a pokusíme se z nich vytvořit závěry. Tyto závěry se ale na rozdíl od listin, listů a dalších písemností nemusí zakládat na komparaci

---

¹⁶⁷ Françoise AUTRAND, *L'enfance de la diplomatie*, s. 217.

¹⁶⁸ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*.

velkého množství materiálu, protože by se ve sbírkách mělo jednat o vzorové příklady tvorby těchto písemností, takže zde nemusíme pátrat po tom, co je typickým rysem a co specifíkem. Jevy ukazující se ve sbírkách reálných můžeme považovat za ustálené, proto o nich nemusíme uvažovat jako o zvláštním jevu vyvolaném osobní invencí autora nebo aktuální situací stejně jako u listinného materiálu. U teoretických sbírek je třeba mít na paměti, že pracujeme pouze s návodem, takže se načrtnuté postupy nemusí projevovat v praxi. Tyto postupy je naopak vhodné komparovat s pramennou základnou.

Pro Jana Lucemburského máme zachovány, jak už jsem zmiňovala, dvě formulářové sbírky vydaných písemností. Pro *Codex epistolaris* již byla podrobná analýza provedena, a proto ho použiji jako ukázkový příklad. Víme, že se jedná o sbírku časově i místně vhodnou a byť jejím účelem bylo zachycení písemností královské komory, sestavovala ji nejspíše královská kancelář, tedy úřad určený k expedici Janových písemností¹⁶⁹. Byť se sbírka týká převážně finančních záležitostí, můžeme zde najít i písemnosti povahy zahraničně politické, například dopisy mezi Janem Lucemburským a uherským králem Karlem Robertem¹⁷⁰. Při analýze zjišťujeme, že se oba panovníci vzájemně titulovali „bratře“ a že je zde zachováno v obou případech pořadí inskripce intitulace, což je v případě osob stejného společensko-mocenského postavení projev úcty¹⁷¹. K tomuto závěru přispívá i fakt, že, jak můžeme vidět, to udělali oba panovníci a ne jen jeden z nich, jak by tomu bylo u nadřízeného či podřízeného.

---

¹⁶⁹ Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, s. 127.

¹⁷⁰ Například *Codex epistolaris Johannis regis Bohemie*, č. 21, s. 11; č. 33, s. 16.

¹⁷¹ Heinrich FICHTENAU, *Adressen von Urkunden und Briefen*, s. 150.

Narativní prameny

Co jsou narativní prameny

Dát odpověď na tuto základní otázku, kterou si musíme položit, před stanovováním metodiky práce s narativními prameny, nebude tak snadné, jak by se mohlo zdát.

V nejširším pojetí jsou narativní prameny písemné prameny neúřední povahy, tedy jsou vlastně opakem diplomatických pramenů. Tato definice je ale příliš široká, proto je třeba ji zúžit.

Pokud se chceme zabývat narativními prameny, musíme často vycházet z příruček obecnějšího charakteru pojímajících tzv. nauku o pramenech, které jsou často součástí základních historických metodik a jsou pojaty do různých úvodů do studia. To platí zvláště pro německé¹⁷², ale i pro české prostředí, kde máme základní příručku *Úvod do studia dějepisu, 3. Nauka o historických pramenech* od Josefa Petráně a kolektivu¹⁷³. Jedním z mála děl věnujících se výhradně narativním pramenům je příručka Herberta Grundmanna *Geschichtsschreibung im Mittelalter*¹⁷⁴. Ve francouzském prostředí jsou podrobně zpracovány některé typy pramenů v rozsáhlém projektu *Typologie des sources du Moyen Age occidental*¹⁷⁵.

Definicí a hlavně klasifikací narativních pramenů se u nás zabývala Marie Bláhová ve studii k edici *Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila*¹⁷⁶ a předtím také samostatně v článku *Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience*¹⁷⁷.

Definice, kterou uvádí zmiňovaná příručka pro studium historie a pramenů je sice o něco konkrétnější, když tvrdí, že narativním – jinak řečeno vyprávěcím – pramenem je písemné

---

¹⁷² Heinz QUIRIN, *Einführung in das Studium der mittelalterlichen Geschichte*, Braunschweig 1961; Raoul C. van CAENEGEM – François L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters. Eine typologische, historische und bibliographische Einführung*, Göttingen 1964; *Einführung in das Studium der Geschichte*, ed. Walther ECKERMANN – Hubert MOHR a kol., Berlin 1979; Hans-Werner GOETZ, *Proseminar Geschichte: Mittelalter*, Stuttgart 1993; Egon BOSHOFF – Kurt DÜWELL – Hans KLOFT, *Grundlagen des Studiums der Geschichte*, Wien – Köln – Weimar 1997.

¹⁷³ Josef PETRÁŇ a spol., *Úvod do studia dějepisu 3. Nauka o pramenech*, Praha 1983.

¹⁷⁴ Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, Göttingen 1965.

¹⁷⁵ Ediční řada *Typologie des sources du Moyen Age occidental*, Turnhout 1972–2016, jednotlivé prameny viz níže.

¹⁷⁶ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota 3. Historický komentář a rejstřík*, Praha 1995, s. 11–89.

¹⁷⁷ TÁŽ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience*, in: 200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě UK, Praha 1988, s. 165–199.

zachycení a literární fixace vyprávěného¹⁷⁸. I tato definice se ovšem může jevit jako příliš široká, a proto ještě nedostatečná. S naprosto konkrétní definicí přichází až Marie Bláhová v druhé z výše citovaných prací. Tvrdí, že „*jako narativní prameny jsou běžně označovány ty prameny, které obsahují více nebo méně podrobné zprávy o minulém i současném dění, tedy v zásadě historické a biografické spisy*“, které se „*vyvíjely adekvátně potřebám společnosti, v níž měly ideologicky zdůvodňovat a upevňovat společenské vztahy, přispívat k formování společenského vědomí a v neposlední řadě zanechat informace pro příští generace*“¹⁷⁹. Tedy by se mělo jednat o dokumenty, zaznamenávající historické skutečnosti dávno minulé nebo právě probíhající pro formování a upevňování lidské společnosti a rovněž pro uchování jejich paměti pro následovníky.

Vzápětí ale i autorka sama přiznává, že tato definice není nesporná a že celý problém se skrývá už v samotném vnímání těchto pramenů. Název narativní prameny (odvozený od slova *narratio* tedy vyprávění) je totiž velmi široký, a proto dovoluje chápat vyprávění jako samostatný typ pramenů i jako součást literatury nebo šířeji součást duchovní kultury či jako termín označující, jak už bylo uvedeno výše, v nejširší rovině souhrnně všechny prameny neúřední povahy¹⁸⁰. Mohou to být tedy pouze prameny historiografické povahy, zaznamenávající více či méně věrně skutečné děje, ať už minulé nebo současné. Jako vyprávěcí prameny ale lze chápat i díla krásné literatury či lidové tvorby. Problémem je, že uvažujeme v dnešních pojmech, které se v tvorbě středověkých autorů prolínají¹⁸¹ ve snaze splnit požadavky publika a zadavatele práce. Například z důvodu lepší srozumitelnosti a zapamatovatelnosti pro publikum jsou kroniky či biografie protkány básněmi. Z těchto důvodů jsou snahy o stanovení přesné definice narativního pramene úkolem opravdu nelehkým.

Pro účely této diplomové práce se budu zabývat narativními prameny převážně tak, jak je chápe nejen Marie Bláhová ve své klasifikaci, ale i zahraniční autoři jako R. C. van Caenegem a F. L. Ganshof¹⁸² nebo z francouzského prostředí L. Geniot¹⁸³ ve svých typologiích, tedy jako prameny tzv. historiografickými. Abych ale nezůstala dlužna ani původnímu chápání narativních pramenů u nás zahrnujícímu i literární tvorbu, jako jsou

---

¹⁷⁸ Josef PETRÁŇ, *Úvod do studie dějepisu 3*, s. 120.

¹⁷⁹ Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 165.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 166.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 169.

¹⁸² Raoul C. van CAENEGEM – François L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde*.

¹⁸³ Léopold GENICOT, *Typologie des sources du Moyen Age occidental 1. Introduction*, Turnhout 1972.

písně a básně¹⁸⁴, pojmu do svých úvah nad užíváním narativních pramenů pro studium diplomacie také některé typy pramenů spíše už na pomezí literatury.

Klasifikace narativních pramenů

S problémem, před kterým jsme stáli při snahách o definici narativních pramenů, se setkáváme snad ještě výrazněji i při jejich klasifikaci. Nacházíme obrovskou různorodost těchto pramenů, které svou formou byly v první řadě podrobeny požadavkům mecenášů či podmínkám, ve kterých vznikaly, a ve druhé řadě pravidlům rétoriky a literární tvorby. Určité třídění je ale přesto nutné. Správné zařazení do jednotlivých skupin je základním předpokladem pro korektní práci s materiálem a zhodnocení jeho výpovědní hodnoty.

*„V zásadě je při klasifikaci... třeba respektovat hledisko formální, tj. historiografický typ, literární formu a jazyk díla, dále hledisko obsahové, případně též otázku časového odstupu od událostí, vztah spisu ke starším pramenům a konečně účel – a tím i tendenci – jednotlivých spisů.“*¹⁸⁵ Nejprve tedy vytváříme větší skupiny podle hlediska formálního, tedy podle složitosti formy a struktury, které dílo nabývá. V rámci těchto skupin pak rozlišujeme na základě obsahu anebo podle jiné charakteristiky, například u analů podle toho, k čemu jsou jednotlivé zápisy vázány.

Co je obsahem skupiny narativních pramenů tak, jak je alespoň rámcově definována výše? Nejjednodušší formou jsou různé seznamy úředníků, kanovníků nebo panovníků, někdy obsažené v pamětních knihách, jindy ve formách nekrologií¹⁸⁶, k nimž byly připojovány stručné záznamy o událostech. Ty pak mohly být doplňovány o biografické, politické, ekonomické či nekrologické údaje¹⁸⁷.

Jejich dalším rozšiřováním a osamostatňováním vznikaly analý¹⁸⁸, což jsou stručné zápisy jdoucí obvykle chronologicky za sebou. Rozlišujeme několik typů analů. Původní jsou například velikonoční analý. Jedná se o krátké zápisy událostí na okrajích velikonočních

---

¹⁸⁴ Josef PETRÁŇ, *Úvod do studie dějepisu* 3, s. 121.

¹⁸⁵ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 3, s. 18–19.

¹⁸⁶ Nekrologiím se věnuje Nicolas HUYGHEBAERT, *Les documents nécrologiques*, Turnhout 1972 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 4), zvláště v V. kapitole (s. 35–70) uvádí ale i další obdobné prameny jako knihy pohřbených atd., dále k nekrologiím Karl SCHMID, *Gedenk- und Totenbücher als Quellen*, in: *Mittelalterliche Textüberlieferungen und ihre kritische Aufarbeitung*, München 1976, s. 76–85.

¹⁸⁷ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 3, s. 19–20.

¹⁸⁸ Michael MCCORMICK, *Les annales du haut Moyen Age*, Turnhout 1975 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 14); Waclaw KORTA, *Średniowieczna annalistyka śląska*, Wrocław 1966; Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 24–28; Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, s. 24–28.

tabulek¹⁸⁹. Později jim bylo vyhrazeno několik volných listů (tzv. menší anály), až se vyvinuly v rozsáhlá vyprávění, často dodržující pravidla středověké rétoriky (tzv. větší anály)¹⁹⁰. Mimo to rozlišujeme ještě třeba anály nekrologické¹⁹¹, tedy krátké zápisy vedené o úmrtích.

Dalšími prameny vznikajícími z těchto krátkých zápisků jsou gesta¹⁹². Jsou to zápisky činů osob. Osoby, jejichž činy jsou zaznamenávány, spojuje jejich následnost například v úřadě u církevních institucí, v čele některé země či souvislost rodová. Gesta jako historiograficko-literární forma mají jistá specifika, mezi něž například patří to, že autoři užívají fingovaných řečí nebo do textu vkládají různé úřední dokumenty. Důležitým jevem je, že si všímá života popisovaných osob až od jejich nástupu do úřadu¹⁹³.

Podobným typem narativních pramenů jsou biografie či autobiografie¹⁹⁴, někdy také nazývané životy či latinsky *vitae*. Tyto zápisy soustřeďující se na život důležité osobnosti jsou pro středověk nejčastěji dochovány pro světce a panovníky a další významné světské i duchovní osoby. Kromě skutků osob nám ale často popisují také jejich celý život od narození. V tomto případě, a zvláště u životů světců, stojíme už na pomezí historického spisu a legendy, tedy na pomezí narativních a hagiografických pramenů¹⁹⁵.

Samostatně z biografii musíme vyčlenit autobiografie, které jsou sice ve středověku již známé, ale vlivem malé gramotnosti dosti raritní. Samy o sobě jsou poměrně literárně komplikovaným žánrem¹⁹⁶. Přesto je nesmíme opomíjet, a to zvláště ne v práci věnující se lucemburskému období v českých zemích, protože právě z této doby máme jednu z mála autobiografií dochovanou u nás, tedy Vitu Caroli.

Rovněž složitou kategorií jsou tzv. historie. Někdy bývá za historie považováno „*souvislé, uměleckou formou zpracované vyprávění o historických faktech, případně o*

---

¹⁸⁹ Michael MCCORMICK, *Les annales du haut Moyen Age*, s. 22–31.

¹⁹⁰ Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 170; Michael MCCORMICK, *Les annales du haut Moyen Age*, s. 38–50.

¹⁹¹ Nicolas HUYGHEBAERT, *Les documents nécrologiques*, s. 74nn.

¹⁹² Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 173; Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 28nn, Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, s. 38–44.

¹⁹³ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 20.

¹⁹⁴ Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 35–36, Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, s. 29–37.

¹⁹⁵ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 127; Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 173–174.

¹⁹⁶ Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, 37–38.

činech knížat a biskupů, jindy je kladen důraz na příčinnou souvislost událostí a jejich hodnocení, někdy se zdůrazňuje především dobrá literární úroveň...a konečně bývají za historie považovány dějiny jednotlivých národů, tedy národní kroniky.“¹⁹⁷ Je to tedy skupina stojící na pomezí dalších žánrových skupin. Na jedné straně se mohou jevit jako gesta, na jiné jako kroniky. Jejich místo v klasifikaci pramenů je ale oprávněné, protože, jak jsme zmínili, přesné a jasné vymezení pramenů je více než obtížné. Z toho důvodu historie, stojící na pomezí, může často být hledaným řešením.

Z biografických pramenů nesmíme zapomínat také na memoáry, deníky a v některých případech cestopisy. Memoáry jsou, jak už název napovídá, vzpomínkami na události, na nichž se autor sám podílel¹⁹⁸. Deníky se od dnešního pojetí, tedy záznamů psaných den po dni s malým odstupem od události, pro středověk příliš neliší. Ve středověku se s jednou výjimkou objevují ale až od jeho konce¹⁹⁹.

Cestopisy jsou pro středověk velmi důležitým pramenem. Nejčastěji se setkáváme s cestopisy diplomatů, obchodníků nebo církevních poutníků. Důležitým pramenem jsou hlavně pro své popisy cizích krajů a zvyků.²⁰⁰

Nejnámější a nejrozšířenější formou narativních pramenů jsou kroniky. *Úvod do studia dějepisu* je charakterizuje poměrně široce jako „ucelenější komponované vyprávění o minulém dění“²⁰¹. Mnohem konkrétnější definici poskytuje Marie Bláhová: „Jsou to zpravidla souvislá, relativně systematická a někdy i detailně historická zpracování poměrně vysoké literární úrovně s určitou koncepcí a logickou návazností textu, prozrazující často i osobní názory svého – většinou známého – autora. ... Tento typ historického pramene prokazuje snad největší variabilitu formální i obsahovou“²⁰². I při takto jasné definici můžeme ale v některých případech těžko odlišit kroniku od větších analů²⁰³. Často se také stává, že kronika je protkána různými pověstmi a legendami, které mají zvýšit její popularitu nebo je doplňována listinným materiálem²⁰⁴. To vše může být při jejím zařazování do správné kategorie někdy matoucí.

---

¹⁹⁷ Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 173.

¹⁹⁸ Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 41–42.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 41.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 40.

²⁰¹ Josef PETRÁŇ, *Úvod do studie dějepisu 3*, s. 121.

²⁰² Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 21.

²⁰³ Tamtéž, s. 22.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 23; Ivan HLAVÁČEK, *Kronika zbraslavská, listiny a diplomatika*, AUC, Phil et hist. 2, *Studia historica XXI. Problémy dějiny historiografie I*, 1981, s. 125–142; TÝŽ, *L'exploitation de matériel*

Kroniky dělíme ještě do dalších podskupin na základě jejich obsahu a funkce. Nejstarší jsou kroniky tzv. universální²⁰⁵, tedy kroniky pojednávající o dějinách celého křesťanského světa. Universální historiografie se pěstovala po celý středověk, ale zájem o ní kolísal. O něco později než universální kroniky se začínají objevovat kroniky národní. Tyto kroniky, jak už jejich název napovídá, se věnují národu²⁰⁶. Začínají tedy od chvíle, kdy národ přichází do své vlasti a usazuje se zde. Nezřídka si autoři kladou otázku, odkud národ pochází. To vše líčí hlavně na základě legend a pověstí. Vedle toho přichází ale také kroniky teritoriální, tedy kroniky jistých území nebo kroniky státní, které se věnují politickým záležitostem a většinou slouží na podporu panovnické ideologie. Státní kroniky mohou vznikat ale pouze v centralizovaných monarchiích a autoři jsou nezřídka politickými činiteli²⁰⁷. Dalšími typy jsou například kroniky klášterní, šlechtické²⁰⁸ nebo městské²⁰⁹. Některé kroniky ale nemají ani obsah úplně jednoznačný a jednotlivé kategorie se mohou mísit. Například klášterní kroniky mívají přesah k obecným poměrům, že se mohou jevit někdy jako národní či státní kroniky nebo dokonce kroniky universální, zvláště pokud byl zakladatelem kláštera panovník. Vhodným příkladem tohoto smíšeného druhu je třeba Zbraslavská kronika, o které bude pojednáno níže.

Poslední skupinou, kterou někteří autoři řadí k narativním pramenům²¹⁰, zatímco jiní ji jednoznačně oddělují, jsou hagiografické prameny, tedy legendy. Legendy jsou vyprávění o životech světců. Velká část z nich vznikla v období raného rozvoje českého písemnictví, ale jejich produkce se nezastavila ani ve vrcholném středověku, například právě na dvoře Karla IV.²¹¹ Jana Nechutová tento žánr charakterizuje tak, že „*legendy jsou výtvary svého žánru a byly určeny nikoli k historickému poučení čtenářů či posluchačů, ale k jejich náboženskému*

---

diplomatie dans les chroniques de la Bohême médiévale, in: L'Historiographie médiévale en Europe, ed. Jean-Philippe Genet, Paris 1991, s. 77–88; Marie BLÁHOVÁ, *Korrespondenz als Quelle der mittelalterlichen Zeitgeschichtsschreibung*, Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance, ed. Heinz-Dieter Heimann, Paderborn 1998, s. 179–190.

²⁰⁵ TÁŽ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 23–25; Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 14–17; Karl H. KRÜGER, *Die Universalchroniken*, Turhnout 1976 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 16); Herbert GRUNDMANN, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, s. 1823.

²⁰⁶ Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 19–20; Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 25–27.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 28.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 30–31, Hans PATZE, *Adel und Stifterchronik. Frühformen territorialer Geschichtsschreibung im hochmittelalterlichen Reich*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 100, 1964, s. 8–81, 101, 1965, s. 67–128.

²⁰⁹ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 32–33; *Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der früher Neuzeit*, ed. Peter JOHANEK, Wien – Köln – Weimar 2000.

²¹⁰ Raoul C. van CAENEGEM – François.L. GANSHOF, *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters*, s. 4447

²¹¹ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 121–130.

*povznesení a morálními poučení.*²¹² Proto se přikláním k jejich vyřazení z pole narativních pramenů a nebudu se jimi pro účel studia diplomacie zabývat. Ačkoli je třeba si uvědomit, že samotný fakt jejich vzniku z popudu panovníka, může ukazovat na jeho snahu vzbuzovat určitý dojem a sám sebe prezentovat jako zbožného a vzdělaného krále.

Na závěr předložené klasifikace je třeba dodat, že vlastně neexistují „čisté“ typy pramenů, ale většinou se jedná o prameny smíšené. Anály často přecházejí do kronik, biografie se prolínají s legendami a legendy jsou často součástí kronik. Proto je potřeba každý z pramenů hodnotit individuálně, a přestože lze vytvořit základní metodiku práce s daným typem pramenu, je potřeba ke každému z nich přistupovat jednotlivě a pečlivě zvažovat jeho charakter.

Narativní prameny doby

Jana Lucemburského

Protože je třeba, jak už bylo zmíněno v závěru předchozí podkapitoly, ke každému z narativních pramenů přistupovat jednotlivě a zohledňovat jeho specifický charakter, je nyní na místě alespoň ve zkratce představit prameny, které můžeme ke studiu diplomacie Jana Lucemburského využít. Jak trefně poznamenává Ernst Voltmer: *„Není to nevýhodou, že Jan ... nenašel vlastního biografu nebo vlastního kronikáře, a není to také žádnou nevýhodou, že si ho nikdo nevybral jako hlavní osobu (svého díla), nýbrž že byl pouze tu a tam více nebo méně důkladně byl pojednán.*²¹³

Hlavními typy pramenů jsou v tomto případě kroniky, protože kronikářství bylo v českých zemích v době krále Jana rozvinuté na vysoké úrovni. Za vlády toto krále byla sepsána jedna z nejvýznamnějších českých středověkých kronik – Zbraslavská kronika. Na ní hlavně za vlády Janova syna Karla navazují další kronikáři, přičemž za pozornost stojí zvláště Kronika Františka Pražského, která svým časovým rozsahem pokrývá i zbytek vlády lucemburského krále, který již zbraslavský kronikář Petr Žitavský nedokončil. Další kroniky, jako jsou kronika pražského kostela od Beneše Krabice z Weitmile nebo Neplachova kronika, jsou v podstatě opisy předchozích kronik s doplněním událostí následujících až do jejich současnosti. Pro účely této práce je tedy necháme stranou. Pouze

---

²¹² Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 36.

²¹³ Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346, s. 47.

okrajově bude také pojata Kronika tak řečeného Dalimila²¹⁴, neboť se králi Janovi věnuje až v úplném závěru a její konstatování nejsou pro zahraniční politiku tohoto krále příliš zásadní²¹⁵.

Nesmíme ale zapomínat ani na kroniky zahraniční, které hrají pro studium diplomacie zásadní roli pro zjištění odrazu vnímání panovníkovy sebereprezentace v zahraničí. Z kronik pocházejících z německy mluvícího kulturního prostoru²¹⁶ je nejdůležitější kronika Jana z Viktringu, menší zmínky jsou pak v kronikách Mattiase von Neunberg nebo františkána Jana von Witerthur či u kurie působícího Heinrich von Diessenhof. Významným pramenem jsou nepochybně také Gesta Baldewini. Z francouzských kronik²¹⁷ je třeba si všimnout zvláště děl dvou nejvýznamnějších kronikářů Jeana le Bela a Jeana Froissarta. Z oblasti Lucemburska a jeho sousedů je potřeba věnovat pozornost především brabantské kronice Edmonda van Dynter či lutyšské od Jeana Hoscema. Ve výčtu zahraničních pramenů by se dalo jistě ještě dlouho pokračovat dále, neboť Janova rytířkost a zvláště jeho slavná smrt se odrazila v mnoha evropských dílech. Výčtu a rozboru těchto děl bylo věnováno již několik studií²¹⁸, a proto se jim v předkládané práci nebudu věnovat.

Neméně důležitým pramenem pro diplomacii Jana Lucemburského je dílo na poli středověkého písemnictví více než raritní. Jedná se o autobiografický životopis císaře a krále Karla IV. Byť je to životopis jednoho z potomků sledovaného krále, můžeme zde najít zmínky a názory týkající se jeho otce, tedy dá se mezi prameny týkající se Jana Lucemburského bez zaváhání zařadit.

Jak už bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, nechci zůstat dlužna ani dalším pohledům na narativní prameny, proto do svých úvah o práci s narativním materiálem zahrnu i písně a dvorskou lyriku jako takovou. Zde je stejně jako u hagiografických pramenů potřeba připomenout, že už samotná přítomnost a vznik této literatury na královském dvoře je dokladem jistého druhu sebereprezentace. Nejznámější a nejvýznamnější z těchto děl

---

²¹⁴ Kritické vydání *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, ed. Jiří DAŇHELKA – Karel HÁDEK – Bohuslav HAVRÁNEK – Naděžda Kvítková, Praha 1988.

²¹⁵ K obrazu Jana Lucemburského v Kronice tak řečeného Dalimila Martin NEJEDLÝ, *Roi étranger ou roi diplomate? Jean l'Aveugle au miroir des sources tchèques*, Prague Papers on the History of International Relations, 2012/2, s. 11–36.

²¹⁶ Peter HILSH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346, s. 21–35.

²¹⁷ Ernst VOLTNER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 37–81.

²¹⁸ Peter HILSH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, s. 21–35; Ernst VOLTNER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 37–81; Geoffrey H. MARTIN, *John the Blind. The English narrative sources*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346, s. 83–92.

vznikla z pera slavného truvéra Guillaumea de Machaut, jednoho z Janových dvořanů a diplomatů, a proto se budu věnovat jeho tvorbě.

Zbraslavská kronika

Zbraslavská kronika je jedno ze stěžejních děl české historiografie. O tomto rozsáhlém díle, které vyšlo již v několika vydáních²¹⁹, u nás naposledy v roce 1976²²⁰, bylo napsáno mnoho. Máme práce obecného charakteru, historické a literární rozbor²²¹, ale i dílčí studie věnující se jednotlivým aspektům kronikářova uvažování a jeho vztahům k historickým osobnostem²²².

Zbraslavská kronika je dílem dvou autorů, opatů Zbraslavského kláštera. Prvním z nich je Ota Durynský, který se stal opatem v roce 1297. Kroniku začal sepsovat v roce 1305 po smrti zakladatele kláštera českého krále Václava II. v dobách, které pro klášter nebyly jednoduché²²³. Kronika byla pojata jako klášterní kronika, kde chtěl autor zachytit především založení a počátky konventu a oslavit jeho zakladatele, který je v díle představován jako ideální panovník.²²⁴ Ota dovedl svou kroniku do roku 1294, tedy do 51. kapitoly. Práci na

---

²¹⁹ Základní prozatím je *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská. (Chronicon Aulea regiae)*, in: FRB IV, ed. Josef EMLER, Praha 1884.

²²⁰ Užívaný český překlad *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, ed. František HEŘMANSKÝ – Rudolf MERTLÍK – Zdeňěk FIALA – Marie BLÁHOVÁ, Praha 1976.

²²¹ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, Marginalia Historica. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy 5, 2002, s. 307–355; Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika. (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej, ed. Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak, Katowice 2006, s. 11–33; TAŽ, *Petr Žitavský o sobě. (Zbraslavská kronika jako ego-dokument)*, in: *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, ed. Dana Dvořáčková-Malá, České Budějovice 2010, s. 67–81; Anna PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, ČMM 131/2, 2012, s. 239–263; Marie BLÁHOVÁ, *Osudy Zbraslavské kroniky*, Studia historica Brunensia, 62/1, 2015, s. 143–154.

²²² Kateřina HERMANNOVÁ, *Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae regiae, Königsaalers Chronik)*, in: *Postavení menšin ve středověké společnosti. Studentské semináře oboru historie*, ed. Milan Svoboda, Liberec 2000, s. 69–78; Volker HONNEMANN, *Tod und Sterben in der „Chronica Aulae regiae“ des Peter von Zittau. Zum geistesgeschichtlichen Hintergrund des „Ackermann“*, in: *Deutsch-böhmische Literaturbeziehungen – Germano-Bohemice. Festschrift für Václav Bok zum 65. Geburtstag*, ed. Hans-Joachim Behr, – Igor Lisový – Werner Williams-Krapp, Hamburk, 2004, s. 75–95; Kateřina KUBÍNOVÁ, *Potom král, jako by se už přetřhla oteř rozumu... Jedno místo z autografu kroniky Petra Žitavského*, in: *Ve znamení koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, ed. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan ZDYCHINEC, Praha 2006, s. 538–544; Robert ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*, ed. Martin Wihoda – Demeter Malaták, Brno 2006, s. 198–215; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v kronice zbraslavské*, in: *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, ed. Dana Dvořáčková-Malá, České Budějovice 2010, s. 82–97; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, HOP 3/2, 2011, s. 41–53; Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice*, in: *Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*, ed. Ivo Hlobil – Daniela Rywíková, Ostrava 2012, s. 11–24; *Chronicon Aulae regiae – Königsaalers Chronik*, ed. Stefan ALBRECHT, Frankfurt am Main 2013.

²²³ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 119.

²²⁴ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 132.

tomto díle převzal jeho nástupce v úřadu Petr Žitavský²²⁵, který Otův text výrazně přepracoval a opatřil kroniku předmluvou a dalšími náležitostmi²²⁶. Petr se už od sklonku 13. století účastnil se svým představeným opatem Konrádem mnoha politicky zásadních okamžiků a zahraničních cest. Byl tedy nejen vzdělaný duchovní, ale také zcestovalý muž znalý zahraničních poměrů, což mu umožňovalo jistý nadhled. Díky jeho blízkému kontaktu s dvorským prostředím²²⁷ zároveň získáváme bezprostřední informace. Petr se také snaží vyložit čtenáři komplexní obraz líčené látky, proto na několika místech vidíme pasáže týkající se spíše celoevropského dění²²⁸ a dějiny kláštera jsou v nemalé míře prolínány s dějinami Českého království.

Kronika je rozdělena do 3 knih, přičemž první kniha má 130 kapitol a pokrývá léta 1253–1316, druhá kniha o 30 kapitolách na ni navazuje od roku 1317 do roku 1333 a třetí kniha mající pouze 15 kapitol popisuje události let 1333–1338²²⁹.

Zbraslavská kronika je dílo mimořádné také po své literární stránce a stylistická úroveň zvláště Petrovy části je velmi vysoká. Je patrné, že Petr ovládal pravidla rétoriky a poetiky a využíval různých figur a topoi²³⁰. Pro kompozici svého díla používá prosimetra, tedy prokládání prosaického výkladu veršovanými pasážemi, obvykle spíše děj dokreslujícími než vyprávějícími. Na rozdíl od dalšího významného autora české středověké kroniky Kosmy ale verše pro kroniku skládal Petr sám, kdežto Kosmas užíval často veršů jiných, nejčastěji antických autorů²³¹.

Kronika Františka Pražského

Tuto kroniku můžeme zařadit do linie kronikářů Karla IV., ačkoli její první verze z let 1341–1342 není dedikována panovníkovi, ale biskupu Janu z Dražic, a až druhá přepracovaná verze z roku 1353–1354 je věnována samotnému panovníkovi.²³²

²²⁵ K životu a působení Petra Žitavského Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský, opat zbraslavského kláštera (1316–1339)*, Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 1991, s. 87–107; Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003, s. 29–38.

²²⁶ TÁŽ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 186–187.

²²⁷ TÁŽ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 35.

²²⁸ *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 240287.

²²⁹ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 133.

²³⁰ Petrův evropský literární rozhled dokládá Josef ŽEMLIČKA, "Král jak ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči". *Václav II., Zbraslav a svatý Ludvík IX.*, in: *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, ed. Martin Nodl – Petr Sommer – Eva Doležalová, Praha 2004, s. 193–210.

²³¹ Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, s. 134.

²³² Tamtéž, s. 137.

Kronika Františka Pražského²³³, jak už bylo řečeno, do značné míry vychází z textu Zbraslavské kroniky, což je patrné i na její formální stránce. Shodně s předlohou je dělena do tří knih na téměř obdobné časové úseky, a ty se dále dělí na kapitoly. Z jejího vzoru je také z velké části opsána předmluva s dedikací²³⁴. Po obsahové stránce se kronika skládá ze zkráceného textu Zbraslavské kroniky, do něhož František přidal hlavně biografické údaje zvláště biskupa Jana IV. z Dražic. Kronika v těchto místech opět překračuje rámec svého žánru a přehází až v gesta²³⁵. Vlastní Františkovo pokračování se skládá spíše ze strohých zpráv bez vnitřní souvislosti a přechází místy až do analistické podoby²³⁶.

Vita Caroli – Životopis Karla IV.

Toto jedinečné dílo, byť o něm bylo napsáno mnoho studií²³⁷, stále ještě vzbuzuje mnoho otázek. Není například úplně jasné jeho žánrové zařazení. Jedná se totiž v jeho první části (1.–14. kapitola) o dílo autobiografické sepsané samotným císařem. Ve druhé části (15.–20. kapitola), jejíž stylistika se liší, tudíž se předpokládá jiný autor, se jedná spíše o biografii či gesta²³⁸, věnující se ale spíše Karlovu otci Janovi Lucemburskému²³⁹. Zároveň je dílo velmi mravoučné a samo deklaruje, že vzniklo pro poučení příštích generací, proto se uvažuje o možnosti, že by se mohlo jednat o žánr knížecího zrcadla. Tento žánr ovšem ještě stále není pevně definován, proto je vhodné tyto soudy prozatím odložit²⁴⁰.

---

²³³ Nejnovější edice *Chronicon Francisci Pragensis: Kronika Františka Pražského*, ed. Jana ZACHOVÁ, Praha 1998 (= FRB, Series nova 1); *František Pražský, Kronika*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie BLÁHOVÁ a spol., Praha 1987, s. 58–169, odborné studie například Jana ZACHOVÁ, *Die Chronik des Franz von Prag. Inhaltliche und stylistische Analyse*, Praha 1974.

²³⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 187

²³⁵ Tamtéž, s. 187

²³⁶ Tamtéž, s. 188

²³⁷ Moderní edice *Vita Caroli Quarti. Die Autobiographie Karls IV.*, ed. Eugen HILLENBRAND, Stuttgart 1979; česky například *Karel IV. Vlastní životopis*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie Bláhová a spol., Praha 1987, s. 11–54. Odborné studie Zdeněk FIALA, *O vzájemném vztahu kroniky Beneše Krabice z Weitmile a vlastního životopisu Karla IV.*, ČsČH 17/2, 1969, s. 225–235; Flaminia PICHIORRI, *L'autobiographie de Charles IV. Essai d'analyse lexicale*, *Histoire et Mesure* 18, č. 3/4, 2003, s. 335–374; Martin NODL, *Sen obrazu s textem. Sen Karla IV. o smilstvu*, in: *Týž, Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 21–54; *Vie de Charles IV de Luxembourg*, ed. a přel. Pierre MONNET – Jean-Claude SCHMITT, Paris 2010.

²³⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů*, s. 190–191.

²³⁹ Wolfgang EGGERT, *...einen Sohn namens Wenceslaus. Beobachtungen zur Selbstbiographie Karls IV.*, in: *Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert*, ed. Eva-Maria Engel, Weimar 1982, s. 171–178.

²⁴⁰ Základní práce ke knížecím zrcadlům jsou Wilhelm BERGES, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters*, Leipzig 1938; Jacques KRYNEN, *Idéal du prince et pouvoir royale en France à la fin du Moyen Âge (1360–1480). Étude de la littérature politique du temps*, Paris 1981; Joël BLANCHARD – Jean-Claude MÜHLETHALER, *Écriture et pouvoir à l'aube des temps modernes*, Paris, 2002, s. 7–32; k problematice definice Cary J. NEDERMAN, *The Mirror Crack'd. The Speculum principum as Political and Social Criticism in the Late Middle Ages*, *The European Legacy* 3, 1998, s. 18–38.

Zahraniční kroniky

Jak už bylo výše řečeno, zahraničních kronik, ve kterých se objevuje Jan Lucemburský, je velké množství a není v možnostech této práce se všem věnovat. Proto budou na tomto místě zmíněny ty, které svou pramennou hodnotou pro studium diplomacie vynikají. Ve většině kronik se setkáváme s Janem Lucemburským převážně ve spojitosti s rytířstvím a jeho rytířskou smrtí, která nepochybně vzbuzovala zájem napříč Evropou. Někdy jsou mu věnovány celé pasáže, jindy jen pouhá věta.

V Německu, stejně jako v českém království jsou autory kronik hlavně duchovní, proto se zde budeme setkávat spíše s káráním a kritikou Janova rytířského způsobu života²⁴¹. Nejdůležitější je z nich kronika Jana z Viktringu, sepsaná snad mezi léty 1345 až 1347²⁴². Jan z Viktringu byl cisterciácký opat a také kaplan soka českého krále Jindřicha Korutanského²⁴³.

Ve francouzských kronikách, jejichž autoři ač duchovní jsou myšlením světšti²⁴⁴, se naopak mnohem více setkáváme s uznáním a obdivem. Místní rytířstvím oslnění kronikáři z Jana Lucemburského vytvářejí rytířský vzor.²⁴⁵ Froissartovo dílo²⁴⁶, velmi rozsáhlé čítající 4 knihy a mnohokrát přepracované, stejně jako stručnější dílo Jeana le Bela²⁴⁷ se věnují hlavně bitvě u Kresčaku²⁴⁸. Je to právě Jean le Bel, který nám zprostředkovává zprávu o tom, jak slepého krále vedli na bojiště.²⁴⁹

Z kronik z oblasti Brabantska a Lutychu se dozvídáme hlavně o Janově politické šikovnosti a způsobech. Například Edmond van Dynter, který sloužil od roku 1409 jako vlivný sekretář na burgundském dvoře, v páté knize své kroniky *Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie ac regum Francorum*²⁵⁰ věnoval jednáním Jana

---

²⁴¹ Peter HILSH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, s. 35.

²⁴² *Johannes von Viktring, Liber certarum historiarum*, ed. Fredor SCHNEIDER, Hannover 1909–1910 (= MGH 7, Script. rerum Germ. in usum schol. separ. 36/1–2); podrobná studie např. August FOURNIER, *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum*, Berlin 1975.

²⁴³ Peter HILSH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, s. 30–31.

²⁴⁴ *Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*, ed. Václav ČERNÝ, Praha 2006, s. 165.

²⁴⁵ Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 44.

²⁴⁶ K edicím verzí Froissartových *Chroniques* Tamtéž, s. 41, pozn. 11.

²⁴⁷ *Jean le Bel, Chronique*, sv. 1 a 2, ed. Jules VIARD Eugène DÉPREZ, Paris 1904–1905.

²⁴⁸ Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Jak se tvoří mýtus. Froissartova líčení smrti Jana Lucemburského v bitvě u Krasčaku*, in: *Ve znamení zemí koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové*, CSc., Praha 2006, s. 534–558.

²⁴⁹ Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 38.

²⁵⁰ *Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie ac regum Francorum auctore magistero Edmundo de Dynter*, ed. Peter Francois XAVIER DE RAM, Bruxelles 1854.

Lucemburského hned několik kapitol²⁵¹. Stejně jako o jeho politických praktikách hovoří Jean Hocsem, kanovník lutyšský²⁵².

V Itálii lze hledat v kronikách jednotlivých měst, které se převážně zmiňují o Janovi v souvislosti s jeho tzv. italskou signorií, ale i smrtí v bitvě u Kresčaku²⁵³. V anglických narativních pramenech se opět setkáváme s Janem Lucemburským hlavně v souvislosti s bitvou, ale rovněž jako s rádcem francouzského krále²⁵⁴.

Dvorská literatura – Guillaume de Machaut

Z dvorské literatury je na prvním místě pro období Jana Lucemburského tvorba jeho notáře a sekretáře Guillaumea de Machaut. Tento ardenský Francouz, narozený někdy kolem roku 1300, se dostal do služeb českého krále zřejmě roku 1323 při králově děkovné pouti na jih Francie k Panně Marii Rocamadourské²⁵⁵. Stavem duchovní, ale duší poeta a zvědavý člověk, doprovázel krále Jana na výpravách po celé Evropě²⁵⁶ a v jeho službách působil až do Janovy hrdinské smrti roku 1346.

Českému králi a svému chleboďárce věnoval pozornost v několika skladbách. Nejvýznamnější a nejznámější z nich je *Le jugement dou roy de Behaingne* (Soud českého krále), skladba ze 40. let 14. století o sporu mezi mladou dívkou, jíž zemřel milý, a rytířem, jehož milovaná si vybrala jiného. Zde představuje Machaut českého krále jako spravedlivého, moudrého a dobrého panovníka²⁵⁷. Další z jeho mnoha písní, která se zmiňuje o českém králi, je *Le Dit dou Lion* (Příběh o Lvu), která pochází z roku 1342, a básník v ní představuje různé druhy milenců. Mezi nimi vylíčený rytířský milenec, který si vydobývá slávu v bitvách pro získání srdcí dam, ale dlouho se u nich nezdrží, neboť ho dobrodružný duch táhne dál, je nepochybně inspirován právě osobností krále Jana²⁵⁸. V neposlední řadě je třeba také zmínit skladbu vzniknuvší až po smrti Jana Lucemburského v roce 1356 zkomponovanou na útěchu vězněnému králi navarskému *Le Comfort d'Ami* (Přátelská

---

²⁵¹ *Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie ac regum Francorum auctore magistro Edmundo de Dynter*, jedná se hlavně o kapitoly 104, 109, 110, 118, 120, 157, 158 a další.

²⁵² *La Chronique de Jean de Hochsem*, ed. Godefroid KURTH, Bruxelles 1927.

²⁵³ Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, Praha 1948, s. 236; Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 56

²⁵⁴ V kronice Adama Muritha viz Geoffrey H. MARTIN, *John the Blind. The English narrative sources*, s. 86.

²⁵⁵ Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, s. 191.

²⁵⁶ Lawrence EARP, *Guillaume de Machaut: A Guide to Reserch*, New York – London, 1995, s. 8–9; Albert PRIOUT, *Un poète voyageur. Guillaume de Machaut et la Reise de Jean L'Auvegle, en 1328–1329*, *Lettres romanes* 4, 1950, s. 3–29.

²⁵⁷ Část hovořící o Janovi i s překladem do češtiny Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, s. 193–195.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 195.

útěcha)²⁵⁹, která opěvuje hlavně Janovy ctnosti včetně vyzdvihované štědrosti. Guillaume de Machaut se nezapomínal o svém pánu a jeho rytířskosti zmínit, kdykoli jen to bylo možné, takže zmínky o něm nacházíme i v dalších jeho dílech, například v *La Prise d'Alexandrie* (Dobytí Alexandrie)²⁶⁰ a dalších.

Guillaume de Machaut nebyl ale jediným básníkem na Janově dvoře, z další můžeme jmenovat například minnesangery Müllicha von Prag či Heinricha von Mülgen²⁶¹.

Rozbor narativních pramenů

Po prvotním seznámení se s díly, která tvoří pramenný korpus, a jejich autory, což je nejzákladnější rovina metodologického uchopení, můžeme přistoupit k rozboru pramenů tak, aby odpovídaly na otázky spojené se studiem diplomacie. Informační hodnota narativních pramenů je značně proměnlivá a i když se mnohdy středověcí autoři dušují²⁶², že jsou informace v jejich dílech obsažené pravdivé, je potřeba je podrobit kritickému zkoumání. Nejde tu ale jen o zkoumání toho, co je a co není pravda nebo souhlasí s historickou skutečností tak, jak k narativním pramenům přistupovalo pozitivistické bádání 19. století²⁶³, dnešní výzkumy se zaměřují na zachycování myšlení autorů a způsob utváření jejich děl.

Při práci s narativními prameny pro účely studia diplomacie máme dvě roviny postupu, přičemž ani jedna z nich není méně důležitá nebo zajímavá a ani jedna nemůže bez druhé existovat. První rovinou je výzkum jednotlivostí. Jedná se o analýzu jednotlivých pasáží a míst v pramenech, které se nějakým způsobem vyjadřují k zahraničně politickým činům, jednáním nebo diplomatickým postupům panovníka. Druhá rovina je globální zkoumání, při němž se zaměřujeme na celkové vyznění a mínění autora díla o zahraniční politice panovníka.

Výzkum jednotlivostí

Základem výzkumu jednotlivostí je vyhledání příslušných míst v kronikách. Výpovědní hodnota i podrobnost jednotlivých popisů se může výrazně lišit.

---

²⁵⁹ Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, s. 196, vyjmuté části i s překladem na stranách 196–200.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 204–205.

²⁶¹ Jaroslav VANICKÝ, *Minnesang: středověký rytířský zpěv 12.–15. století*, Praha 1958, s. 20.

²⁶² Například Guillaume de Machaut velmi často podkládá své vyprávění slovy „vím to dobře, to jsem sám udělal“ či „to jsem viděl na vlastní oči“ viz Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, s. 213–214, nebo Petr Žitavský „sám jsem to viděl“ viz *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 318.

²⁶³ Gerald SCHWEDLER, *Herrschaftreffen des Spätmittelalters*, s. 73.

Nacházíme zápisy nejjednodušší, které nás informují o zahraničně politickém činu panovníka, někdy doplněné jeho hodnocením. Těch je v zásadě nejvíce, protože jsou základem historiografického vyprávění.

Druhou úrovní jsou poznámky o tom, že proběhlo jednání, kdy je hlavním sdělením jeho výsledek. Někdy bývají doplněny několika málo okolnostmi, například že se jednání událo za přítomnosti šlechty²⁶⁴ nebo že jednání bylo přátelské²⁶⁵ a podobně. Na mnoha místech se také dozvídáme o poselstvech, která přinášejí listy či zpravují krále o jisté události. Bohužel jen velmi zřídka se dozvídáme i jména poslů²⁶⁶. Často je zde ale krátká noticka o způsobu jejich přijetí, které obvykle bývá přátelské.

Poslední rovinou, kterou můžeme v kronikách hledat, jsou podrobné popisy toho, jak jednání proběhlo. Ty jsou dochovány jen velmi raritně, přesto se občas najdou a o to jsou cennější. Někdy jsou to jen bezděky zapsané detaily pro větší ilustraci publiku, kdy je například uvedeno, že bylo jednáno skrze posly i s uvedením jmen, jako při jednání českého krále s Ludvíkem Bavořem prostřednictvím poslů Mikuláše z Lucemburku a Jindřicha z Norimberku²⁶⁷. Můžeme číst také o úspěchu či neúspěchu poslů při vyjednávání jako v případě pokusu o smír českého krále s vévodou brabantským roku 1328²⁶⁸. Jindy mohly detaily z jednání posloužit jako anekdota. Tak tomu je v případě jednání Jana Lucemburského s vévodou rakouským Albrechtem II. Chromým, při němž se téměř slepý král a chromý vévoda uzavřeli do zamčené místnosti k jednání a po jeho skončení se nemohli vládci dostat k východu. Slepý král rukama hledal dveře a nemohl je najít, zatímco se ho chromý vévoda neúspěšně snažil navigovat. Vysvobodila je až venku stojící stráž²⁶⁹. Dalším úsměvným příkladem může být líčení brabantského kronikáře Edmonda van Dynter, který popisuje, kterak se Jan Lucemburský s vévodou Janem Brabantským dohadovali „jako malí kluci“ o tom, zda se Jan Brabantský v rámci jednoho vnitřního konfliktu s chráněncem krále Jana zachoval či nezachoval správně²⁷⁰. Rovněž také mohly sloužit tyto podrobné popisy k zachycení nějaké anomálie při jednání, jehož protokol byl velmi přísně daný a dbalo se na něj²⁷¹. Příkladem může být zmínka Jana z Viktringu, který nás zpravuje o tom, jak byl král

---

²⁶⁴ Například jednání Jana Lucemburského s Ludvíkem Bavořem v Chebu *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 316.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 336.

²⁶⁶ Petr Žitavský příznává, že byl v poselstvu Tamtéž, s. 313.

²⁶⁷ *Karel IV. Vlastní životopis*, s. 45.

²⁶⁸ *Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie*, s. 543.

²⁶⁹ *Johannes de Viktring, Liber certarum historiarum*, sv. 2, s. 225.

²⁷⁰ *Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie*, s. 550.

²⁷¹ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 28–31.

Jan rozhořčen, když rakouský vévoda Fridrich při jejich setkání v roce 1328 špatně smekl klobouk, neboť český král se jako syn císaře považoval za výše postaveného²⁷². Tyto zmínky, ať už byl jejich původní účel jakýkoli, jsou pro zkoumání diplomacie nejcennější, protože v nich můžeme nalézt nejrůznější detaily.

Tyto pasáže však nemůžeme přijímat nekriticky, ale je nutno je podrobit literárně historické analýze. V první řadě je potřeba se zamyslet nad tím, proč je tato zmínka v kronice uváděna a jak je podána. To úzce souvisí s narativní strategií, jak bude popsáno níže.

Středověcí kronikáři se stejně jako jiní literáti řídili při skládání svých děl nejen svou narativní strategií a tzv. *causou scribendi*²⁷³, ale byli velmi ovlivňováni i pravidly rétoriky a poetiky, která byla formována v antice a byla podle antických vzorů vyučována. K těmto pravidlům patřilo mimo jiné množství literárních nástrojů, které mohli řečníci, v našem případě autoři, pro kompozici svého díla použít. Nejznámějšími jsou metafory, přirovnání a topoi.

Metafora, tedy přenášení významu na základně vnější podobnosti, je dnešnímu čtenáři dobře známá. Ve středověku mohla procházet dvojitým vývojem, čímž vznikají někdy dosti složité konstrukce vyžadující si odborného vysvětlení. První fází je přenesení významu na základě mechanického užití slovní zásoby, druhá fáze se zakládá na dialektickém analyzování předchozí metafory a jejím dalším rozšiřováním²⁷⁴.

Významné je ve středověké latinské literatuře užívání topoi. Topoi jsou, jak je charakterizuje Ernst Robert Curtius, „*myšlenky toho nejobecnějšího druhu; myšlenky jaké lze použít v každé řeči a každém spise*“²⁷⁵, takže to jsou „*literární konstanty, podle nichž jsou stávající motivy antické i evropské literatury označovány jako topoi*.“²⁷⁶ Pokud Curtiovy teze shrneme, topoi jsou to motivy, které jsou konstantní a použitelné pro libovolné dílo. Je však nutno mít na paměti, že nemusí jít pouze o bezobsahový literární prostředek, ale může se jednat i o odraz reality. Jak píše Lubomíra Havlíková ve své úvaze²⁷⁷, mají topoi v historiografických spisech dvojí hodnotu: jednak hodnotu obsahovou (prvotní) a pak historickou (druhotnou). V první rovině topos tedy vnímáme jako zdroj informace o

---

²⁷² Johannes de Viktring, *Liber certarum historiarum*, sv. 2, s. 100.

²⁷³ Gerald SCHWEDLER, *Herrschartreffen des Spätmittelalters*, s. 77.

²⁷⁴ Ernst Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 154.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 91.

²⁷⁶ Lubomíra HAVLÍKOVÁ, *Literární topos nebo historická realita? (K úloze literárních topoi v historiografii)*, *Slovanský přehled* 44/2, 2008, s. 326, pozn. 65.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 326.

historické realitě, byť nemusí být přímo přítomna v popisované situaci, a v druhé funkci ho vnímáme v jeho novém kontextu²⁷⁸. Autorka se ve studii věnuje topu událostí, tedy konstantě jisté události, která se odehrála v minulosti a je přenášena do jiných prostředí a období. Existují ale i jiná topoi, například topoi popisující, tedy konstanty, které se váží k osobám. Král má například jisté pensum vlastností, které ho zpodobňují jako ideálního panovníka pro dané období. Nemůžeme se domnívat, že všichni králové byli krásní, moudří, spravedliví, stateční, štedří a zbožní²⁷⁹. Jedná se o topos, který přináší dobrému králi. Pokud král nebyl dobrý, byl označován za tyrana²⁸⁰ a měl v takovýchto charakteristikách obvykle úplně opačné vlastnosti. Je ovšem otázkou, jestli vzhledem k nastíněnému jsme vůbec schopni zjistit, jaký panovník jako skutečná osobnost byl.

Pro studium diplomacie je důležité brát tyto literární prostředky v úvahu, a to nejen v tom smyslu, že nám zabraňují pohlédnout na realitu, ale právě proto, že jejich užití může mít samo o sobě informační hodnotu. Kromě toho, že nám jejich výskyt ukazuje značnou autorovu erudici a rozhled, můžeme na nich sledovat také narativní strategii díla a vztah tvůrce k panovníkovi.

Při výzkumu jednotlivostí nalezených v kronikách a jiných narativních spisech, tedy každý z těchto úseků, musíme, jak už bylo nastíněno v začátku, podrobit analýze. V rámci této analýzy určíme, jaký je význam vložení určité pasáže do textu kroniky, zda čistě informativní, poučný, zábavný či jiný. Dále se zaměříme na to, které části jsou odrazem reality a které slouží jako literární prostředek. U literárních prostředků si musíme položit otázku, jakou v kontextu díla plní funkci a proč byly použity. To nám pomáhá dotvářet povědomí o smýšlení kronikáře týkající se činů a způsobů panovníka. Informace, které jsou prosty tendenčního a literárního obalu, mohou ilustrovat realitu a průběh zahraniční politiky, někdy až do jejích drobných detailů. Příkladem zde může být doklad zvyku uzavírání se panovníků k soukromým rozhovorům²⁸¹.

Výzkum celku

Při práci s kronikami se nemůžeme omezit pouze na vyhledání míst popisujících zahraničně politické události, jako jsou jednání, poselstva a další. Důležité je také

---

²⁷⁸ Lubomíra HAVLÍNOVÁ, *Literární topos nebo historická realita?*, s. 326.

²⁷⁹ Ernst Robert CURTIUS ve své práci *Evropská literatura a latinský středověk* hovoří o topu hrdiny, kterému přiznává jako nejdůležitější vlastnosti moudrost, či později vzdělanost, a statečnost či sílu. Viz str. 187 nn. U panovníka také nachází topos „krásný“ viz str. 200–202.

²⁸⁰ Robert ANTONÍN, *König und königliche Macht in der Königsaal Chronik*, in: *Chronikon Aulae regiae. Die Königsaal Chronik. Eine Bestandsaufnahme*, s. 143.

²⁸¹ *Johannes de Viktring, Liber certarum historiarum*, sv. 2, s. 225.

kronikářovo vnímání a hodnocení panovníkovi politiky a jeho činů. Mohlo by se zdát, že otázka názoru kronikáře na královskou diplomacii není důležitá, protože ji nijak neovlivňuje. V tomto případě jde ale o ovlivňování a působení opačným směrem, které je neméně důležité. To, jak se král choval v rámci své zahraniční politiky, ovlivňuje kronikáře a ten nám o tom podává zprávu. Je třeba si uvědomit, že se jedná o zprávu čistě subjektivní založenou na vlastním názoru a hodnocení kronikáře. Tato subjektivita se ale projevuje v celém díle. Kronikář své dílo skládá za jedinečných podmínek, které jsou utvářeny na jedné straně jeho vlastním vzděláním, prostředím ze kterého pocházel a ve kterém se pohyboval, a na straně druhé publikem, pro které své dílo tvořil, za jakým účelem a na základě čeho vznikalo. Všechny tyto vstupní podmínky jsou tzv. *causa scribendi*, jak o nich mluví Gerald Schwedler²⁸². Tyto aspekty v souhrnu formují nejen výběr toho, co bude a co nebude zapsáno a převyprávěno, ale i jak to bude zapsáno. S tím pak souvisí hodnocení panovníkových činů a chování, tedy jeho chvála nebo odsouzení.

Příkladem může být Zbraslavská kronika, v níž je mladý král zpočátku vykreslován pozitivně a s nadějí a dokonce i rozkol s domácí šlechtou či odjezdy ze země jsou mu nejprve odpouštěny. V momentě, kdy ale dochází k jeho neshodám s manželkou, je Petrem Žitavským velmi kritizován a názor na něj se v díle razantně obrací²⁸³. Není tajemstvím, že Petr Žitavský zbožňoval královnu Elišku²⁸⁴, a tedy jejich manželský neúspěch dává za vinu Janovi. Jeho narativní strategie, která původně pokračuje v kurzu stanoveném jeho předchůdcem Otou Durynským²⁸⁵, tedy v oslavě panovníka, je časem vystřídána Janovou silnou, i když ne bezvýhradnou kritikou²⁸⁶, která mohla být způsobena právě pocitem ústrku královny Elišky a jejích představ o vládě v českých zemích. Druhým příkladem může být reakce autora Kroniky tak řečeného Dalimila, jehož publikum byla česká šlechta. Ten varuje před novým králem, který je cizinec²⁸⁷

Důležitou součástí panovníkova fungování je jeho sebeprezentace, na základě níž si mohl udržet autoritu, dosáhnout svých cílů a prosazovat svou politiku, a to nejen ve vlastním království, ale rovněž v zahraničí. Při úvahách nad popisem a hodnocením zahraniční politiky krále je třeba brát v potaz, že vidíme pouze výsledek působení panovnícké sebeprezentace v kronikářových očích. Abychom se tedy dopátrali toho, jak chtěl král v

---

²⁸² Viz poznámka výše č. 273.

²⁸³ Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr*, s. 16; Kateřina KUBÍNOVÁ, *Potom král, jako by se už přetrhla otěž rozumu*, s. s. 538–544.

²⁸⁴ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, s. 41.

²⁸⁵ Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr*, s. 13.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 18–19.

²⁸⁷ Martin NEJEDLÝ, *Roi étranger ou roi diplomate?*, s. 12.

rámci své diplomacie vystupovat a vypadat, musíme z obrazu, který nám vyvstává při čtení jednotlivých děl oddělit to, co je autorovou intencí.

Pokud se panovníkova image, kterou chtěl vytvářet, shodovala se smýšlením kronikáře (tedy jeho *causa scribendi*, jeho narativní strategií), bude hodnocení jeho činů kladné a přijímání zahraniční politiky pochvalné. Pokud se ale neshodovaly, nedočkal se král ničeho jiného než kritiky. Opět připomeňme kritiku zbraslavského opata. Král přejímá ideál statečného rytíře a neváhá téměř komukoli pomoci v jeho válce. Válečná tažení jsou, stejně jako pobyty na zahraničních dvorech, díky kterým se český král stává součástí evropského dění, finančně náročné. Petr láteří, že Jan pouze zatěžuje zemi berněmi a destabilizuje ji svou nepřítomností. Petrovi se sice zamlouvá Janova rytířskost, ale nelíbí se mu králova nepřítomnost a utrácení a už vůbec ne způsob získávání financí. Byť kronikář zjevně přehání²⁸⁸, musí mít nutně jako nový představitel konventu obavy o jeho finanční stránku. Naopak Guillaume de Machaut, jehož je český král chlebodárcem, si nemůže jeho štedrost vynachválit²⁸⁹.

Proto je potřeba v první fázi nastínit, co z vyjádření týkající se panovnické diplomacie by mohlo být ovlivněno kronikářovou narativní strategií či *causa scribendi* a co by mohlo být opravdovým odrazem panovnické image. Pak musíme tuto domněnku komparovat s ostatními prameny podobně připravenými, a to nejen domácími, ale hlavně zahraničními, kde je obraz panovníka pro studium diplomacie ještě důležitější. Zároveň je tento obraz potřeba porovnat i s ostatními panovníky v daném díle, abychom zjistili, jestli je podobné vyjadřování specifikem týkajícím se sledovaného vládce nebo je obecným jevem. Až poté jsme možná schopni mluvit o image, kterou chtěl král v rámci své zahraniční politiky vytvářet. Tento obraz a jeho účinek jsou totiž jedním ze základních kamenů diplomacie.

Metodologie práce s narativními prameny

Při práci s narativními prameny, ať už je jejich definice velmi striktní nebo naopak širší, je nutno ke každému z nich přistupovat velmi individuálně, protože i přes veškeré snahy o jejich klasifikaci docházíme k závěru, že neexistuje žádný „čistý typ“ a většina z dochovaných pramenů stojí na pomezí několika skupin.

---

²⁸⁸ Robert ANTONÍN, *Král Jan a zbraslavský opat Petr*, s. 17.

²⁸⁹ Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika*, s. 196–197.

Prvním krokem je samozřejmě seznámení se s pramenem, kdy je nutno o něm zjistit co nejvíce informací. Mezi základní otázky patří; kdo byl autorem díla a z jakého prostředí pocházel, kdy dílo vzniklo a jaký je jeho obsah. Dále se musíme ptát, za jakým účelem, na základě čeho a jak dílo vznikalo a jaký je časový odstup od popisovaných událostí²⁹⁰.

Studium kronik jako podkladu čerpání informací o diplomacii probíhá ve dvou rovinách. V první rovině se zaměřujeme na jednotlivosti zmiňující se o zahraničně politických událostech a činech panovníka. Ve druhé rovině zkoumáme celkový odraz panovnické reprezentace v narativním prameni.

Jednotlivosti nalezené v kronikách nemůžeme nekriticky přijímat, ale musíme je podrobit analýze. Je potřeba zjistit, jestli mají zmíněná místo hodnotu pouze informační nebo ještě nějakou další. Následně musíme identifikovat literární prostředky, které v jednotlivých pasážích autor použil a proč je volí. To pak porovnat s narativní strategií. Při zkoumání celkového obrazu musíme vyjádření, týkající se zahraniční politiky podrobit kritice a odstranit z nich tendenčnost působenou narativní strategií a individuálními podmínkami tvorby každého autora tzv. *causa scribendi*. Porovnáváním předpokládané recepce královské sebereprezentace, tedy toho, co zbyde po odstranění všech projevů autorova osobního pohledu s ostatními dostupnými prameny stejně jako s jinými pasážemi samotného pramene, můžeme získat zachycení image, kterou se panovník snažil vytvářet.

Stejně jako u literárních prostředků není ale ani tato tendenčnost bez hodnoty. Pokud se zamyslíme nad důvody obdivování nebo kritiky panovníka, můžeme se mnohé dozvědět o účinnosti zvolené reprezentační potažmo diplomatické strategie.

Protože kroniky nejsou jediným narativním pramenem, postupy vyhodnocení závěrů vzniklých předkládaným rozbořením je nutno upravit v souvislosti s charakterem pramene.

Například u autobiografie, jakou je pro nás velice cenná *Vita Caroli*, musíme vzít v úvahu, že se nejedná o narativní strategii autora, ale o jistou snahu sebereprezentace a oslavy sama sebe, popřípadě svého rodu. Proto při hodnocení vyjádření k činům krále Jana musíme přistupovat s ohledem na aktuální vztah obou Lucemburků stejně tak, jako na aktuální politickou situaci. Ve středověké politice totiž málokdo jednal pouze za sebe a příslušnost jedince k rodině a rodu byla zásadním činitelem pro jeho jednání. Proto tedy, pokud sledujeme Janovi zahraničně politické činy v životopise jeho syna Karla, musíme si uvědomit, že jsou Karlova vyjádření zabarvena pocitem rodové sounáležitosti a v tomto

---

²⁹⁰ Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, s. 56–57.

případě také politické spolupráce. Dalším specifíkem je, že nám právě tento aspekt dovoluje jakýsi pohled na Janovu zahraniční politiku „zevnitř“, tedy možné vysvětlení kontextu a úmyslu daného způsobu jednání a vystupování právě z pohledu Lucemburků.

Pokud vnímáme dvorskou literaturu rovněž jako narativní pramen, je potřeba upozornit na to, že obraz, který nám dává ve spojitosti s panovníkem, je vlastně zpodobněním ideálu tak, jak si ho doba a prostředí, ale i publiku žádalo. Tento aspekt se sice může projevat i v topice kronik, ale v dvorských písních je vyjádřen bez obalu a je vlastně účelem díla. Nesmíme také zapomínat na to, že dvorská literatura vznikala na dvorech a pro potěchu jednotlivých vládců, a proto mají autoři ještě silnější tendence zavděčit se publiku i za cenu zkreslení reality.

Finanční prameny

Další nezanedbatelnou skupinou písemných pramenů k období středověku, jsou prameny finanční. Jejich definice ještě nebyla stanovena, ale obecně se za finanční prameny počítají převážně účty a účetní knihy. Do této skupiny ale mohou patřit prameny v podstatě čistě diplomatického charakteru. Jako „finanční pramen“ mohou ale mnohdy posloužit i kroniky, a to v případě, že například vypočítávají, kolik bylo utraceno za vystrojení hostiny. Vzhledem k malému množství dochovaného materiálu máme i nedostatek studií věnující se finančním pramenům. Problematice finanční správy Jana Lucemburského se věnovali po stránce získávání prostředků Jana Hásková²⁹¹ a po stránce výzkumu osobností řídicích finance slepého krále Zdeněk Žalud²⁹².

Pro české země v období vlády Jana Lucemburského bohužel nemáme dochovány žádné celistvé účty královské pokladny stejně tak, jako pro zbytek 14. století v našich krajích²⁹³. Proto zatím této problematice nebylo věnováno mnoho pozornosti. Účty, které se u nás dochovaly, pocházejí spíše z městského prostředí²⁹⁴. Jistou útěchu v tomto směru mohou poskytnout účty francouzského dvora²⁹⁵ či papežské kurie v Avignonu²⁹⁶, které jsou v obou případech zpracovány v edicích.

---

²⁹¹ Jana HÁSKOVÁ, *K finanční politice krále Jana Lucemburského v českých zemích*, in: Peníze v proměnách času 5. Lucemburkové: Mince, medaile, ed. Dagmar Grossmannová – Jarmila Hásková – Jan Štefan, Ostrava 2006, s. 35–38; TÁŽ, *Finanzquellen des Königs Johann von Luxemburg in Böhmen*, Hemécht 33, 1981, s. 57–64.

²⁹² Zdeněk ŽALUD, *Financiers to the Blind King: Funding the Court of the John the Blind*, in: Money and Finance in Central Europe during the Late Middle Ages, ed. Roman Zaoral, New York, s. 59–75.

²⁹³ Tamtéž, s. 59.

²⁹⁴ Z pramenů lze na prvním místě uvést berní knihy a berní rejstříky města Brna vydané v edicích *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*, ed. Bedřich MENDL, Brno 1936, a *Brněnské berní rejstříky z přelomu 14. a 15. století*, ed. Kateřina URBÁNKOVÁ – Veronika WIHODOVÁ, Brno 2008. V poslední době jsou městské finanční prameny využívány pro studium komunikace, např. Tomáš BOROVSÝ – Michaela MALANÍKOVÁ, *Znojmno mezi Vidní, Prahou a Brnem. Městské účty jako pramen politické komunikace*, in: Středověké mesto jako miesto stretnutí a komunikácie, ed. Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol., Bratislava 2010, s. 83–92; Daniela DVORÁKOVÁ, *Vyslanci, poslovia, špehovia – o spôsoboch šírenia informácií v stredoveku*, in: Středověké mesto jako miesto stretnutí a komunikácie, s. 125–134.

²⁹⁵ Účty královské komory jsou vydány *Comptes royaux 1285–1314*, sv. 1–3 (1. *Comptes généraux*, 2. *Comptes particuliers et comptes spéciaux ou extraordinaires*, 3. *Introduction. Appendice. Supplément. Indices*), ed. Robert FAWTIER, Paris 1953–1956; *Comptes royaux 1314–1328*, sv. 1–2, ed. François MAILLARD – Robert FAWTIER, Paris 1961; inventář sepsaný sepsaný Robertem Mignonem ve 14. století *Invetaire d'anciens comptes royaux dressé par Robert Mignon sous le règne de Philippe de Valois*, ed. Charles V. LANGLOIS Léopold DELISLE, Paris 1899; moderní soupis *Catalogue de comptes royaux des règnes de Philippe VI et de Jean II* ed. Raymond CAZELLES, Paris 1984.

²⁹⁶ *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII. Nebst den Jahrebilanzen von 1316–1375*, ed. Karl Heinrich SCHÄFFER, Paderborn 1911 (= Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316–1378 sv. 3).

Z diplomatického materiálu je možno za účetní pramen považovat především kvitance²⁹⁷ a lenní závazky²⁹⁸, kterých se zachovalo zvláště z oblasti Slezska či Lucemburského hrabství velké množství. Mohou to ale také být mandáty k vyplacení určité částky pro zvláštní účely spojené s diplomacií. Příkladem jsou mandáty vystavované francouzským králem na vyplacení poměrně vysokých částek v souvislosti s přípravami návštěvy Karla IV. ve Francii v roce 1378²⁹⁹.

Finanční prameny, byť jsou velmi důležitou a bohatou studnicí informací o fungování ve středověku, jsou pro studium diplomacie pouze okrajovým zdrojem a slouží spíše pro doplnění celého kontextu než pro výzkum diplomatických metod a postupů. Nejčastěji lze zkoumat doklady o výdajích z královské pokladny například na poselstva³⁰⁰, výpravy nebo hostiny. Zdroje příjmů na tyto záležitosti nebo systém financování královské politiky stojí už za hranicemi studia diplomacie.

Při práci s účetními prameny je možné hlavně vyhledávat údaje o částkách, které byly vyplaceny za úkony související s diplomacií. Nejčastěji se můžeme setkat s platbami souvisejícími s poselstvy a vyslanci, ať už jde o vyplácení jejich odměn nebo výdaje na jejich pobyt u dvora. Několik záznamů týkajících se poselstev Jana Lucemburského máme zachováno například v účtech avignonského papežství. Další údaj, se kterým se můžeme setkat, jsou účty za hostiny při příležitosti královské návštěvy³⁰¹ nebo pobyty monarchů u dvora. Ty máme doloženy pro české prostředí zvláště pro Karla IV., který v mládí pobýval v Paříži³⁰². V neposlední řadě k výdajům na diplomacii patřily též poplatky spojené s vystavením příslušných listiny, o nichž víme například z prostředí papežské kurie nebo Karlovy císařské kanceláře³⁰³.

---

²⁹⁷ *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX*, č. 4157.

²⁹⁸ *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien XI. Die Urkunden Graf Johanns des Blinden (1310–1346). Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen*, ed. Aloyse von ESTGEN – Michel PAULY – Jean SCHROEDER, Luxemburg 1997 (= Publications du CLUDEM 11), č. 15, 16, 21, 22 a další.

²⁹⁹ František ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378 3. Celkové výdaje francouzské komory* in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*, ed. Jaroslav Pánek, Praha 2004, s. s. 200–204.

³⁰⁰ K tomu například Arnd RIETMEIER, *Aussenpolitik im Spätmittelalter*, kap. Abrechnungen über Reisekosten, s. 75–80.

³⁰¹ Jak rozumné mohly být bankety a hostiny při návštěvě panovníka, můžeme vidět na jedné z nejlépe dokumentovaných situací podobného druhu, na slavnostní cestě Karla IV. do Francie v roce 1378. Viz František ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378 4. Slavnostní bankety v Palais de la Cité*, *Archeologické rozhledy* 56/1, 2004, s. 92–138.

³⁰² TÝŽ, *Výdaje francouzské komory na zaopatření českého prince Karla v roce 1327*, in: *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium. Sborník k počtě Jiřího Kuthana*, ed. Jan Royt – Michaela Ottová – Aleš Mudra, České Budějovice 2005, s. 65–76.

³⁰³ TÝŽ, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378 3*, s. 204.

Informace získané z účtů není potřeba podrobovat zvláště přísné kritice, zato je ale třeba je valorizovat. Je vhodné je porovnat nejen s ostatními dochovanými účty, abychom zjistili, v jakém poměru byla vydaná částka k cenám v daném období a oblasti, ale i jaká byla ostatní kupní síla. Dále je také potřeba je porovnat, pokud je to možné, s ostatními výdaji královské komory, abychom zjistili, v jakém poměru k nim jsou výdaje na zahraniční politiku. Rovněž je můžeme komparovat s komorními příjmy nebo s prostředky vyhrazenými na fungování dvora, abychom věděli, jaké procento z financí, které měl král k dispozici, bylo pro tento účel vyhrazeno.

Jak tyto informace souvisí s výzkumem diplomacie? Pokud byly výdaje například na hostinu spojenou s panovnickou návštěvou či s obstaráním královských poslů či vyslanců vysoké v poměru k ostatním vydáním, může to být ukazatelem, že tato událost byla velmi honosná a nákladně vystrojená, a tedy pro hostitele významná. To může naznačovat postoj hostitele k hostovi, čím významnější host byl, tím více nákladů bylo na jeho návštěvu vynaloženo. Velice dobrým příkladem je již několikrát zmiňovaná cesta Karla IV. do Paříže v závěru jeho života, kdy francouzský král vynaložil horentní částky ve snaze předvést prestiž svého dvora císaři³⁰⁴. V ideálním případě by se měla útrata vydaná při návštěvě jednoho panovníka porovnat s účty za návštěvy ostatních panovníků, abychom získali představu, zda byly výdaje za některého z nich vyšší či nižší. Bohužel ale pro nedostatek dochovaného materiálu zůstávají tyto úvahy spíše v teoretické rovině, popřípadě uplatnitelné pro Janovy následovníky. Možné by bylo podobné zkoumání u papežské kurie, kam přicházeli vyslanci a poselstva z nejrůznějších království a kde si již pro období Jana Lucemburského vedli pečlivé záznamy o svých výdajích.

V případě ostatních finančních pramenů neúčtetní povahy se můžeme setkávat se záznamy o výdajích v kronikách. Ty je ale třeba podrobit kritice komparací s jinými prameny, protože kronikář může v rámci svého vyprávění užívat hyperbolu anebo si částky domýšlet. U mandátů k vyplacení zvláštních výdajů spojených se zahraniční politikou může být, jako v případě francouzského systému, přesně uvedeno, na co mají být peníze použity. To nám poskytuje nejen podrobné údaje o částkách vydaných, které není třeba výrazně korigovat, protože částky nemohou být příliš zkresleny, ale zároveň zprostředkuje představu o tom, co všechno bylo potřeba v souvislosti s panovnickou návštěvou zařídit a zaplatit.

---

³⁰⁴ František ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378* 3, s. 199.

Příkladem dochování těchto mandátů je opět francouzská cesta císaře Karla IV., která je velmi dobře zdokumentovaná a hlavně dnešní historiografií zpracovaná.³⁰⁵

Další z pramenů diplomatické povahy, které můžeme považovat také za finanční prameny, jsou již jmenované kvitance a lenní sliby. U těchto písemností se ale nejedná o pouhé doplnění informací o diplomatických událostech a činech, ale o doklad jistého politického postupu.

Kvitance, lenní závazky ale i potvrzení dluhů či příslib půjčky jsou totiž přímým dokladem konkrétního finančního závazku jednoho politického činitele ke druhému. Tyto závazky jsou buď přímo vázány a vztahovány k politické pomoci a podpoře, nebo je v nich očekávání jisté nemateriální protislužby obsaženo v kontextu. Případně jsou všechny tyto závazky jistou možností obdobnou protislužbu po svém dlužníku požadovat. To samotné je ale už předmětem výzkumu diplomacie, nikoli výzkumu metodiky práce s prameny. Je ale potřeba i tento typ pramenů, které jsou po své formální stránce dosti jednoduché, brát v potaz a neopomínat jejich důležitost, zvláště pokud se týkají zahraničních vládců nebo osob v pohraničních oblastech království nebo v oblastech politického zájmu panovníka.

Metodologie práce s finančními prameny

Finanční prameny, jako jsou účty, účetní knihy, mandáty k výplatě peněz a další, mají pro studium diplomacie většinou pouze doplňkový charakter. Částky vydávané v souvislosti s diplomatickými jednáními na nejrůznější účely, jako jsou poselstva, přijetí cizích vládců či dary, je potřeba valorizovat, aby měly pro studium diplomacie výpovědní hodnotu. Srovnáváme je nejen s cenami pro danou oblast, ale i s příjmy královské komory a v nejlepším případě výdaje při obdobných příležitostech týkajících se jiných vládců.

Za finanční prameny se dají považovat i písemnosti primárně diplomatického charakteru jako dlužní úpisy, přísliby nebo kvitance. Tyto dokumenty jsou dokladem jistých finančních závazků a jejich plnění. Uzavírání finančních závazků souvisí s politickou a i diplomatickou strategií, proto je třeba i tyto prameny brát v potaz.

---

³⁰⁵ František ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378* 3, s. 201–203.

Poslové, vyslanci a diplomaté

Neodmyslitelnou součástí studia diplomacie ve středověku je také studium osob, které se podílely na zahraniční politice svého panovníka. Toto téma je dnes relativně populární, protože je badatelsky velmi zajímavé. V zahraniční literatuře jsou mu zasvěceny hlavně kapitoly v dílech věnujících se zahraniční politice³⁰⁶, ale i samostatné studie³⁰⁷. Pro české prostředí je ve vrcholném středověku věnována pozornost hlavně městským poselstvům³⁰⁸. Podrobnou a neocenitelnou studii k poslům a vyslancům Jana Lucemburského k avignonské kurii vytvořila prof. Zdeňka Hledíková v kapitole *Královi vyslanci a diplomaté u kurie* v rámci své knihy *Počátky Avignonského papežství a české země*³⁰⁹.

Tématika poslů a poselstev je z hlediska metodologického velmi zajímavá proto, že umožňuje celou řadu úhlů pohledů. Základním přístupem jsou prosopografické studie o jednotlivých osobách v diplomatických službách. Velmi přínosné jsou také rekonstrukce průběhů poselstev a způsobů jednání či povinného ceremoniálu a zvyků spojených se zahraniční politikou. Všechny tyto přístupy vedou k základním otázkám, jak můžeme informace o poslech získat, jaké prameny k tomu budou sloužit a jaká je jejich informační hodnota. Informace o poselstvech můžeme čerpat ze všech tří výše nastíněných skupin pramenů.

Nejkonkrétnější informace může získávat z pramenů diplomatické povahy. V případě studia osob pohybujících se po Evropě v diplomatických službách je možné používat nejen listiny, jak bude vyloženo dále, ale i registra, která byla pro studium diplomatického materiálu, jak bylo nastíněno výše, vynechána. Pramen, který zůstává naopak stranou v tomto případě, jsou formulářové sbírky. Ty zachycují hlavně teorii utváření písemností, proto v nich nemůžeme očekávat žádné konkrétní informace o poslech. Pokud by v nich

---

³⁰⁶ Mezi mnoha obdobnými pracemi k základním patří například Arnd RIETEMEIER, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, kap. Verlauf einer Gesandtschaft str. 63–75; Adam SZWEDA, *Organizacja i technika w dyplomacji polskiej*, kap. Poslowie – kwalifikacje s. 59–65, kap. Poselstwa – terminologie i organizacja, s. 176–184, Poselstwa – przebieg i finansowanie s. 185–193; také se zvláště poslům věnuje Pierre CHAPLAIS, *English diplomatic practice in the Middle Ages* a další.

³⁰⁷ Arnd RIETEMEIER, *Diplomatische Alltag im Spätmittelalter*; Andreas WÜRGLES, *Boten und Gesandte an der eidgenössischen Tagsatzungen: Diplomatische Praxis im Spätmittelalter*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*, s. 287–312; v rámci své studie se jim věnuje i Stanislaw SCZUR *Król w dyplomacji polskiej (1320–1370)*, s. 251.

³⁰⁸ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Instituce městských poslů v českých zemích v době předbělohorské*, Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost 4, 2007, s. 485–493.

³⁰⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, kap. Královi vyslanci a diplomaté u kurie s. 149–166.

přece jen byla zachycena jména poslů, jedná se pravděpodobně o opis nějaké existující písemnosti, a proto s ní budeme pracovat stejně jako s písemností.

V diplomatickém materiálu máme přímé písemnosti dokládající užívání poslů a vyslanců k zahraniční politice. Jsou to nejrůznější ověřovací a průvodní listy, ať už od vysílatele nebo od příjemce poselstva, případně to jsou plné moci, které opravňovaly určité osoby k jednání ve jménu krále. Problémem je, že se tyto písemnosti zachovaly pro dobu Jana Lucemburského jen velmi raritně, přesto ale některé z nich máme³¹⁰. Velkým pomocníkem v tomto případě mohou být právě ona zmiňovaná registra, v nichž najdeme záznamy o tom, že byla písemnost pro posla vydána³¹¹. Zmínky o skutečnosti, že se dostavil posel nebo vyslanec, ale můžeme najít i v písemnostech které vznikali jako výsledek jednání nebo předání zprávy. V tom případě jsou součástí například narace u listin či dopisů.³¹²

Výhodou užívání diplomatických pramenů je jejich ve většině případů jasná a ne příliš komplikovaná datace a lokace. Můžeme tedy sledovat samozřejmě s tolerancí jisté odchylky nejen to, kdy posel či vyslanec vyrazil na cestu, ale i kdy podle vystavené odpovědi či v případě papežské kurie průvodního listu do svého cíle dorazil³¹³. Také jsou poslové v písemnostech vázících se přímo k jejich diplomatickému úkolu často jmenováni, takže máme zcela konkrétní informace. Někdy se setkáváme i s popisem toho, co přinášeli, jestli ústní poselství nebo listiny a listy a jak s nimi bylo naloženo. V ojedinělých případech se můžeme dozvědět, v jaké věci poslové přicházeli, nejen z průvodních dopisů, ale také z instrukcí nebo návrhů jednání³¹⁴.

Druhou velmi bohatou skupinou pramenů jsou finanční prameny, zvláště účty. V nich se můžeme dozvědět, kolik bylo vynaloženo na pobyt poslů u dvora příjemce a často i kdo a jak dlouho tam pobyl. Ve francouzském prostředí, kde máme dochované účty královské komory, jsou zaznamenány i zápisy o výplatách za jednotlivé mise.³¹⁵ Pro období vlády Jana Lucemburského máme hlavně účty avignonského papežství, které zachycují výdaje pro

---

³¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA), Allgemeine Urkundenreihe (AUR), 1324 IV 24.

³¹¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 149–166, a záznamy z v MVB prodr. a MVB I.

³¹² Například papežovo omítnutí Janovy žádosti o jmenování Balduina arcibiskupem v Mohuči v MVB prodr., č. 783, k tomu také Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 156, nebo příklad odpovědi papeže Janu Lucemburskému v MVB prodr., č. 571.

³¹³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 155.

³¹⁴ MVB prodr., č. 884, č. 938, 939 a 943.

³¹⁵ Například pro služby Janova diplomata pro francouzského krále je několik záznamů v *Les Journaux du Trésor du Charles IV le Bel*, ed. Jules VIARD, Paris 1917, srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 155 pozn. 89.

Janovy posly například v týdnu 21. – 28. srpna 1327³¹⁶ nebo ve dvou velikonočních týdnech 29. března – 12. dubna 1331³¹⁷, ale i další. Také finančním pramenům je nutno přiznat velkou výhodu snadné datovatelnosti, avšak oproti diplomatickým pramenům zde poslové zůstávají spíše v anonymitě. Výhodu je, že při dostatečně pečlivé práci bychom mohli být schopni určit na základě nákladů vynaložených na pobyt poselstva, jak významné nebo velké poselstvo bylo.

Kroniky jsou oproti předchozím dvěma skupinám, co se poselstev týče, mnohem skoupější na slovo. Byť zmínek o této aktivitě najdeme opravdu velké množství, ve valné většině případů se omezují na noticky o tom, že přijelo poselstvo nebo že poslové přinesli listy³¹⁸. Někdy je toto stručné konstatování ozvláštňeno komentářem, jak bylo poselstvo přijato nebo komentářem ke zprávám, které přinášelo. Byť se tedy často nedozvídáme, kdo ke králi přicházel, bývá zde relativně jasná informace, kdy a kde vládce posel dostihl. Zásadní ale je, že se zpravidla dozvídáme, o čem přišlo poselstvo jednat nebo čeho se týkaly písemnosti, které přinášelo. V souvislosti s tím se také dozvídáme, jak panovník reagoval. Přesto někdy najdeme zmínky o osobách, které tento úkol vykonávaly. Hned prvním příkladem může být doslovné vyjmenování poslů vyslaných od měst k římskému králi, když se jednalo o nástupu Jana Lucemburského na český trůn³¹⁹. Další zmínky obsahující konkrétní jména se týkají poslů vyslaných samotným českým králem například k Ludvíku Bavorovi³²⁰. Kromě toho ale v případě našeho krále máme několik dokladů, kdy se sám kronikář jako vzdělaný muž zúčastnil poselstva, jak tomu bylo u Petra Žitavského, autora kroniky Zbraslavské.³²¹

Kombinací těchto pramenů můžeme tedy získat náhled na osobnosti, které byly pověřovány diplomatickými úkoly ve službách Jana Lucemburského³²². Příkladů lze uvést hned několik. Mikuláš z Lucemburku je zachycen v životopise Karla IV., když byl jako posel jeho otce vyslán smluvit mírové jednání k Ludvíku Bavorovi spolu s Jindřichem z

---

³¹⁶ *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII.* s. 102, MVB prodr. č. 670, srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 156.

³¹⁷ *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII.*, s. 113, MVB prodr., č. 940; *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII.*, s. 114, MVB prodr. č. 942, srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 158.

³¹⁸ Z mnoha zmínek například. *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 236–237, 301 a 416.

³¹⁹ Tamtéž, s. 181, kde je vložen i průvodní list pro posly.

³²⁰ *Karel IV. Vlastní životopis*, s. 45.

³²¹ *Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, s. 170–171 a 390.

³²² Více než dvacet osob docházejících ve službách českého krále do Avignonu vyjmenovává Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 152.

Norimberku, a zároveň je uveden v diplomatických pramenech při návštěvě v Avignonu³²³ spolu s významným diplomatem Šimonem Filippi a dalšími dvěma muži, šlechtici Arnoldem z Pittingenu a Petrem z Baru. Arnolda z Pittingenu rovněž nalézáme v jedné z mála dochovaných plných mocí Jana Lucemburského, a to ve zplnomocnění k jednání s Jindřichem Korutanským roku 1324³²⁴. Byl vyslán spolu s Bernhardem z Cimburku a šlechtickým doprovodem Jindřichem mladším z Lipé a Těmou z Koldic.

V obou případech se jedná o vícečlenné poselstvo. Shledáváme zde dva diplomaty v doprovodu dvou šlechticů. Jaká byla tedy praxe a jak velká bývala obvykle poselstva? Jak se domnívá Zdeňka Hledíková: „*Mise k politickým jednáním mohly být tvořeny jedním diplomatem, ale měla-li být zdůrazněna závažnost a reprezentace poselstva odcházeli ke kurii obvykle tři až čtyři lidé (a samozřejmě ve všech případech i jejich nesledovatelný doprovod), jeden až dva diplomaté a dva vyšší šlechtici, kteří měli události dodat společenský lesk.*“³²⁵ V současné chvíli se ale můžeme spíše dohadovat a objasnění této otázky je námětem pro další studium.

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že středověká terminologie není zcela jednoznačná a přesná. Zatím se zdá, že autoři a písaři daných pramenů nerozlišovali, kdo je posel, tedy ten, který listiny přináší, a kdo je vyslanec, tedy ten, kdo má právo vyjednávat ve jménu krále. Je ale jasné, že i přes pojmové nejasnosti vrcholný středověk jasně mezi těmito osobami rozlišoval. Je tedy otázkou, zda i my jsme schopni rozpoznat, kdo byl pouze posel a doručitel zprávy, ať už písemné nebo ústní, a kdo byl zmocněn k jednání ve jménu svého vládce. Profesorka Hledíková se domnívá, že je to možné a posly od vyslanců odděluje, ačkoli neuvádí na základě čeho³²⁶. Já se domnívám, že v čistě teoretické rovině je možné osoby rozeznat na základě toho, zda dostaly ke svému úkolu ověřovací list nebo zda obdrželi i zplnomocnění. V praxi ale toto rozlišení bude více než obtížné, protože se uvedených písemností dochovalo pro české a lucemburské země v době Jana Lucemburského jen velmi málo. Navíc není vyloučena ani možnost, že se status jednotlivých osob dle potřeby měnil. Tedy se mohl z vyslance stát posel. Je ale oprávněnou domněnkou, že opačně, tedy že by se posel mohl dle libosti stát vyslancem, to nebylo možné. Vyslanec a diplomat musel už

---

³²³ MVB prodr., č. 783.

³²⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA), Allgemeine Urkundenreihe (AUR), 1324 IV 24.

³²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky avignonského papežství a české země*, s. 151.

³²⁶ Tamtéž, s. 162.

z podstaty svého delikátního úkolu být k takové věci kompetentní a musel požívat značné panovníkovy důvěry.³²⁷

Z metodologického hlediska musíme se zmínkami nalezenými v pramenech ještě dál pracovat. Osoby, o kterých se dozvídáme, je nutno zasadit do historického kontextu. Zjištěním co největšího množství informací odpovíme na otázky jejich původu, sociálního i finančního zázemí a společenského okruhu lidí, ve kterém se pohybovaly. Tato základní prosopografie je v historické práci samozřejmostí, ale pro potřeby studia diplomacie je možné jít ještě dál. Snad ještě důležitější, než základní údaje o příslušných osobách, je určit jejich vztah ke králi. Výčtem příležitostí, při kterých vykonávali své diplomatické služby, můžeme zmapovat, v jakých záležitostech byli poslové a vyslanci vysíláni a do kterých oblastí. Bylo by jistě velmi zajímavou otázkou, jestli byli specializovaní diplomaté pro určitá vyjednávání nebo oblasti. Z mnou nalezených materiálů se zdá, že tomu tak nebylo, neboť například již uvedený Arnold Pittingen byl vyslán jednou do Avignonu v souvislosti s Janovou žádostí týkající se obsazování církevního úřadu, podruhé byl vyslán do Korutan k vévodovi Jindřichovi uzavírat smír. Zodpovědné vyjádření se k této otázce je ale otázkou až dalšího výzkumu.

---

³²⁷ Adam SWEDA, *Organizacja i technika dyplomacji polskie*, s. 60–61.

Závěr

Pokud tedy mám shrnout, jaká je metodika práce užívání pramenů pro středověkou diplomacii, je potřeba si nejprve uvědomit, že právě slovo středověká připojené k pojmu diplomacie výrazně mění výchozí podmínky práce.

V první řadě je třeba brát v úvahu, že se diplomacie lišila od toho, co pod tímto pojmem chápeme dnes. Vzhledem k rozdílnému chápání státu a jeho představitelů, kdy je představitel ve středověku vlastně ztělesněním státu, se transformuje definice. Z původního významu jako diplomacie jako souboru znalostí a schopností užívaných v kontaktu jednoho státu s druhým a k prosazování státních zájmů na soubor znalostí, schopností a zájmů jednotlivých panovníků. Tam, kde v dnešním chápání rozhoduje o zahraničních postupech instituce, které je propůjčena moc, ve středověku rozhoduje jedna osoba, byť k výkonu těchto rozhodnutí používá prostředníky. Středověká diplomacie je tedy věc velmi osobní odvíjející se od specifického charakteru a situace každého jednotlivce.

V obdobném smyslu je potřeba uvažovat nad prameny, ze kterých lze čerpat. Budeme se snažit v nich najít odrazy plánů, cílů a postupů ale i schopností a znalostí jednotlivých aktérů. Odrazy jejich osobností, ale i dobové a společenské nutnosti, ceremoniálů, módy a kultury těch nejdělitelnějších a nejvýznamnějších vztahů určujících tvář Evropy. Abychom toho ale byli schopni, musíme vědět, jak číst středověké prameny a jak s nimi pracovat, aby odpovídaly na otázky, které jim chceme položit.

Co tedy máme k tomuto úkolu k dispozici? Máme prameny přímé zachycující nebo dokládající jednotlivé zahraničně politické činy, ale máme i prameny nepřímé, v nichž se „pouze“ odráží diplomatické postupy, nástroje a činy. Jsou to ale prameny rozličného charakteru, které mají svá jedinečná specifika. Proto je třeba je podle této povahy a specifík, také rozdělit a stanovit způsob práce. Byť jsou například kroniky i zplnomocnění poselstev oba přímým pramenem, nelze k nim přistupovat stejně. Na druhou stranu zplnomocnění a listiny mají podobný charakter, ačkoli jsou přímým i nepřímým pramenem, můžeme tedy metodu práce s nimi stanovit společně.

Rozdělení pramenů je tudíž vhodné, jako ostatně již tradičně v pramenovědě, podle jejich charakteru na prameny diplomatické, narativní a finanční. Každá z těchto skupin pak vyžaduje ještě další vnitřní dělení opět odpovídající potřebám jednotlivých pramenů.

Diplomatické prameny, tedy prameny úřední povahy, se dělí dále na listinný materiál, formulářové sbírky a registra. Listinný materiál, ať už se jedná o přímý nebo nepřímý je potřeba podrobit analýze a komparaci, a to jak celých písemností, tak jednotlivých částí formuláře. Aby ale rozbor i srovnávání materiálu měly vypovídací hodnotu, je třeba je provádět nikoli v rámci celého spektra písemností, ale v rámci skupin zohledňujících funkci a kontext vzniku písemnosti. Tyto skupiny jsou v prvním plánu odlišeny diplomaticky, tedy vnější formou písemnosti, a ve druhém plánu obsahově, přičemž nepochybně existuje souvislost mezi oběma typy třídění. Písemnosti stejné obsahové skupiny nabývají ve většině stejnou formu, tedy spadají do stejné diplomatické skupiny.

V takto nastíněném schématu dovolí analýza a srovnání jednotlivých částí posuzovat normovanost nebo specifickou užítaných forem. V nepřímých pramenech je právě jednota nebo odlišnost tím, co umožňuje uvažovat o tvorbě listin a listů na základě aktuální potřeby, která je otiskem diplomatických postupů. Jestliže tedy sledujeme například specifické užívání titulatury ve vztahu k jinému hráči na politickém poli, můžeme se domnívat, že jde o snahu na něj určitým způsobem zapůsobit.

Teorii těchto prostředků užívaných při psané komunikaci zachycují formulářové sbírky. Při práci s formulářovou sbírkou je nejprve nutno rozlišit, o jakém typu sbírky uvažujeme, zda o sebraných vzorcích reálných písemností nebo o fiktivní učebnici. V souvislosti s tím ji musíme zasadit do kontextu, tedy určit jejího autora, dobu, účel a prostředí vzniku, stejně tak jako podklady, které pro ni byly použity. Znalost této teorie pomáhá určit, co se stalo nebo mělo stát normou pro vytváření písemností, tedy pomáhá určit, co se stalo ověřeným diplomatickým postupem či co bylo jen chvilkovou potřebou či nefunkčním modelem.

Pro kancelářská registra uvedené postupy použít nelze, protože zachycují jen zkrácené formy písemností. Přesto nejsou pro studium diplomacie nepoužitelné. Mohou posloužit jako jediný doklad písemností nazývaných výše jako přímé doklady diplomacie, tedy ověření, zplnomocnění nebo instrukcí pro poselstva, kterých se jinak dochovalo jen mizivé množství.

Druhou velkou skupinou jsou narativní prameny. Byť je jejich definice obtížná, řadíme mezi ně hlavně kroniky, biografie, ale i anály, legendy, cestopisy, gesta, historie, hagiografické spisy a další. V širším pojetí sem mohou ale patřit také písně nebo básně. Stanovení metodických postupů pro jednotlivé skupiny je velmi složité, protože ani samotné vymezení těchto skupin není jednoznačné. Problémem je, že v podstatě neexistují „čisté typy“ děl a všechny se vzájemně promíchávají. Společné narativním pramenům je, že

podléhají z velké části autorské intenci, která je ovlivněn jednak autorovými vstupními podmínkami tzv. *causa scribendi*, ale také cílem jeho díla a způsobem, jak se k němu dopracovat tzv. narativní strategií. Z toho důvodu je nutné ke každému jednotlivému prameni přistupovat individuálně a s ohledem na jeho specifika.

Přesto se dá stanovit obecný postup práce s narativními prameny pro studium diplomacie, jehož výsledky upravujeme s ohledem na konkrétní prameny nebo jejich skupiny. Výzkum narativních pramenů musí probíhat ve dvou rovinách. V první rovině je to práce s jednotlivostmi, které v prameni k zahraniční politice nalézáme, a ve druhé rovině je to sledování celkového vyznění a hodnocení této politiky.

Přestože jsou narativní prameny pramenem přímým pro diplomacii, tedy se z něj dozvídáme konkrétní informace, není možné tyto informace nekriticky přijímat. Pokud se jedná o jednotlivé pasáže nalezené v dílech, musíme je podrobit analýze a oddělit literární prvky, jako jsou *topoi* a další, stejně jako tendenčnost použité v rámci autorovi tvorby od reality, kterou autor popisuje. Nestačí ale zjišťovat pozitivisticky, co je historická skutečnost a co literární intence, je třeba se zamyslet také nad tím, proč jsou tyto prostředky používány. Stejně tak, jako je nutné v rámci roviny celku, ptát se po tom, co je důvodem takového smýšlení u autora. Nepochybně i na autora působí panovnická sebeprezentace. To, co je nám pramenem zprostředkováno, je reakce na ni. Proto pokud se chceme dozvědět, jaká byla image, kterou se snažil panovník vytvářet, musíme komparovat co největší množství pramenů.

Poslední skupinou jsou finanční prameny. Vzhledem malému k množství dochovaných pramenů této povahy zatím jejich definice není přesná, ale obecně se sem řadí převážně účty a jiný účetní materiál. Ten dokáže podávat, za předpokladu pečlivé valorizace, velmi přesné, ale vlastně pouze doplňující informace o poselstvech či panovnických setkáních. Domnívám se, že sem ale můžeme zařadit i prameny vnější formou diplomatické, jako jsou kvitance, lenní sliby či jiné dokumenty vztahující se k finančním závazkům. Tyto písemnosti dokládající finanční vztahy jednotlivých činitelů mohou vrhnout zajímavé světlo na pozadí diplomatické spolupráce či naopak rozbrojů.

Při výzkumu diplomacie ale nesmíme zapomínat ani na osoby, které ji zprostředkovaly. Ačkoli byli poslové a vyslanci nepochybně přímo podřízeni králi a vykonávali jeho vůli, i na jejich osobních vlastnostech, šarmu a výmluvnosti často záležel úspěch či neúspěch jednání. Proto je třeba tyto osoby nejen v pramenech vyhledat, ale i

propograficky ukotvit a určit jejich vztah k panovníkovi. V dalším kroku můžeme sledovat, jestli existovala specializace těchto osob pro určité úkoly nebo oblasti.

Závěrem je nutno říci, že jsem se v této práci zabývala pouze metodologií práce s prameny vhodnými pro výzkum diplomacie ve vrcholném středověku. Byť jsem pro svou práci zvolila konkrétní osobu Jana Lucemburského, mnohdy jsem překročila hranice dochované pramenné základny pro tohoto krále, aby výsledky mé práce mohly být využitelné i pro studie s jiným časovým nebo teritoriálním vymezením – přinejmenším pro vrcholný středověk ve střední Evropě. Samotný výzkum diplomacie „krále diplomata“ na základě výše uvedené metodiky je tedy úkolem do budoucna.

Seznam zkratek

Annales ESC = Annales Economies – Sociétés – Civilisations

AUC, Phil et hist. = Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica

BNF = Bibliothèque nationale de France

CIB = Codex juris Bohemici

CLUDEM = Centre Luxembourgeois de Documentation et d'Études Médiévales

ČAŠ = Časopis Archivní školy

ČČH = Český časopis historický

ČsČH = Československý časopis historický

ČMM = Časopis Matice moravské

FRB = Fontes rerum Bohemicarum

HOP = Historie – Otázky – Problémy

MGH, Script. rerum Germ. in usum schol. separ. = Monumenta Germaniae Historica,
Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi

MVB prod. = Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, tomus prodromus

MVB = Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia

SAP = Sborník archivních prací

Bibliografie

Nevydané prameny

BNF ms. fr. 14371

BNF ms. fr. 18674

Österreichisches Staatsarchive, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHSStA), Allgemeine Urkundenreihe (AUR), 1324 IV 24

Vydané prameny

Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII. Nebst den Jahrbilanzen von 1316–1375, ed. Karl Heinrich SCHÄFFER, Paperborn 1911 (= Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof – und Finanzverwaltung 1316–1378 sv. 3)

Briefsteller und Formelbücher des XI–XIV. Jahrhunderts, ed. Ludwig ROCKINGER, München 1863 (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte sv. IX/1)

Brněnské berní rejstříky z přelomu 14. a 15. století, ed. Kateřina URBÁNKOVÁ – Veronika WIHODOVÁ, Brno 2008

Catalogue de comptes royaux des règnes de Philippe VI et de Jean II, ed. Raymond CAZELLES, Paris 1984

CIB II/1 = *Codex juris Bohemici II/1. Documenta juris publici saeculi XIVmi (1306–1378)*, ed. Hermenegild Jireček, Praha – Lipsko 1896

Codex epistolaris Johannis regis Bohemie, ed. Theodor JACOBI, Berlin 1841

Comptes royaux 1285–1314, sv. 1–3 (1. *Comptes généraux*, 2. *Comptes particuliers et comptes spéciaux ou extraordinaires*, 3. *Introduction. Appendice. Supplément. Indices*), ed. Robert FAWTIER, Paris 1953–1956

Comptes royaux 1314–1328, sv. 1–2, ed. François MAILLARD – Robert FAWTIER, Paris 1961

Chronica nobilissimum ducum Lotharingie et Brabantie ac regum Francorum auctore magistro Edmundo de Dynter, ed. Peter F. XAVIER DE RAM, Bruxelles 1854

Chronicon Francisci Pragensis: Kronika Františka Pražského, ed. Jana ZACHOVÁ, Praha 1998 (= FRB, Series nova 1)

La Chronique de Jean de Hochsem, ed. Godefroid KURTH, Bruxelles 1927

- Francesco Petrarca, Epistolae de rebus familiaribus*, 3 sv., ed. Joseph FRACASSETTI, Firenze 1859–1863
- František Pražský, Kronika*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie BLÁHOVÁ a spol., Praha 1987, s. 58–169
- Invetaire d'anciens comptes royaux dressé par Robert Mignon sous le règne de Philippe de Valois*, ed. Charles V. LANGLOIS – Léopold DELISLE, Paris 1899
- Jean le Bel, Chronique*, sv. 1 a 2, ed. Jules VIARD – Eugène DÉPREZ, Paris 1904–1905
- Johannes von Viktring, Liber certarum historiarum*, ed. Fredor SCHNEIDER, Hannover 1909–1910 (= MGH 7, Script. rerum Germ. in usum schol. separ. 36/1–2)
- Les Journaux du Trésor du Charles IV le Bel*, ed. Jules VIARD, Paris 1917
- Karel IV. Vlastní životopis*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie Bláhová a spol., Praha 1987, s. 11–54
- Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*, ed. Bedřich MENDEL, Brno 1936
- MVB prod. = *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia – tomus prodromus. Acta pontificum Romanorum Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII. (1305–1342)*, ed. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2003
- MVB I = *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI.*, ed. Ladislav KLICMAN, Praha 1903
- Petra Žitavského Kronika Zbraslavská. (Chronicon Aulea regiae)*, in: FRB IV, ed. Josef EMLER, Praha 1884
- Registres du Trésor des chartes. Inventaire analytique III. Règne de Philippe de Valois 2. (JJ 70 à 75)*, ed. Jules VIARD - Aline VALLÉE, Paris 1979
- Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, ed. Jiří DAŇHELKA – Karel HÁDEK – Bohuslav HAVRÁNEK – Naděžda Kvítková, Praha 1988
- Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus de Zeit des Königs Johann von Böhmen*, ed. Ferdinand TADRA Wien 1882
- Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*, ed. Václav ČERNÝ, Praha 2006
- Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien XI. Die Urkunden Graf Johans des Blinden (1310–1346). Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen*, ed. Aloyse von ESTGEN – Michel PAULY – Jean SCHROEDER, Luxemburg 1997 (= Publications du CLUDEM 11)
- Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien IX. Die Urkunden Graf Johans des Blinden (1310–1346). Teil 2. Die Urkunden aus den Archives*

- Générales du Royaume, Brüssel*, ed. Aloyse von ESTGEN – Michel PAULY – Hérold PETTIAU – Jean SCHROEDER, Luxemburg 2009 (= Publications du CLUDEM 29)
- Vie de Charles IV de Luxembourg*, ed. a přel. Pierre MONNET – Jean-Claude SCHMITT, Paris 2010
- Vita Caroli Quarti. Die Autobiographie Karls IV.*, ed. Eugen HILLENBRAND, Stuttgart 1979
- Zbraslavská kronika. Chronikon Aulae Regiae*, ed. František HEŘMANSKÝ – Rudolf MERTLÍK – Zdeněk FIALA – Marie BLÁHOVÁ, Praha 1976

Literatura

- ADAMOVÁ Karolina – KŘÍŽKOVSKÝ Ladislav, *Stručné dějiny diplomacie*, Praha 2002
- ANTONÍN Robert, *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice*, in: Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka, ed. Ivo Hlobil – Daniela Rywiková, Ostrava 2012, s. 11–24
- ANTONÍN Robert, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky, ed. Martin Wihoda – Demeter Malat'ák, Brno 2006, s. 198–215
- ANTONÍN Robert, *König und königliche Macht in der Königsaler Chronik*, in: *Chronicon Aulae regiae – Königsaler Chronik*, ed. Stefan ALBRECHT, Frankfurt am Main 2013, s. 123–144
- AUTRAND Françoise, *Aux origines de la diplomatie européenne : la visite de l'Empereur Charles IV à Paris en 1378*, Bulletin de la Société des amis de l'Institut historique allemand, 1, 1995, p. 15–28
- AUTRAND Françoise, *L'enfance de la diplomatie*, in: *L'invention de la diplomatie : Moyen âge – temps modernes*, ed. Lucien Bély – Francois Renouard, Paris 1998, s. 207–218
- AUTRAND Françoise, *Y a-t-il des « affaires étrangères » dans la France des XIVe et XVe siècles ?*, in: *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter*, ed. Dieter Berg – Martin Kintzinger – Pierre Monnet, Bochum 2002, s. 23–29
- AUTRAND Françoise – CONTAMINE Philippe, *Les livres des hommes de pouvoir: de la pratique à la culture écrite 1. Pratique diplomatique et culture politique au temps de Charles V*, in: *Pratique de la culture écrite en France au XVe siècle*, ed. Monique Ornato – Nicole Pons, Paris 1995, s. 193–204

- BARBICHE Bernard, *Bulla, legatus, nuntius : études de diplomatique et diplomatie pontificale XIIIe–XVIIe siècle*, Paris 2007
- BARRET Sébastien – GRÉVIN Benoît, *Regalis excellentia. Les préambules des actes des rois de France au XIVe siècle (1300–1380)*, Paris 2014
- BEAUNE Colette, *Naissance de la nation France*, Paris 1985
- BAUTIER Robert-Henri, *Typologie des actes royaux français (XIIIe–XVe siècle)*, in: *Diplomatique royale du Moyen Âge XIIIe–XIVe siècles*, ed. José Marques, Porto, 1996, s. 26–66
- BÉLY Lucien, *L'invention de la diplomatie*, in: *L'invention de la diplomatie : Moyen âge – temps modernes*, ed. Lucien Bély – François Renouard, Paris 1998, s. 11–13
- BERGES Wilhelm, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters*, Leipzig 1938
- BLÁHOVÁ Marie, *Dílno středověkého historika. (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: *Písmičnictvo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytniej*, ed. Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak, Katowice 2006, s. 11–33
- BLÁHOVÁ Marie, *Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience*, in: *200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě UK*, Praha 1988, s. 165–199
- BLÁHOVÁ Marie, *Korrespondenz als Quelle der mittelalterlichen Zeitgeschichtsschreibung, Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, ed. Heinz-Dieter Heimann, Paderborn 1998, s. 179–190
- BLÁHOVÁ Marie, *Osudy Zbraslavské kroniky*, *Studia historica Brunensia*, 62/1, 2015, s. 143–154
- BLÁHOVÁ Marie, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2003, s. 29–38
- BLÁHOVÁ Marie, *Petr Žitavský o sobě. (Zbraslavská kronika jako ego-dokument)*, in: *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, ed. Dana Dvořáčková-Malá, České Budějovice 2010, s. 67–81
- BLÁHOVÁ Marie, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota 3. Historický komentář a rejstřík*, Praha 1995
- BLANCHARD Joël – MÜHLETHALER Jean-Claude, *Écriture et pouvoir à l'aube des temps modernes*, Paris 2002, s. 7–32
- BOBKOVÁ Lenka, *7. 4. 1348: Ustavení Koruny Království českého. Český stát za Karla IV.*, Praha 2006

- BOROVSKÝ Tomáš – MALANÍKOVÁ Michaela, *Znojmo mezi Vídní, Prahou a Brnem. Městské účty jako pramen politické komunikace*, in: *Středověké mesto jako miesto stretnutí a komunikácie*, ed. Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol., Bratislava 2010, s. 83–92
- BOSHOF Egon – DÜWELL Kurt – KLOFT Hans, *Grundlagen des Studiums der Geschichte*, Wien – Köln – Weimar 1997
- BRESSLAU Harry, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, sv. 1, Leipzig 1889
- BRESSLAU Harry, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, sv. 2, Leipzig 1915
- CAENEGEM Raoul C. van – GANSHOF François L., *Kurze Quellenkunde des westeuropäischen Mittelalters. Eine typologische, historische und bibliographische Einführung*, Göttingen 1964
- CAMARGO Martin, *Ars dictaminis, ars dictandi*, Turnhout 1991
- CAZELLES Raymond, *Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg, roi de Bohême*, Bourges 1947
- CONSTABLE Giles, *Lettres and lettre-collections*, Turnhout 1976
- CURTIUS Ernst Robert, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998
- ČEPELKA Čestmír – ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 2003
- ČERNÝ Václav, *Staročeská milostná lyrika*, Praha 1948
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ Dana, *K pojetí dobré vlády v kronice zbraslavské*, in: *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, ed. Dana Dvořáčková-Malá, České Budějovice 2010, s. 82–97
- Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Vyslanci, poslovia, špehovia – o spôsoboch šírenia informácií v stredoveku*, in: *Středověké mesto jako miesto stretnutí a komunikácie*, ed. Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol., Bratislava 2010, s. 125–134
- EARP Lawrence, *Guillaume de Machaut: A Guide to Reserch*, New York – London 1995
- EGGERT Wolfgang, *...einen Sohn namens Wenceslaus. Beobachtungen zur Selbstbiographie Karls IV.*, in: *Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert*, ed. Eva-Maria Engel, Weimar 1982, s. 171–178
- Einführung in das Studium der Geschichte*, ed. Walther ECKERMANN – Hubert MOHR a kol., Berlin 1979³
- FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ Jana, *Jak se tvoří mýtus. Froissartova líčení smrti Jana Lucemburského v bitvě u Kresčaku*, in: *Ve znamení zemí koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 534–558
- FÉDOU René, *L'État au Moyen Age*, Paris 1971

- FIALA Zdeněk, *O vzájemném vztahu kroniky Beneše Krabice z Weitmile a vlastního životopisu Karla IV.*, ČsČH 17/2, 1969, s. 225–235
- FICHTEAU Heinrich, *Adressen von Urkunden und Briefen*, in: *Adressen von Urkunden und Briefen*, in: Týž, Beiträge zur Mediävistik 3, Stuttgart 1986, s. 149–166
- Les formulaires. Compilation et circulation des modèles d'actes dans l'Europe médiévale et moderne*, ed. Olivier GUYOTJEANNIN – Laurent MORELLE – Slio P. SCALFATI, Paris 2016, [k 4. 8. 2016 na adrese <http://elec.enc.sorbonne.fr/cid2012/>]
- FOURNIER August, *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum*, Berlin 1975
- GANSHOF François L., *Histoire des relations internationales 1. Le moyen age*, Paris 1968
- GENICOT Léopold, *Typologie des sources du Moyen Age occidental. 1. Introduction*, Turnhout 1972
- GIRY Arthur, *Manuel de diplomatique : diplômes et chartes, chronologie technique, éléments critiques, et parties constitutives de la teneur des chartes, les chancelleries, les actes privés*, Paris 1894
- GOETZ Hans-Werner, *Proseminar Geschichte: Mittelalter*, Stuttgart 1993
- GRAUS František, *Die Bildung eines Nationalbewusstseins im mittelalterlichen Böhmen. Die vorhussitische Zeit*, Historica 13, 1966, s. 5–49
- GRUNDMANN Herbert, *Geschichtsschreibung im Mittelalter*, Göttingen 1965
- GUENÉE Bernard, *L'Occident aux XIVe et XVe siècles. Les États*, Paris 1998⁶
- GUENÉE Bernard, *Y a-t-il un Etat des XIVe et XVe siècle ?*, Annales ESC 1971, s. 399–406
- GUYOTJEANNIN Olivier, *Le traité comme produit de chancellerie autour de cas français (milieu XIIIe – fin XVe siècle)*, in: *Diplomatique et diplomatie : les traités : (Moyen Âge – début du XIXe siècle)*, ed. Olivier Poncet, Paris 2015, s. 17–29
- GUYOTJEANNIN Olivier – PYCKE Jacques – TOCK Benoît-Michel, *Diplomatique médiévale*, Turnhout 1993
- HAAS Antonín, *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, ČAS 13–14 1935–1936, s. 121–142
- HÁSKOVÁ Jana, *Finanzquellen des Königs Johann von Luxemburg in Böhmen*, Hemécht 33, 1981, s. 5764
- HÁSKOVÁ Jana, *K finanční politice krále Jana Lucemburského v českých zemích*, in: *Peníze v proměnách času 5. Lucemburkové: Mince, medaile*, ed. Dagmar Grossmannová – Jarmila Hásková – Jan Štefan, Ostrava 2006, s. 35–38

- HAVLÍNOVÁ Lubomíra, *Literární topos nebo historická realita? (K úloze literárních topoi v historiografii)*, Slovanský přehled 44/2, 2008, s. 317–327
- HERMANNOVÁ Kateřina, *Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae regiae, Königsaalers Chronik)*, in: Postavení menšin ve středověké společnosti. Studentské semináře oboru historie, ed. Milan Svoboda, Liberec 2000, s. 69–78
- HILSH Peter, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346, ed. Michel PAULY, Luxembourg 1997, s. 21–35
- HLAVÁČEK Ivan, *L'exploitation de matériel diplomatique dans les chroniques de la Bohême médiévale*, in: L'Historiographie médiévale en Europe, ed. Jean-Philippe Genet, Paris 1991, s. 77–88
- HLAVÁČEK Ivan, *Kronika zbraslavská, listiny a diplomatika*, AUC, Phil et hist. 2, Studia historica XXI. Problémy dějiny historiografie I, 1981, s. 125–142
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Počátky Avignonského papežství a české země*, Praha 2013
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Z diplomatické praxe pražského oficiátu ve druhé polovině 14. století*, SAP 22 č. 1 1972, s. 135–162
- HONNEMANN Volker, *Tod und Sterben in der „Chronica Aulae regiae“ des Peter von Zittau. Zum geistesgeschichtlichen Hintergrund des „Ackermann“*, in: Deutsch-böhmische Literaturbeziehungen – Germano-Bohemice. Festschrift für Václav Bok zum 65. Geburtstag, ed. Hans-Joachim Behr, – Igor Lisový – Werner Williams-Krapp, Hamburg, 2004, s. 75–95
- HORÁLKOVÁ Zdena a kol., *Die Aussagen der alttschechischen Sprache über die mittelalterliche Auffassung des Staates in Böhmen*, Zeitschrift für Slawistik 18, 1973, s. 838–852
- HUYGHEBAERT Nicolas, *Les documents nécrologiques*, Turnhout 1972 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 4)
- CHAPLAIS Pierre, *English diplomatic practice in the Middle Age*, London-New York 2003
- CHARVÁTOVÁ Kateřina, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, Marginalia Historica. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy 5, 2002, s. 307–355
- CHARVÁTOVÁ Kateřina, *Petr Žitavský, opat zbraslavského kláštera (1316–1339)*, Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 1991, s. 87–107
- CHARVÁTOVÁ Kateřina, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, HOP 3/2, 2011, s. 41–

- Chronicon Aulae regiae – Königsaal Chronik*, ed. Stefan ALBRECHT, Frankfurt am Main 2013
- Johann der Blinde. Graf von Luxemburg, König von Böhmen, 1296–1346. Tagungsband der 9 Journées lothoringiennes 22. – 26. Oktober 1996*, ed. Michel PAULY, Luxembourg 1997
- KAVKA FRANTIŠEK, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH 88/3, 1990, s. 225–251.
- KANTOROWICZ Ernst H., *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014
- KAVAN Jan – ORT Alexandr – MATĚJKA Zdeněk, *Diplomacie*, Plzeň 2008
- KINTZINGER Martin, *Cum salvo conductu. Geleit im westeuropäische Spätmittelalter*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen im Spätmittelalterlichen Europa*, ed. Rainer C. Schwinges – Klaus Wriedt, Stuttgart 2003, s. 313–346
- KORTA Waclaw, *Średniowieczna annalistyka śląska*, Wrocław 1966
- KRÜGER Karl H., *Die Universalchroniken*, Turnhout 1976 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 16)
- KRYNEN Jacques, *Idéal du prince et pouvoir royale en France à la fin du Moyen Âge (1360–1480). Étude de la littérature politique du temps*, Paris 1981
- KUBÍNOVÁ Kateřina, *Potom král, jako by se už přetrhla otěž rozumu... Jedno místo z autografu kroniky Petra Žitavského*, in: *Ve znamení koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, ed. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan ZDYCHINEC, Praha 2006, s. 538–544
- L'invention de la diplomatie : Moyen âge – temps modernes*, ed. Lucien BÉLY – François RENOARD, Paris 1998
- Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, ed. František ŠMAHEL – Lenka BOBKOVÁ, Praha 2012
- MARTIN Geoffrey H., *John the Blind. The English narrative sources*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346*, ed. Michel PAULY, Luxembourg 1997, s. 83–92
- MCCORMICK Michael, *Les annales du haut Moyen Age*, Turnhout 1975 (= Typologie des sources du Moyen Age occidental sv. 14)
- MOEGLIN Jean-Marie, *Strukturelle Aspekte der spätmittelalterlichen Diplomatie. Die Verhandlungsnormen am Anfang des Hundertjährigen Krieges*, in: *Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie: Zum geistlichen und weltlichen Gesendtswesen vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, ed. Claudia Märtil – Claudia Zey, Zürich 2008, s. 255–275
- NECHUTOVÁ Jana, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000

- NEDERMAN Cary J., *The Mirror Crack'd. The Speculum principum as Political and Social Criticism in the Late Middle Ages*, *The European Legacy* 3, 1998, s. 18–38
- NODL Martin, *Sen obrazu s textem. Sen Karla IV. o smilstvu*, in: Týž, *Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, s. 21–54
- NEJEDLÝ Martin, *Roi étranger ou roi diplomate? Jean l'Aveugle au miroir des sources tchèques*, *Prague Papers on the History of International Relations*, 2012/2, s. 11–36
- NOVÁK Jan B., *Středověká diktamina v souvislosti s Antikou a Renesancí I. Základy středověkých diktamin v literatuře římské*, *ČČH* 15/1, 1909, s. 30–43
- NOVÁK Jan B., *Středověká diktamina v souvislosti s Antikou a Renesancí V. Petrarka*, *ČČH* 15/4, 1909, s. 393–424
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl 7*, ed. Jan OTTO, Praha 1893, s. 584
- PÁNEK Jaroslav a kol., *Idea českého státu v proměnách staletí. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2008
- PATZE Hans, *Adel und Stifterchronik. Frühformen territorialer Geschichtsschreibung im hochmittelalterlichen Reich*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 100, 1964, s. 8–81, 101, 1965, s. 67–128
- PÉQUIGNOT Stéphane, *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291–1327)*, Madrid 2009
- PETRÁŇ Josef a spol., *Úvod do studia dějepisu 3. Nauka o pramenech*, Praha 1983
- PICHIORRI Flaminia, *L'autobiographie de Charles IV. Essai d'analyse lexicale*, *Histoire et Mesure* 18, č. 3/4, 2003, s. 335–374
- PUMPROVÁ Anna, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, *ČMM* 131/2, 2012, s. 239–263
- PRIOUT Albert, *Un poète voyageur. Guillaume de Machaut et la Reise de Jean L'Aveugle, en 1328–1329*, *Lettres romanes* 4, 1950, s. 3–29
- QUELLER Donald E., *The office of ambassador in the Middle Age*, Princeton- New Jersey 1967
- QUIRIN Heinz, *Einführung in das Studium der mittelalterlichen Geschichte*, Braunschweig 1961
- RIETEMEIER Arnd, *Außenpolitik im Spätmittelalter*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1996
- RIETEMEIER Arnd, *Diplomatischer Allteag im Spätmittelalter: Gesandte in den englischen Beziehungen zu Frankreich und zur Hanse*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen im*

- Spätmittelalterlichen Europa, ed. Rainer C. Schwinges – Klaus Wriedt, Stuttgart 2003, s. 135–167
- ROUX Jean-Paul, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009
- SANTER Jacques – MARGUE Michel –SCHROEDER Jean, *Un itinéraire européen: Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême 1296-1346*, Bruxelles 1996
- SCHIEFFER Rudolf, *Die päpstliche Kurie als internationaler Treffpunkt des Mittelalters*, in: Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie: Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. bis zum 15. Jahrhundert, ed. Claudia Märkl – Claudia Zey, Zürich 2008, s. 23–39
- SCHMID Karl, *Gedenk- und Totenbücher als Quellen*, in: Mittelalterliche Textüberlieferungen und ihre kritische Aufarbeitung, München 1976, s. 76–85
- SCHRÖTTER Johann, *Johann Graf von Luxemburg und König von Böhmen, Luxemburg*, 1865
- SCHWEDLER Gerald, *Herrschertruffens des Spätmittelalters : Formen, Ritualen, Wirkungen*, Stuttgart 2008
- SPĚVÁČEK Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha, 1994
- SPĚVÁČEK Jiří, *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296 – 1346*, Praha, 1982
- SPĚVÁČEK Jiří, *K metodice diplomatické analýzy pozdně středověkých listin*, ČsČH 19/5, 1971, s. 734–742
- Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der früherer Neuzeit*, ed. Peter JOHANEK, Wien – Köln – Weimar 2000
- SULKOWSKA-KURAS Irena, *La typologie des documents royaux polonais aux XIIIe et XIVe siècles*, in: Diplomatie royale du Moyen Âge XIIIe-XIVe siècles, ed. José Marques, Porto, 1996, s. 193–206
- SZCZUR Stanisław, *Król w dyplomacji polskiej (1320–1370)*, in: Król v Polsce XIV i XV wieku, ed. Adnzej Marzec – Maciej Wilamowski, Kraków 2006, s. 239–270
- SZWEDA Adam, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zákonem krzyzackim w Prusach w latach 1386 – 1454*, Torun 2009
- ŠEBÁNEK Jindřich – FIALA Zdeňěk - HLEDÍKOVÁ Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984
- ŠMAHEL František, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000²
- ŠMAHEL František, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378 3. Celkové výdaje francouzské komory* in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi, ed. Jaroslav Pánek, Praha 2004, s. 197–214

- ŠMAHEL František, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377–1378 4. Slavnostní bankety v Palais de la Cité*, Archeologické rozhledy 56/1, 2004, s. 92–138
- ŠMAHEL František, *Výdaje francouzské komory na zaopatření českého prince Karla v roce 1327*, in: *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium. Sborník k počtě Jiřího Kuthana*, ed. Jan Royt – Michaela Ottová – Aleš Mudra, České Budějovice 2005, s. 65–76
- ŠUSTA Josef, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá: Počátky Lucemburské*, Praha 1919
- ŠUSTA Josef, *České dějiny II/2. Král cizinec*, Praha 1939
- TESSIER Georges, *Le formulaire d'Odart Morchesne (1427)*, in: *Mélanges dédiés à la mémoire de Félix Grat*, sv. 2, Paris 1949, s. 75–102
- TŘEŠTÍK Dušan, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968
- VANĚČEK Václav, *Stát Přemyslovců a středověká „říše“*, Praha 1946
- VANICKÝ Jaroslav, *Minnesang: středověký rytířský zpěv 12.–15. století*, Praha 1958
- VESELÝ Zdeněk, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008
- VESELÝ Zdeněk, *Diplomacie: (teorie – praxe – dějiny)*, Praha 2014
- VILLEPIN Dominique de – AUTRAND Françoise – CONTAMINE Philippe, *Histoire de la diplomatie française 1. Naissance de la France: Naissance de sa diplomatie*, Paris 2005
- VOJTÍŠEK Václav, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, in: *Týž, Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 367–380
- VOJTÍŠKOVÁ Jana, *Instituce městských poslů v českých zemích v době předbělohorské*, Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost 4, 2007, s. 485–493
- VOLTMER Ernst, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296–1346*, ed. Michel PAULY, Luxembourg 1997, s. 37–81
- WIHODA Martin, *"Stát" a "státnost" evropského středověku v souřadnicích historického myšlení*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc. 7, 2007, s. 29–37
- WÜRGLES Andreas, *Boten und Gesandte an der eidgenössischen Tagsatzungen: Diplomatische Praxis im Spätmittelalter*, in: *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*, ed. Rainer C. Schwinges – Klaus Wriedt, Stuttgart 2003, s. 287–312

ZACHOVÁ Jana, *Die Chronik des Franz von Prag. Inhaltliche und stylistische Analyse*, Praha 1974

ŽALUD Zdeněk, *Financiers to the Blind King: Funding the Court of the John the Blind*, in: *Money and Finance in Central Europe during the Late Middle Ages*, ed. Roman Zaoral, New York, s. 59–75

ŽEMLIČKA Josef, "*Král jak ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči*". *Václav II., Zbraslav a svatý Ludvík IX.*, in: *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, ed. Martin Nodl – Petr Sommer – Eva Doležalová, Praha 2004, s. 193–210